

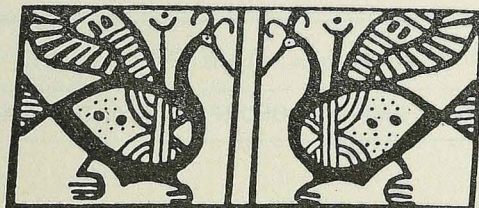

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΚΩΣΤΑΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ, ΓΙΟΛΑ ΔΑΜΙΑΝΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ,
ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ.

270 - 271

ISSN 0554 - 3363

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος εκδότης: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ανδροκλέους 2, Λευκωσία, Τηλ. 65900

Για τους Συνδρομητές Ελλάδας:

Παρακαλώ να πληρώνεται ή συνδρομή στην ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πίστωση Λογαριασμού 080/51260530

σπδ όνομα: Παναγιώτης Κ. Χρυσάνθης

αίτιολογία: Συνδρομή περιοδικού «Πνευματική Κύπρος» έτος...

και να μās στέλλεται ή απόδειξη για τὰ βιβλία μας.

Έτήσια συνδρομή	Κ€3.000 μίλε
Έτήσια συνδρομή διὰ βιβλιοθήκες, σχολεία, οργανισμούς	Κ€4.000 μίλε
Έτήσια συνδρομή έξωτερικού	600 δραχμές ή \$14 (δολάρια)
Τιμή Τεύχους	Κ€0.300 μίλε
Τιμή διπλοῦ τεύχους	Κ€0.600 μίλε
Τὰ χειρόγραφα δέν επιστρέφονται. Κλισέ και φωτογραφίες επιστρέφονται.	

100 ανάτυπα πρὸς δύο λίρες τὴ σελίδα πληρώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα στὸν τυπογράφο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΩΣΤΑΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ: Τρία ποιήματα	101
ΓΙΟΛΑ ΔΑΜΙΑΝΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ: Στὰ πουλάκια βάζετε καθόλου νερό; (διήγημα)	103
ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ: Ἡ λιγιστὴ αὐτοβιογραφικὴ ποίηση τοῦ Γ. Φάνου (ὁμιλία)	106

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — Κ. Χρυσάνθη: Μιὰ ἐπῆτειος ἡ ἄλωση τῆς Πόλης. — Ἐκθεση Ἄθερκιου, ὁμιλία Γ. Λαδά. — ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — Κ. Χρυσάνθη: Βασ. Κραφίτη «Ἡ ἀληθινὴ ἱστορία τοῦ Σουλιῦ», Δημ. Σταμέλου «Πρωτοπόροι και Ἡρωες τῆς Ἑλληνικῆς Δημοσιογραφίας». — Κ. Προυση: Μιχ. Πιερὴ «Κ. Π. Καβάφης: «Ἐφοδος σπδ σκοτάδι» — Κ. Χρυσάνθη: Παντ. Πρεβελάκη «Ἡ ἀντίστροφη μέτρηση», Νικ. Βρεττάκου «Ὁ Διακεκριμένος Πλανήτης» — ΤΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ — ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ — ΓΕΝΙΚΑ.

Προσάρτημα: Ἐπιλογὴ κριτικῶν.

ΔΕΙΜΝΕΙΟΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΟΙ ΠΕΝΤΕ ΤΟΜΟΙ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΧΡ. ΑΝΔΡΕΟΥ

Κύπριοι Συγγραφείς
Κύπριοι Λαϊκοὶ Ποιητὲς
Κύπριοι Καλλιτέχνες.

ΑΝΑΛΗΠΤΙΚΑ ΧΑΠΙΑ

DONOREST

Υπεύθυνος κατὰ νόμον: Δρ Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Τύποις: Τυπογραφεία - Λιθογραφεία «ΘΕΟΠΡΕΣ» ΛΤΔ, Τηλ. 44940 - 48883

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΙΜΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Υπεύθυνος: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΚΓ' |

ΙΟΥΝΙΟΣ—ΙΟΥΛΙΟΣ 1983

| ΑΡ. 270—271

ΒΙΑ ΑΡΡΙΑ

Μ' έναν ήχο, πού έρχεται από μακριά κυλά
νερό αιώνόβιο
ανάμεσα σε τάφους πού έμειναν να εύωδιάζουν τή σφραγισμένη μνήμη
σε μιὰ ανακύκλωση τροχών κάτω από άρματα θριαμβικά

όπου ή σκόνη τών άστρων γίνεται άνεμος
πού διαπερνά τὸ φῶς
μόλις άγγίζοντας τὸ μεγάλο άλσος από πεῦκα ιερά
σ' ένα σύνορο ρίγους
μιᾶς έξουσίας πού έπεσε μέσα στο έσχατο.

Πέρ' άπ' τήν πύλη,
πού άνοίγονται οί μαρμάρινες αúλές,
αúξáινει τὸ σκοτάδι μέσ τὸ φῶς.
Κ' οί πανοπλίς άνύπαρκτες κτυποῦν τὸν ήλιο
— μιὰ μάχη πού άρχισε χωρίς τέλος —
σ' ένα πλακόστρωτο, πού σημαδεύει τὸ γδοῦπο τών άλόγων
πάνω σε μιὰ πληγή, πού χáίνει βουλιάζοντας μέσ τὸ κενό.

Quo vadis?
Σ' αúτὸ τὸ δρόμο, πού ξεστρατίζει σε κατακόμβες
πρασμένες κολῶνες καί σκελετούς,
εἰκόνες πού χαράζουν τίς ψυχές
στήν έπιφάνεια μιᾶς άλλης ὄχθης.

όταν ὁ ήλιος
προχωρεῖ κάθετα πρὸς τὸ ὕψος μιᾶς στήλης άόρατης
σ' ένα καταγίσιμό σκιῶν κάτω από τὰ φυλλώματα
καί φεύγει
μιὰ πομπή άνυποψίαστη από πρόσωπα
μέ μοιρασμένο τὸ κεφάλι τῆς στιγμῆς.

Είκοσι αιώνας.
 Σε μίαν έστία σιωπής όπου
 ό τύμβος του Σκιπίωνα δέν έφτασεν
 άσθμαίνοντας τοῦτο τόν κύκλο
 μέ τήν αίχμή που όλο γυρίζει μέσα μας ζητώντας
 νά σταυρωθει Ξανά
 σέ μιá πορείαν ανάμεσα σ' άκρωτηριασμένους Θεούς και άγάλματα.

ΠΑΡΟΥΣΙΑ

Ίριδισμός κυανής άκτής
 ή παρουσία εκείνης,
 που έρχεται άπροσδόκητα
 όπως ή μέρα,
 όπως ένας κραδασμός
 ή όπή μέσ τή σιωπή του τίποτε.

ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Άνθρώπινα ήταν τά χέρια
 σ' ένα κύκλο κλειστά
 γύρω από μιá πλατεία μέ χαμένες όπτικές γωνίες
 και τή ριπή,
 που άδειασε μέσ τά μάτια,
 μιá μικρή - πικρή κηλίδα.

ΚΩΣΤΑΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

ΣΤΑ ΠΟΥΛΑΚΙΑ ΒΑΖΕΤΕ ΚΑΘΟΛΟΥ ΝΕΡΟ,

(διήγημα)

Έκεινο τὸ Αὐγουστιάτικο πρωῖνὸ ἦταν μουντό. Ὁ οὐρανὸς κατάφορτος ἀπ' ἐκεῖνα τὰ μαῦρα σύννεφα ποὺ κρέμονται ἔτοιμα νὰ σὲ πλακώσουν... Ποτέ δὲ μοῦ ἄρεσε ἡ ἐποχὴ τῶν βροχῶν στὴν Νιγηρία ὅπου εἶμαι ἐγκατεστημένη. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς γνωστοὺς μας ὑποστήριζαν πὼς ἦταν ἡ καλύτερη ἐποχὴ μὲ τοὺς καταπραΐνους κήπους, τὰ δλάνθιστα δέντρα ποὺ ἀνοίγαν σὲ πολύχρωμες ὀμπρέλες στὴν πλάση. Οἱ Ἀφρικανικὲς καταγιγίδες γιόμιζαν βαριεστημάρα καὶ μελαγχολία τὰ μοναχικά μου δειλινά. Καὶ τὸ σπίτι εἶναι ἀπέραντα ἄδειο, σιωπηλὸ ὅταν λείπουν τὰ παιδιά.

Ἐκεῖνη ἡ μέρα θυμᾶμαι ἦταν σὰν καὶ τόσες ἄλλες μέρα ἀνίας, βαριεστημάρας... Δὲν εἶχα ὄρεξη γιὰ μαγεύρεμα, δὲν εἶχα ὄρεξη γιὰ κέντημα. Νὰ διαδάσω; Ἀδύνατον! Τὸ μυαλό ὥρες - ὥρες εἶναι τόσος ναρκωμένο ποὺ δὲν ξυπνάει μὲ τίποτα... Ὁ ὑπῆρτης κάτι μὲ ρωτοῦσε... κι' ἐγὼ ἔδινα ἀόριστους ἀπαντήσεις ὅταν... ἄκουσα θόρυβο στὸν κήπο.

Ἐνα αὐτοκίνητο σταμάτησε στὴν αὐλή. Κοίταξα ἀπ' τὴν πόρτα. Δὲν φαινόταν νὰ τὸ γνῶριζα. Ὁ ὁδηγὸς ἄγνωστος κι' αὐτός. Ἀργὰ τὸ βλέμμα μου πῆρε ἀκίνητη μιὰ σιλουέτα. Ἐμοιαζε σὰν ἄψυχη... Μιὰ γυναίκα στεκόταν ἀντίκρου στὴν πλάση! Μαγεμένη, ἀσάλευτη... κοιτοῦσε... Δὲν τὴ γνῶριζα. Πολὺ γοητευτικὴ, κάποιος προχωρημένης ηλικίας, πολὺ προσεγγμένο ντύσιμο. Ἀπ' τὴν ὄλη ἐμφάνιση μπορούσα ἀμέσως νὰ καταλάβω πὼς ἦταν νιόφερτη στὴ Νιγηρία καὶ πὼς ἦταν Ἀγγλίδα!

Τὸ μαγνητισμένο βλέμμα της ἀργὰ ἀποσπάστηκε ἀπ' ἐκεῖνο ποὺ τόσο ἐπίμονα κοίταζε... Μὲ πρόσεξε.

—Γειά σας. Μπορῶ νὰ σᾶς ἐξυπηρετήσω σὲ τίποτα;

—᾽Ω μὲ συγχωρεῖτε... γιὰ τὴν ἐνόχληση, κόμπιασε... Δὲν θὰ σᾶς ἐνοχλήσω γιὰ πολὺ. Νά, μόνο πέντε λεπτά ἐπιτρέφετέ μου νὰ δῶ ἐδῶ τὸν κήπο, τὰ δέντρα, τὸ σπίτι... Κι' ἦταν τὸ βλέμμα της μιὰ λίμνη νοσταλγία, θουτηγμένη στὸ δλόδροσο μυρωμένο ἀγέρι τοῦ πρωῖνοῦ.

—Παρακαλῶ. Ἀλλὰ δὲν ἔρχεστε μέσα; Ἔτσι ἀπ' ἔξω θὰ μείνετε; Ὀνομάζομαι Γιόλα.

—Εὐχαριστῶ πολὺ! Κι' ἐγὼ ὀνομάζομαι Μάργκαρετ. Ἀλλὰ νὰ μὴ σᾶς ἀπασχολῶ ἀπ' τὴ δουλειά σας.

—Ὅχι καθόλου, περάστε.

Προχωροῦσε μὲ ἀργὸ βῆμα πρὸς τὴν εἴσοδο ἐνῶ τὸ βλέμμα της ἀγκάλιαζε κάθε φύλλο, κάθε λουλούδι, κάθε πέτρα. Ἐμοιαζε νὰ ζεῖ σ' ἄλλο κόσμο, σ' ἄλλη ἐποχὴ. Τελικά μπῆκε στὸ σαλόνι. Στάθηκε στὴ μέση τοῦ δωματίου, ἀσάλευτη, ἀμίλητη ὄλη εὐλάβεια.

—Καθίστε, τῆς εἶπα!

Δὲ φάνηκε νὰ μ' ἄκουσε. Ἔσυρε τὰ δῆματά της στὸ μεγάλο παράθυρο ποὺ ὀδηγοῦσε στὸ μπαλκόνι... Κοιτοῦσε τὸ πίσω μέρος τῆς αὐλῆς. Ἐγὼ παρακολούθουσα ἀμίλητη, ἀμέτοχη στὸ ἱερὸ μυστήριο, ὅποιον κι' ἂν ἦταν. Ἀποροῦσα ἀλλὰ σεῶσθηκα γιὰ ἀρκετὰ λεπτά τῆ σιωπῆ της.

—Ἐδῶ τὸ πίσω μέρος ἦταν κατάφορτο ἀπὸ δέντρα ἀνανᾶ καὶ μάγκο... Ἡ φωνή της τσίριξε βραχνή ἀπὸ συγκίνηση.

—Ναὶ ἀλήθεια. Τάκοψαν πρὶν δυὸ χρόνια γιὰ νὰ κτιστοῦν αὐτὰ τὰ σπιτάκια. Ἀλλὰ καθίστε παρακαλῶ. Θὰ πιῆτε καφέ;

—Ναί, εὐχαριστῶ.

Τὴν ἄφησα χαμένη στὸν κόσμο της καὶ τράβηξα γιὰ τὴν κουζίνα. Ἴσως ἦταν καλύτερα ἔτσι. Γύρισα σὲ λίγο μὲ τὸ δίσκο. Τὴ βρῆκα στητὴ κι ἀπρόσιτη ὅπως τὴν ἄφησα πρὶν.

Οἱ πρῶτες ρουφηξιὲς τοῦ καφέ τῆ συνέφεραν.

—Μὲ συγχωρεῖτε — ἄρχισε — θὰ πρέπει νὰ δώσω κάποια ἐξήγηση γιὰ ὅλα αὐτά. Ἦρθαμε χτὲς στὸ Τζός. Σήμερα τὸ πρωτὶ καθόμουν στὸν κήπο τοῦ ξενοδοχείου — μένουμε στὸ Χίλστεϊσιον Χοτέλ — καὶ τὸ βλέμμα μου ἔφερε ἓνα γύρο τὸ τοπίο. Κι' ὕστερα στράφηκα σὲ αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. Δὲν ἄντεξα στὸν πειρασμό... Ζήτησα ἀπ' τὸν ὀδηγὸ νὰ μὲ φέρει... Βλέπετε ἔμενα κι' ἐγὼ σ' αὐτὸ τὸ σπίτι... πρὶν δεκαεπτὰ χρόνια...

Τὰ τρεμάμενα χεῖλη της κατάπιαν ἓνα λυγμὸ χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ κρύψει ἓνα δάκρυ ντροπῆς... ποὺ κυλοῦσε τόσο ἀργὰ μετανοιωμένο γιὰ τὸ προβάδισμα... Τὴν παρακολουθοῦσα τώρα μὲ πιὸ πολὺ ἐνδιαφέρον... Καὶ ἡ συγκίνησή της ἄρχισε νὰ φτάνει ὡς ἐμένα... Σκουπίσε τὰ μάτια καὶ συνέχισε.

—Ζούσαμε ἐδῶ ἐπὶ Ἀγγλοκρατίας. Ὁ ἄνδρας μου ἦταν διευθυντὴς Τραπεζῆς. Αὐτὸ τὸ σπίτι τὸ κτίσαμε ἡμεῖς... Ἐμεῖς κάναμε τὰ σχέδια ὅπως τὰ θέλαμε. Ἐδῶ γεννήθηκαν τὰ δυὸ παιδιά μας. Ἐδῶ μέσα μεγάλωσαν... Μὲ καταλαβαίνετε... Γύρισα τώρα ὕστερα ἀπὸ δεκαεπτὰ χρόνια καὶ δὲν ἄντεχα στὸν πειρασμὸ νὰ μὴν ἔρθω νὰ τὸ θῶ... Πάντα ὀνειρευόμουν αὐτὴ τὴ στιγμή. Ἡ εἰκόνα ἄγγιζε τὴ σκέψη μου, μὲ χίλιες δυὸ παραλλαγές. Ὅπως ἦταν, ὅπως μπορούσε νὰναί... Ἐχει ἀλλάξει κάπως... Νὰ σ' ἐκείνη τὴ γωνιᾶ κοντὰ στὸ παράθυρο εἶχα τὶς πολυθρόνες τοῦ σαλονιοῦ. Κι' ἐκεῖ σ' ἐκείνη τὴ γωνιᾶ κοντὰ στὸ τζάκι εἶχα ἓνα μεγάλο κεφάλι ἀπὸ ἔδεννο. Μιὰ μέρα ἐνῶ ἔπαιζε ἡ κόρη μου ἐκεῖ κοντὰ, αὐτὸ ἔπεσε καὶ τῆς ἔβγαλε τὸ νύχι. Τὸν ἔδεννο τὸν πῆρα μαζί μου στὴν Ἀγγλία. Ἀλλὰ τὸ δάκτυλο τῆς κόρης μου — ἐκεῖ ποὺ κτύπησε — τὸ νύχι της βγήκε στραβά. Κάθε φορά ποὺ καθόμαστε στὴν τραπεζαρία γιὰ φαγητὸ τὸ κεφάλι ἀπὸ ἔδεννο στέκει ἐκεῖ ἀντίκρυ καὶ μὲ κοιτάζει. Τότε δὲν μπορῶ νὰ μὴ στρέψω τὸ βλέμμα στὸ χέρι τῆς κόρης μου ἐκεῖ ποὺ στραβώνει τὸ νύχι στὸ μικρὸ δακτυλάκι... Κι' ὅλες οἱ ἀναμνήσεις μου ξανάρχονται στὸ μυαλό... καὶ μὲ μιᾶς πετιέμαι μίλια μακριά... σ' ἓνα σπίτι πετρόχτιστο, πνιγμένο ἀπ' τὰ δέντρα.

Δὲν ἤξερα τί νὰ πῶ. Δὲν χωροῦσαν ἐρωτήσεις καὶ λόγια περιττά. Ἦμουν ἀπέραντα συγκινημένη... Κοιτοῦσα κι' ἄκουγα...

— Έχει στην είσοδο είχαμε στημένο ένα θράχο πλαισιωμένο με λουλούδια... Γιατί τόν θγάλατε;

— Ω δὲν τόν θγάλαμε ἐμεῖς. Βλέπετε ἔμειναν πάρα πολλοὶ σ' αὐτὸ τὸ σπίτι πρὶν ἀπὸ μᾶς.

— Καὶ στὴ σκάλα προστέθηκαν αὐτὰ τὰ ξύλα στὸ πλάι, δὲν ὑπῆρχαν — σχολίασε χωρὶς νὰ προσέξει τὴ δικαιολογία μου.

— Τὰ ὑποδωμάτια ἀπάνω ἦταν δυό. Ἐνα ἀπ' τὴν ἀριστερὴ πλευρὰ κι' ἕνα στὰ δεξιὰ.

— Ναι ἔτσι εἶναι καὶ σήμερα.

— Αὐτὸ στὰ δεξιὰ ἦταν τὸ δωμάτιο τῶν παιδιῶν... Ἀνάμεσά τους ἦταν τὸ δωμάτιο τοῦ μπάνιου... Ὅλα σὲ ρόζ χρῶμα, τὰ φέραμε ἀπὸ τὴν Ἰταλία...

Ἀπόρησε μὲ τὴ δύναμη τοῦ μυαλοῦ νὰ θυμᾶται ὕστερα ἀπὸ δεκαεπτὰ χρόνια τὸ χρῶμα τοῦ μπάνιου. Εἶμαι σίγουρη πὼς ἀγάπησε βαθειὰ αὐτὸ τὸ μέρος... Καὶ χρειάζεται πολλὴ ἀγάπη γιὰ νὰ τὲ δένει ἀδιάκοπα μὲ τὸ παρελθόν...

— Στὰ πουλάκια δάξτε καθόλου νεράκι...

Ἀπόρησα. Δὲν ἤξερα τί νὰ ἀπαντήσω...

— Στὸν κῆπο ὑπάρχουν κτισμένες δυὸ μικρὲς λεκανίτσες. Τὶς κτίσαμε μιὰ φίλη μου κι' ἐγὼ γιὰ νὰ δάξουμε φωμάκι καὶ νερὸ στὰ πουλάκια ποὺ μαζεύονταν στὸν κῆπο... Κι' ἦταν χαρὰ Θεοῦ νὰ τὰ κοιτάξεις νὰ τιτιβίζουν ὀλόγυρα.

Ντράπηκα. Οὔτε πρόσεξα ποτέ μου νὰ ὑπῆρχε τέτοιο πράγμα. Σηκώθηκε, μοῦ ἔδωσε τὸ χέρι.

— Σὰς εὐχαριστῶ πολὺ. Δὲν μπορεῖτε νὰ φανταστεῖτε τί ἦταν αὐτὸ γιὰ μένα!

Ὁ ὁδηγὸς τὴν περιέμενε ἀπ' ἔξω. Χώθηκε στὸ αὐτοκίνητο μὲ δὺ ἀγαπημένο μποροῦσε νὰ χωρέσει στὴν ψυχὴ της. Τὸ αὐτοκίνητο χάθηκε στὴν ἀλέα. Ἐμείνα ἐκεῖ βουβὴ νὰ τὸ βλέπω νὰ φεύγει... Μὲ μιᾶς θυμήθηκα τὰ πουλάκια... Ἐτρεξα πάνω, κάτω. Τὶς θρῆκα. Πραγματικὰ δυὸ γουδίτσες ἀπὸ τσιμέντο ἔστεκαν ἐκεῖ στραγγισμένες ἀπ' τὸ χρόνο... Μόνο μιὰ τρυφερὴ καρδιά ποὺ ξέρει ν' ἀγαπάει δὲν μπορεῖ νὰ ξεχάσει τίς δυὸ γουδίτσες γιὰ τὰ πουλάκια, τὰ λουλούδια, τὰ δέντρα ἀνανὰ καὶ τὰ μάγιο, τὸν θράχο στὴν εἴσοδο. Τὸ ἐβένινο κεφάλι ποὺ πέφτει... Τὸ ρόζ μπάνιο. Κι' εἶναι ὡραίο, πολὺ σημαντικό νὰ διαπιστώνει κανεὶς πὼς ἀκόμη καὶ στὴν ἐποχὴ μας ὑπάρχει ποὺ καὶ ποὺ κάποιος ρομαντισμός... Ἐνα δέσιμο τῆς ζωῆς μὲ τὸ χρόνο ποὺ φεύγει...

Ἐριξα λίγο νεράκι στὶς γουδίτσες γιὰ τὰ πουλάκια. Ἡ πρωινὴ μου κακοκεφιά ἔσμιξε μὲ τὴ μελαγχολία τῆς ἐπισκέπτριάς μου ποὺ ἔμεινε διάχυτη στὸ δωμάτιο. Ποὺς ξέρει ὕστερα ἀπὸ ἀρκετὰ χρόνια μπορεῖ κι' ἐγὼ νὰ περάσω προσκυνητῆς ἀπὸ τοῦτα τὰ μέρη, ἀπὸ τοῦτο τὸ σπίτι μὲ τίς δικές μου χαρούμενες καὶ πικρὲς ἀναμνήσεις...

Η ΛΙΓΟΣΤΗ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΦΑΝΟΥ

Όταν ένας μιλά για την ποίηση ενός φίλου υποχρεωτικά διακόπτουν τον λόγο του ένθυμμάτα και επεισόδια της ζωής, που σχετίζονται και με τους δυο ή που τα ξέρεει από ιδιαίτερες εξομολογήσεις. Μερικά έχουν σχέση και με την έρευνα για τα θέματα ή τις κάποιες νύξεις, που περιέχονται στα ποιήματα, μερικά έχουν σχέση με τον χαρακτήρα του ποιητή. Αυτά χρησιμεύουν λίγο - πολύ για την προσπάθεια κριτικής αντιμετώπισης του έργου.

Στην τωρινή περίπτωση του φίλου ποιητή Γιώργου Φάνου ξεχωριστά χρησιμεύουν τα ένθυμμάτα και οι αναφορές σε κάποια επεισόδια. Δεν υπάρχει πρόθεση ν' αποφευχθούν οι αναφορές για λόγους σκοπιμότητας. Η ποίηση του Γιώργου Φάνου είναι μια σαφής σκιαγραφία προσωπικών του γεγονότων, έστω κι' αν η ποιητική του διάθεση τα μεταμόρφωσε σε σύμβολα. Νοιώθεις τον ποιητικό παλμό, τον πολύ μουσικό, και την τραγικότητα, που αδελφωμένα κυκλοφορούν στους στίχους του. Όταν γνωρίζεις όμως τα γεγονότα εκτιμάς τον τρόπο μεταφοράς τους από τη φοβερή προσωπική πραγματικότητα στη σφαίρα της τέχνης. Είναι πικρά τα γεγονότα, αλλά όσον επιτρέπουν οι κανόνες, τουλάχιστον της ιατρικής δεοντολογίας, πρέπει κάπως ν' αναφερθούν. Η παρασιώπησή τους μειώνει την εκτίμηση για την ικανότητα του ποιητή. Ήξιόλογο πρέπει το καθετί σχετικό να λέγεται εφόσον δεν παρουσιάζεται απλώς ένα έργο, αλλά γίνεται δοκιμή να ερμηνευτούν μερικές ιδιαιτερότητες του έργου αυτού. Πάντως η αγάπη οδηγεί στην έκθεση αυτή, διπλή συναδελφική αγάπη, εκείνη της ποίησης και η άλλη της Ιαματικής τέχνης. Η αγάπη κι' όταν υπερθεματίζει δεν απομακρύνει από την αλήθεια.

Ο Γιώργος Φάνος γεννήθηκε στη Λευκωσία τον Μάρτη του 1918. Η μητέρα του ήταν Λευκωσιάτισσα, τρισεγγονή του Χατζηγιωρκάτζη Κορνέσιου, κι' ήρθε από την Αμμόχωστο στο πατρικό της σπίτι στη Λευκωσία για να γεννήσει, γιατί ο άντρας της ως ανθυπίατρος είχε φύγει στη Μικρασία. Αναφέρει ο ποιητής για γενέθλια πόλη του τη Λευκωσία στο ποίημά του «Ψδή πεινχρή στη Λευκωσία»:

Δώσε μου τη δύναμι — πόλι που με γέννησες —
να τραγουδήσω το έπος σου.

Σε ηλικία έξι χρόνων έχασε τη μητέρα του ή οποία έγραφε στη «Διάπλαση των Παίδων» με το ψευδώνυμο «Ποιμενίς Μυρτώ» κι' απόκτησε σε λίγο μητέρα. Αδέρφια από τη μητέρα του είχε τη Φάνη, που κάηκε από ατύχημα με το πενταχρονίτικο παιδάκι της, κι' ένα αδερφό τον Άντη, που σκοτώθηκε στο Έλ Αλαμείν κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Απόκτησε και δυο έτεροθαλή αδέρφια. Κατά τη διάρκεια της Γερμανικής Κατοχής υπέφερε πολλά από κάθε άποψη.

Θυμάται τήν περίοδο αὐτή συχνά. Σαφέστατα τὸ λέει στὸ ποίημά του «Ξενοδοχείον Ἀκροπόλ»:

«Κι' οἱ μπότες τῶν Γερμανῶν
βλοσυρὲς «ἠρωϊδες» κατὰ ἀόπλων
λαχανίδες, ἀνάλατες, ἄλαδες κτλ...»

Στὸ ποίημα «Κελλί» ὑπάρχει ἡ ἀνάμνηση τῆς καμένης ἀδελφῆς:

«—Ἀδελφοῦλα, δὲν ἀντέχω ἄλλο
τὸ λευκό σου νὰ βλέπω σταυρό...»

Τὸ συμβᾶν αὐτό, τὸ κάψιμο τῆς Φάνης, δίδαξε τὸν ποιητὴ τὴν τέχνη ν' ἀγαπᾷ τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ μένει πιστὸς στὸν Χριστό. Αὐτὸ δηλώνει στὸ ἀφιερωματικὸ του ποίημα τῆς μοναδικῆς του συλλογῆς «Βορὰ στὴ μπόρα» (Κύπρος 1965) :-

Στὴ μνήμη τῆς Φάνης
ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ της Γιώργο
ἐπειδὴ τὸν δίδαξε
τὴ δύσκολη — σχεδὸν ἀνέφικτη τέχνη
«ν' ἀγαπᾷ τοὺς ἀνθρώπους ὅλους τὸ ἴδιο»
νὰ μείνῃ «ἕως θανάτου»
πιστὸς «στὸ Χριστό».

Ἀκόμα κι' ἓνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα του ποιήματα «Πάφος, Αὐγούστος 1982» μὲ τίτλο «Πιερότος καὶ Φλόγα» ἀφιερώνεται στὴ Φάνη.

Ἄλλὰ καὶ τὸν ἀδελφὸ, ποὺ σκοτώθηκε στὸ Ἀλαμίν, μνημονεύει σ' ἓνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα του ποιήματα (1982).

«... Ἐγὼ θέλω νὰ γίνης ἥρωας μὲ χαλκὶ
κι' εἰ δυνατόν μὲ γιαιστά παράσημα:
νὰ σκοτωθῆς κι' ἐσύ, σὰν τὸν ἀδελφὸ σου
Ἄντη...»

Τέλος ἀπὸ τὸν καθαρὰ πνευματικὸ χῶρο πρέπει ν' ἀναφερθεῖ ἡ ἰδιαίτερη ἀγάπη τοῦ Γιώργου Φάνου γιὰ τὸν αὐτόχειρα τῆς Πρέβεζας τὸν ποιητὴ Κώστα Καρυωτάκη. Συχνὰ ὁ ποιητὴς ταύτιζε τὴ ζωὴ του μὲ τὸν ἄτυχο αὐτὸ ποιητὴ. Οἱ τοῖχοι στὸ φοιτητικὸ δωμάτιό του τῆς Ἀθήνας στολιζόνταν — ἂν ἐπιτρέπεται ἡ λέξις — μὲ Καρυωτάκη, στίχος του, στίγμα του... Συχνὰ στίς κουβέντες του ἀνακάλυψε στίχους τοῦ Καρυωτάκη, ἐκείνους τοὺς ἀπελπισμένους στίχους. Βέβαια στὰ χρόνια ἐκεῖνα τῆς δεκαετίας 1930—1940 ἀκόμα ὁ καρυωτακισμὸς στὴν ποίηση ἦταν στὴν κορύφωσή του καὶ ἄς ἔδειχνε μικρὲς ὑποχωρήσεις στὰ τέλη τῆς χρονικῆς αὐτῆς περιόδου.

Ἐπιπλέον, πρέπει νὰ τονιστοῦν οἱ οἰκονομικὲς δυσχέρειες τοῦ ποιητῆ ἀπὸ τὰ

μέσα σχεδόν τῆς φοιτητικῆς του ζωῆς, πού κορυφωθήκανε καί μέ ἀνάλογους κινδύνους υγείας στά χρόνια τῆς γερμανικῆς κατοχῆς κοντά στήν πνευματική καταπίεση.

*

**

Ἔχει ἐπισημανθεῖ ὁ πολύ αὐτοβιογραφικός χαρακτήρας τῶν ποιημάτων, πού ἔγραφε στά τόσα χρόνια ὁ Γιώργος Φάνος, κι' ἔχει γίνει νύξη γιά τήν τέχνη του νά μεταμορφώνει τὸ προσωπικό του περιστατικό μέ τρόπο πού νά νοιώθεις μέσα στό ποίημα καθολικότητα. Ἐπαναλαμβάνεται ἡ ἀποψη πώς στό σημεῖο αὐτό ὀρίζεται ἡ ἀξία τοῦ πολὺ λιγοστοῦ ὡς τώρα ποιητικοῦ λόγου τοῦ Φάνου. Τὰ τελευταῖα του κι' ὅλας ποιήματα παρουσιάζουν σαφέστατα ὀριμότητα καί ἡρεμότητα, δὲν φεύγουν ὅμως ἀπὸ τὴν παλιά τοῦ ποιητῆ ἀτμόσφαιρα. Καί αὐτὰ πάλιν ἀντλοῦνται ἀπὸ τὸ ἄμεσο περιβάλλον του καί τὰ προσωπικά του περιστατικά, παλιά καί νέα. Κι' ἐνῶ τώρα μιλά πολὺ θερμὰ καί ἔντονα ρωμαντικά γιά τὴν Ἰλκία = Βασιλεία — Βασίλκα — Ἰλκα, τῆ γυναῖκα του, ἐνθυμίζει τῆ Φάνη, ἐνθυμίζει τὸν σκοτωμένο ἀδελφὸ καί ἄλλα ἐπεισόδια τοῦ ἱατρικοῦ του ἐπαγγέλματος.

Θὰ διαβάσουμε ἕνα ἀπὸ τὰ πρῶτα ποιήματα κι' ἕνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα σὰν πρῶτη γεύση ἀπὸ τὴν ποίηση τοῦ Γιώργου Φάνου καί σὰν εὐκαιρία γιά σύγκριση καί μαρτυρία τῶν ἀπόψεών μας:

ΩΔΗ ΠΕΝΙΧΡΗ ΣΤΗ ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Στὸ Νέας Ἰουστινιανῆς καί πάσης Κύπρου ΜΑΚΑΡΙΟ Γ'

Τώρα μένει μόνο ἡ μοναξιά,
 στή πολιτεία παντοκρατόρισσα
 καί τὰ πολύφωτα κι' οἱ πολυέλαιοι
 κι' οἱ παιδικές φωνές λιγοθυμοῦν
 κι' ἡ σάλα τῆς φυγῆς μας μόνη — μένει —
 κι' ἄφωτη — σὰν κάμαρα νεκροταμείου
 τῆ νύχτα... σὰν σκελετὸς πού τὸν
 παράτησαν οἱ σάρκες,
 — τὸ χῶμα τοῦ πῆρε ἀκόμα καί τῆ στίλβη —
 καί φαντάζει λασπωμένος καί φριχτός.

Πικρὴ πολιτεία — ξένη μέ τοὺς ξένους
 ζωσμένη τείχη, συρματοπλέγματα καί
machine guns — μὰ σιδαρή,
 — ἀκατάλυτη — γενναία.
 Δῶσε μου τῆ δύναμι — πόλι πού μέ γέννησες
 νὰ τραγουδήσω τὸ ἔπος σου.
 Εἶμαι ἐλεύθερος — ἕνα περῆφانو πουλί —

μακρὰ ἀπὸ βέβηλες - θάρβαρες - παγίδες
Κύτα με! Τὰ σήματά μου κροταλίζουν
σταθερὰ στὴν ἀσφαλτοῦ σου...

Μουσικὲς νότες ἤχουν στὸν ὑγρὸ σου ἀγέρα
λειψῆς - σδυστέες...
μὰ ἐμένα μὲ ραίνουν Λευκωσία
μὲ μνήμες θαμβωτικές,
ἀπὸ κίτρινα ρόδα...
ἀπὸ λευκὲς φτεροῦγες ἀγγέλων...
ἀπὸ τὴ φλόγα τῶν βιολετιῶν
ματιῶν τῆς Ἄννας
γὰ μοῦ καρφῶνη τὰ μάτια...
σὰν σμαράγδια θάλασσα
σπαρμένη χρυσαστέρια καὶ πάθος.
Μὰ πάλι καὶ πάντα
ἐσὺ Λευκωσία δεσπάζεις!
Ἔρχεσαι — χάνεσαι — γυρίζεις —
στροβιλίζεσαι — χορεύεις τὸν ἥρωϊκὸ χορὸ σου
— πίνεις — μεθᾶς ἀπὸ τὸν ἴλιγγο τοῦ πάθους σου.
μᾶς χαιδεύεις τὸ μέτωπο...
Ἐσὺ — πριγκηπέσσα μου ἐξαίσια —
ἐσὺ — Λευκωσία — δυνατὴ — ἀκατάλυτη
ἀλύγιστη.

ΡΟΔΟΣΥΡΡΟΗ

στὸν ποιητὴ Ἀντώνη Ἡλιάκη

Τώρα λοιπὸν Γεράσιμε — γεράσαμε προώρως!
Ρυτίδες — λευκοὶ κρόταφοι — κουλτοῦρες κ.τ.λ. κ.τ.λ.
Ἡμίγυμνες — δόρειες ξανθές — καλλονές κ.τ.λ. κ.τ.λ.
Ὅμως ἡ Αἴλα μένει μόνη στὰ 16 της
Ναὶ κι' ἄς τὴν πολιορκοῦν οἱ λεπτεπίλεπτοι
δανδῆδες τῆς Ἀθήνας — γὰ μόλις τώρα
γύρισε ἡ Αἴλα μου ἀπὸ τὴν Κηφισιά
— μὲ ροδοςυρροὴ στὴν ἀγκαλιά
μέσ' στὴ θολὴ νεροσυρμὴ
τῆς φεγγερῆς τῆς τσακιριᾶς ἀσφάλτου
τὸ εἶδωλο της βλέπω γὰ πλησιάζει.
Τὰ δάκτυλα μας ἔσπασαν — ὡς ἀπὸ
στιλπνὴ πορσελάνη μόλις ἀγγίξανε
τὴ μελιχρὴν ὀσφύ της...

τὴν πότισα πολλές Benedictines
 κι' εἶδα στὰ μελισσιά της μάτια
 ἤρεμους ἡμερους — ἀνάκατους μ' ἀγάπη
 καὶ στοργή — ποὺ φώτιζαν τὴν εὐγενῆ εἰδὴ της
 τὴν ἐξαίσια...
 Ἄργότερα μεσ' στὸ σαλόνι — μόνοι —
 τσαλακώσαμε τὴ μπλέ ποδιά τοῦ Γυμνασίου.
 Ὁ Ἅγιος Νικόλαος μᾶς κοίταξε
 βλοσυρὸς — μὲ τὸ θυζαντινὸ του πρόσωπο
 τ' ἀγνὸ — στ' ἀγνὸ — λειψὸ φῶς
 τῆς φλογίτσας τοῦ λαδιοῦ.
 Χάιδεφα τότε Λίλα τὸ σγουρὸ
 σου ἐφηβαίτο — τίς ἐξαίσιες λαγόνες...
 Ὅμως τὰ ρόδα κι' οἱ δάκνηθοι
 κι' οἱ ντάλιες της — τσαλακωθήκανε
 Γεράσαμε στὰ τολμηρὰ ἀνταριάσματα
 τῆς πυρωμένης νεότητος μας ποὺ φούντωνε...
 Ὑστερα ἤρθε θροὺς πευκοβελόνων
 ἤρθαν γιασεμιά — ἤρθαν κελαηδισμοὶ
 χρυσόφτερων πουλιῶν.
 Ναὶ ψιθυρίσματα μουσικῶν τόνων ρυακιῶν...
 ἀργοὶ φλοῖσθοι βοτσάλων χρωματιστῶν μέσ' στὰ νερά
 — φιλιὰ ὑγρά — οἱ ὑγρὲς μασχάλες της μ' ἀφροδισιακὲς ὁσμὲς —
 ὄρκοι «ἕως θανάτου» κ.τ.λ. κ.τ.λ.
 Τώρα λοιπὸν Γεράσαμε θὰ πεῖς:
 «Τί νοσηροὶ ρομαντισμοὶ σὲ κατατρύχουν Γιώργο;
 Ἐγὼ θέλω νὰ γίνεις ἥρωας μὲ χακί
 «κι' εἰ δυνατόν μὲ γυαλιστὰ παράσημα»
 νὰ σκοτωθεῖς κι' ἐσύ σὰν τὸν ἀδελφὸ σου
 Ἄντη. Κι' ἀκόμα — ἂν σοῦ βαστᾶν τὰ
 κότσια — γιὰ τὸν ἀγαπημένον Πενταδάχτυλο
 νὰ πέσεις. (Καὶ τότε, θὰ σοῦ βγάλουν λόγους
 οἱ Ἐθνικόφρονες ἀντίχριστοι — στίς ἐκκλησίες
 τους — κι' ἐγὼ θάμαι περήφανος γιὰ σένα).
 Κι' ἡ Λίλα σου ἢ πέθανε ἢ νεύεται
 σὲ κάποιου πλέον ὠραίου — ἀντεραστή
 τὴν ἀγκυλιά — κι' ἀπ' τὰ φιλιὰ σας
 καὶ τὰ σκέρτζα σας ἀπόμειναν
 μονάχα... μάταιοι στόνοι!
 Ἄντε νὰ κοιμηθεῖς κι' εἶναι μεσάνυχτα
 Κι' ἄς εὐλογεῖ ὁ Κύριος τῆς Λίλας σου
 τὰ βήματα — ποὺ ποτὲ δὲν εἶναι

πλέον βολικό να τὰ ξανααναμώσεις.
 Κι' ἔ Γιώργο — μὴ ξεχνᾶς νὰ πάρεις
 ἓνα δισκίο Prothiaden 75mg
 τ' ἀντίδοτο τῆς μνήμης τῆς χρυσῆς
 τ' ἀντίδοτο τῆς θλίψης
 τὸ θυμιατὸ τῆς λήθης της».

Πάφος, 31.11.80

Στίχος ἐλεύθερος καὶ ἀδέσμευτος. Ἡ κάποια χαλαρότητα πότε - πότε καὶ τὰ παρέμιδλητα δίνουν ἓνα συμπαθῆ τόνο στὸ ποίημα. Οἱ ξενικές ἐκφράσεις δὲν ὀφείλονται σὲ κοσμοπολιτικές τάσεις — παρόλο πὺ ὑπῆρχαν τότε στὴν Ἀθήνα οἱ τάσεις αὐτές — ἀλλὰ σὲ μιὰ διάθεση νὰ τονιστεῖ ἡ καθημερινότητα καὶ ἡ ἀδιαφορία πὺ ὑπάρχει στὸ ὄψος τῆς συνηθισμένης κουλέντας. Τὸ ἐπίθετο, παρόλο τὸν κοσμικὸ του χαρακτήρα, δίνει μουσικότητα, κάποτε ἐξωτικότητα — πὺ κι' αὐτὴ γυρόφερνε στὴν Ἀθήνα στὰ φοιτητικά μας χρόνια. Μ' ἄλλα λόγια ὁ ποιητικὸς λόγος ὡς στὴν ἀντιπροσωπεύει τὸν ἄνθρωπο, στὴν σπασμωδικότητά του, στὴν τραγικὰ φορτισμένη ἀτμόσφαιρά του.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωση τῶν δυὸ ποιημάτων «ᾠδὴ στὴν πενιχρὴ Λευκωσία» καὶ «Ροδосуρροή» μπορούμε πιά νὰ προσδιορίσουμε τὸ κλίμα τοῦ ποιητῆ. Θάνατοι προσφιλῶν προσώπων, ἐγκαταλείψεις, οἰκονομικὲς δυσχέρειες, συγκρούσεις μέσα στὸν στενὸ του κύκλο, πνευματικὲς καταπιέσεις στὸ εὐρύτερο κοινωνικὸ καὶ ἔθνικὸ περιβάλλον. Καὶ αὐτὰ ὅλα στίς πιὸ εὐαίσθητες ἡλικίες (παιδική, ἐφηβική, πρώτη νεανική). Ὑπέκυψε ὁ ποιητὴς ὡς ἄτομο στίς τραγικὲς του περιστάσεις; Τὸ ὅτι ἔχει ἐπιπλεύσει εἶναι λογικὰ ἓνα κατόρθωμα. Ὅμως τὸ κλίμα αὐτὸ κατακάθισε μὲς τὴν ψυχὴ του καὶ διοχετεύθηκε στοὺς λιγιστοὺς του στίχους. Ταυτόχρονα τοῦ ἀνοιξε τὴ ματιὰ γιὰ κάποιες νέες πολὺ συγκινητικὲς ἐνατενίσεις.

Ὅταν ἀρχίζει ὁ κατατρεγμὸς τῆς Μοίρας, δὲν ὑπάρχει πιά σταμάτημα. Ὁ ὑποχρεωτικὸς ἐκτόπισμός τοῦ ποιητῆ ἀπὸ τὴν ἀγαπητὴ Ἀμμόχωστό του (κι ἄς ἦταν γενέθλιος τόπος του ἢ Λευκωσία) καὶ τὸ χάσιμο περιουσίας, πὺ ἔγινε μὲ τὸν ἰδρώτα τοῦ προσώπου, ἢ ἀλλαγὴ παλιῶν συνηθειῶν στὸ γνῶριμό του περιβάλλον, ὕστερα μιὰ τρομακτικὴ ἀρρώστια, πὺ τσακίζει καὶ τὰ πιὸ γερά νεῦρα, ἰδιαίτερα τὸν γιαιτρό, προστέθηκαν στὴν παλιὰ ἐκείνη Μοίρα. Τοῦ ἀτσαλώσανε βέβαια ὅλ' αὐτὰ τὸν χαρακτήρα. Εἶν' ἀλήθεια πὺς βρῖσκει κάποιους πολὺ λυρικοὺς τόνους καὶ ἀνατάσεις ἔξω ἀπὸ τὸν τραγικὸ του κλοιό. Δὲν ξεγελᾷ ὅμως καὶ τὸ πιὸ ἀγύμναστο μάτι, πὺ εὐκόλα ξεχωρίζει τὸ δράμα μέσα στὰ γραφόμενά του.

Ἐχει μὲ τὰ πιὸ πάνω περιγραφεῖ τὸ ἄτομο, οἱ περιστάσεις καὶ τὸ κλίμα του. Ἄς κοιταχτεῖ πιά καὶ ἡ λιγιστὴ ποιησὴ του, ἢ αὐτοβιογραφική.

Ὑπερβολικὰ λιγιστὴ ἢ ποιητικὴ παραγωγή τοῦ Γιώργου Φάνου Ὅλα - ὅλα δεκαπέντε ποιήματα στὴ συλλογὴ του «Βορὰ στὴ μπόρα», ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ μιὰ ἔχουν πρωτοδημοσιευτεῖ στὸ περιοδικὸ «Κυπριακὰ Γράμματα» ἀπὸ τὸ 1948—1955. Ἀπὸ τὰ 15 αὐτὰ ποιήματα τὸ ἓνα ἀποτελεῖται ἀπὸ πέντε μέρη. Ἐπιπλέον ἓνα ποίημα στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» (1949) μὲ τίτλο «Πύργος τοῦ πάθους»

πού δὲν ἀνθολογείται στὴ συλλογὴ του, ἕνα ἄλλο στὴν «Πνευματικὴ Κύπρο» (1981) μὲ τίτλο «Φεγγερὸ χαμόγελο αἰσιοδοξίας τῆς Ἰλκας», δυὸ στὴ «Νέα Ἐποχὴ» (1981 καὶ 1982) μὲ τίτλους «Ροδοσυρροή» καὶ «Ὁ πιερόττος καὶ ἡ φλόγα» καὶ ἕνα χειρόγραφο πού μοῦ ἔστειλε ὁ ποιητὴς γιὰ τὸ περιοδικὸ «Πνευματικὴ Κύπρος». Δηλαδή ἡ κρίση γίνεται πάνω σὲ εἴκοσι ποιήματα, τὰ ὁποῖα ἀντιπροσωπεύουν τὴν ποίησὴ του τουλάχιστον τριῶν δεκαετιῶν. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν ἂς ἀναφερθεῖ καὶ ἡ λιγιστὴ πεζογραφικὴ δουλειὰ του μερικὰ διηγήματα «Χωρὶς ἐπίσημες πομπές» μὲ τὸ ψευδώνυμο Σύλδιος Μιράντης, μιὰ μελέτη γιὰ «Εἰσαγωγή στὴν σύγχρονη κυπριακὴ ποίηση», μιὰ ψυχαναλυτικὴ μελέτη γιὰ τοὺς Καρυωτάκη—Πολυδούρη καὶ μερικὰ ἄλλα πολὺ δευτερεύοντα.

Τὰ θέματα τῶν ποιημάτων του, θέματα ὄχι ἀσφαλῶς μὲ προκαταβολικὴ ἀπόφαση, ἔχουν πάντοτε ἕνα σαφὲς ἐρωτικὸ στοιχεῖο. Αὐτὸ τὸ ἐρωτικὸ στοιχεῖο, συχνὰ ντυμένο μὲ μιὰ ἐξωτικότητά, μένει ὁ ἕνα ἀπραγματοποίητο σημεῖο καὶ ἀναδίδει μέσα στοὺς ἔντονους παλμούς του ἕνα δράμα πρὸ πέρα ἀπὸ τὴν μὴ ἱκανοποίηση. Μέσα στὴν ἐρωτικὴ ἔξαψη ὁ ποιητὴς ἀνακατεῖ ποικίλα ἄλλα θέματα, παλιὰ ἢ καὶ σύγχρονα, μὲ κάποια χαλαρὴ σύνδεση. Στὸ «Ὡδὴ πενιχρὴ στὴ Λευκωσία» πού τὴ χαρίζει στὸν Ἀρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ', τιμᾷ τὴ Λευκωσία ὅπου γεννήθηκε, καὶ ἀνακατεῖ τὰ διολετιὰ μάτια τῆς Ἄννας. Σὲ ἕνα ἄλλο ποίημα τὸ «Κελλι» μιλά γιὰ ἕνα παράθυρο μὲ σίδερα φυλακῆς, θυμᾶται μὲ πόνο τὴν ἀδελφὴ του καὶ τὰ χαρίζει στὴν πνευματικὴ ἀδελφὴ του Ἡρώ. Στὰ πρὸ πολλὰ ἀπὸ τὰ ποιήματά του τὸ σκωπτικὸ στοιχεῖο δὲν λείπει. Κι' ἐνῶ μιλά ἐρωτικά, τὸ σκῶμμα ξεπροβάλλει ἀρκετὰ πειρακτικὸ γιὰ διάφορες καταστάσεις. Ἀπὸ τὴν παλιὰ αὐτὴ παραγωγὴ θὰ σᾶς διαβάσω τὸ ποίημα «Στὴν Ἄγνωστη τοῦ Gare Saint Lazare» πού ἔχει μὴν ἰδιαίτερα ἀπλὴ μορφή ὁ ἕνα κοσμοπολιτικὸ ἀέρα καὶ πάλλεται ἀπὸ λεπτοὺς συλλογισμούς:

ΣΤΗΝ ΑΓΝΩΣΤΗ ΤΟΥ GARE SAINT LAZARE

Στὸν Ἀγτ. Ἡλιάκη

Ὅμιχλη στὸ Βόρειο Σταθμό.

Παρδαλὸ πλῆθος, ἀγκομαχητὸ μηχανῶν,
φωνές, ἀσπασμοί, μαντήλια καὶ λυγμοὶ
«σιγανοὶ» (ἢ εὐπρέπεια πρώτη πρωτίστως).

Ἰδέτ, Κλωντέτ, Ζανέτ (πῶς σὲ λένε;)

Οἱ δεῖχτες στὸ μεγάλο ρολοῖ τοῦ σταθμοῦ,
δὲν εἶναι διαβατάρικα πουλιά,

δὲ φεύγουν,

δὲν φέγγουν καν.

Οἱ δεῖχτες τίς νύχτες αὐτές,
κινουῦνται σιγὰ

— μαῦρες δυσσίωνες φτεροῦγες μετεμψυσμένων νεκρῶν.

Πρόσεξε:

«Οί δειχτες αὐτοὶ δὲν εἶναι δειχτες ρολογιού.

Εἶναι λεπίδια μὲ σκουριά κεραμιδιά.

Θὰ σοῦ χαράξουν τὸ κορμί».

Τί περιμένεις; Τὸν περιμένεις λοιπόν;

Κι' αὐτὴ — ἡ καυτὴ κουτὴ βροχή,

κι' αὐτὴ, ἡ λειψή, ψιλή, δειλὴ βροχή

νὰ σοῦ χαλάσῃ τὰ μαλλιά;

Ναὶ ξέρω:

Ἡ ζωὺλα σου ἦταν ὄξος καὶ χολή

(ἡ μητερούλα νεκρὴ κτλ.

κι' αὐτὸς ὠραίος κτλ.)

Τί νωθροὶ χρονοδειχτες,

τί σκληροὶ λεπτοδειχτες

μᾶς σημάδεψαν ἀπόψε. Τί βροχές!

Καλύτερα φύγε. Αὐτὸς δὲ θὰ ἴρθῃ, τὸ ξέρω.

(Ἡ ζωὴ μας, Ζανέτ, δὲν

εἶναι φιλμ ἐξ Ἀμερικῆς

μὲ τὰ γλυκερὰ — μὰ ἀπίθανα —

χάπυ ξντς).

Τὸ πρῶτὶ περιμένει «ἀμφοτέρους»

τὸ ξύλινο γραφεῖο τοῦ μόχθου στίς 8.

Καλύτερα φύγε, Ζανέτ.

Τὸ ποίημα αὐτὸ χαρίζεται στὸν Ἀντώνη Ἡλιάκη, ποιητὴ ἀπὸ τὴν Ἀμμόχωστο, πού ζεῖ στὸ ἐξωτερικὸ. Βλέπετε σύνδεση τοῦ θέματος μὲ κάποιον ξενητεμένο φίλο. Καὶ ξαφνικὰ μετὰ τόσα χρόνια τὸ ποίημα «Ροδοσυρροή», γραμμένο πέρυσι στὴν Πάφο, χαρίζεται στὸν ἴδιον ποιητὴ Ἀντώνη Ἡλιάκη καὶ εἶναι γεμάτο ἀπὸ ἐπεισόδια τῶν γυμνασιακῶν χρόνων καὶ ἀπὸ ἀναμνήσεις τοῦ ἀδελφοῦ του.

Ὅμως ὁ ἐρωτισμὸς, ὁ ἀνικανοποίητος ἔρωτας, πού μιὰ σειρά παρεξηγήσεις παρεμβάλλεται μὲ δραματικὲς συνέπειες, ὑπάρχει στὸ ποίημα «Εἶσαι»:-

Εἶσαι

τῆς Ἄννας

Εἶσαι — μέσα στίς φλέβες μου

— λάμψι ἀπὸ φῶς κι' ἀπὸ χρυσάφι —

εἶσαι λίγες σταγόνες θανάτου

μέσα στὸ λειψὸ νερὸ τοῦ καμάτου μου.

Εἶσαι τὰ βεγγαλικά καὶ τ' ἀρώματα

μιᾶς νύχτας Ἰουλίου

(θυμάσαι τοὺς γρύλλους;)

Εἶσαι ὁ κεραυνὸς — ποὺ μοῦκοψε τὰ χέρια
 — τὰ χέρια ποὺ ἔμαθες —
 νὰ κάνουν τοὺς οὐρανοὺς
 ν' ἀνθίζουν - ρευστὰ - κρυστάλλινα —
 — χρωματιστὰ - πολὺδουα - πουλιά.

Εἶσαι τὸ πρῶτο φιλί,
 στὸ φράχτη μὲ τ' ἀγιόκλημα,
 ἢ πρώτη μουσική,
 τὸ πρῶτο πυρρὸ φτερούγισμα τῆς ἡδῆς.

Εἶσαι τὸ φίνο θρόϊσμα τῶν πεύκων
 — οἱ διαμαντένοι ἰριδισμοὶ —
 — τῶν λευκόφυλλων — στὸ λυκαυγὲς

Εἶσαι ἢ βροχή,
 — τὸ νερὸ ποὺ δὲν ἦλθε,
 νὰ πραῦνη τις νύχτες τοῦ μαρτυρίου.

Εἶσαι στὸ στέργο μου.

Σὲ χάραξα μὲ πυρακτωμένο καρφί
 — μιὰν ἀναστρη νύχτα καταιγίδας —.

Εἶσαι, τὸ ἀχραντο χαμόγελο
 τῆς Μητέρας — ποὺ λείπει. —

Εἶσαι τὸ κερί — ποὺ τρεμοσδύνει —
 μπροστὰ στὸ σταυρὸ
 τοῦ Κυρίου μου.

Ἄννα:

Σκόρπισα, τὸ λαμπρὸ ἡλιοτρόπιο τῆς νειότης μου
 στοὺς 4 ἀνέμους — ἀναμένοντάς σε.

Δὲν ἦρθες.

Τὰ χέρια ἔμειναν ἄδεια — στὸ χάος.

Προσευχήθηκα νὰ εἶσαι

τὸ λάδι στὶς πληγές.

Μὰ εἶσαι διτριόλι: στὶς σάρκες.

Εἶσαι — τὸ λεπίδι καὶ τὸ μαρτύριο —

εἶσαι τὸ χαμογέλιο,

τοῦ παιδιοῦ ποὺ δὲν γεννήσαμε.

Εἶσαι ἢ ἀρρώστεια,

εἶσαι ἢ θύελλα,

εἶσαι ἢ τρέλλα... ποὺ ἔρχεται καλπάζοντας,

ἀπὸ τίς σκοτεινὲς σπηλιὲς τοῦ ὑποσυνειδήτου.

Εἶσαι ὁ θάνατος,

Εἶσαι... ἐγώ.

Θέλω — μὰ δὲν μπορῶ νὰ σ' ἀφανίσω —

Σ' ἀγαπῶ.

Ένα άλλο στοιχείο, πού συναντάται στην ποίηση του Γιώργου Φάνου, είναι όλικό από τον ιαματικό κύκλο. Από πρώτη ματιά φαίνεται φυσικό ν' αναφέρει ιατρικούς όρους και φάρμακα στα ποιήματά του ό γιατρός, έτσι σαν να τό απαιτεί ή ρύμη του λόγου. Και όμως πολλοί γιατροί ποιητές αποφεύγουν τέτοιες αναφορές. Θελητά ή άθέλητα, ενώ στο Γιώργο Φάνο τό στοιχείο αυτό παρουσιάζεται συχνά σαν έκφραση κούρασης ή άνίας, πάντως με συμβολικό χαρακτήρα.

Όταν κυκλοφόρησε ή συλλογή του Γιώργου Φάνου «Βορά στη μπόρα» στα «Θέματα Κριτικής» (1967) γράφονται τά έξής πού επιθεδαιώνουν τις πιό πάνω άπόψεις: «Ένας θανατόφιλος έρωτισμός διαποτίζει τά φύλλα της συλλογής «Βορά στη μπόρα» του Γιώργου Φάνου. Ό θάνατος είναι τό μεγάλο γεγονός πού έρχεται σαν έγκαιμα, σαν αυτοκτονία, σαν έγκατάλειψη, σαν άρρώστια ή σαν σεξουαλική (ή πορνική) κατάπτωση. Έλπίδα σε τούτη τή γή δεν υπάρχει. Άπλως ό Κύριος παρακαλείται να δεχθί τον άποδημούντα και να τον κατατάξη κοντά σε' άστρα ή να του δώση γαλήνη ή να του δώση μιá ψυχωσώστρα συγχώρεση. Η γυναίκα συχνά είναι μιá συνισταμένη άδερφής, αγαπημένης και μητέρας. Τοúτο δείχνει πως ό ποιητής ύπόφερε και για τις τρεις αυτές ιδιότητες της γυναίκας και πάνω στις έκδηλώσεις για τή μιá μορφή άθελα φέρνει στο προσκήνιο και τις άλλες δυό, έσω και παρέμβλητα. Κι' είναι τόσο καταπιεστικό τό αίσθημα για τή γυναίκα, ώστε και σε ποιήματα άλλου κλίματος (σαν π.χ. στο «Όδη πενιχρή στη Λευκωσία») να θυμάται έμμεσα με τή γέννησή του τή μητέρα.

Τό ύφος του Φάνου, πολύ θερμό και κάποτε συναρπαστικό, έχει τόνους άδρούς, άρκετά συναισθηματικούς με συνεχείς μικρές ειχόνες, πού μάς κάνουν τό θέμα οικείο, και δικό μας, αλλά ταυτοχρόνως δεν μικραίνουν τό πλάτος του· τό αφήνουν ως ανθρώπινο πιά συμβάν, δεν τό κάνουν δηλ. άτομικήν ύπόθεση...».

Τ' όμίλημα αυτό θα κλείσει με τήν ανάγνωση ενός — ίσως του καλύτερου ποιήματος του Γιώργου Φάνου — καλύτερο και από τήν τεχνική άποψη αλλά και για τό αισιόδοξο μήνυμά του και για τή δήλωσή του γύρω από τό μεγάλο του στήριγμα τήν "Ιλκα, τή γυναίκα του:-

ΦΕΓΓΕΡΟ ΧΑΜΟΓΕΛΟ ΑΙΣΙΟΔΟΞΙΑΣ ΤΗΣ ΙΛΚΑΣ

Ένα σου χαμόγελο — "Ιλκα — μπορεί να σβύση
 με μιá μονοκοντυλιá διαμιás δλες
 τις πλαδαρές φιγοϋρες της σύγχρονης μισαλλόδοξης
 πραγματικότητας. Ναι μ' ένα φεγγερό σου χαμόγελο
 έσένα με τά ουράνια μάτια. Μπορεί να
 μάς κάνει να διαλύσουμε — γενναίο κι'
 αισιόδοξο μαζί — τις ήλιοφώτιστες, άχανείς
 κι' άτέλειωτες πεδιάδες — τις μιστές
 από πορφυρές παπαρούνες και κίτρινες ντάλιες.
 «Κι' ως ήταν πριν μιá ώρα "Ιλκα μου
 άφόρητη ζέστη και πλήξι κι' ύγρασία

κι ἔρημιά στή γενέτειρα τῆς θεάινας Ἀφροδίτης
 — κι' ἄς ἦταν Ἴλκα μιὰ πένθιμη
 λυπητερή μοναξιά — πού μ' ὄσους τόνους
 εὐθυμούς προσπάθειες δὲν ἦταν
 βολετὸ νὰ σχίσω τὸ πικρὸ τῆς μανδύα
 — νὰ τὴ διαλύσω.

(Ἄραγε Ἴλκα οἱ βιολέττες μποροῦν
 μὲ κείνο τὸ θεσπέσιο, τὸ θαλασμικὸ
 ἄρωμα τους;)

Ἄραγε οἱ λίγες, οἱ διαλεχτές πού
 ἐπέζησαν — ὠραίες ρωμαντικές
 δέσποινες τῆς «ἵπποτικωσύνης» μποροῦν
 τόση πνιγερὴ μελαγχολία μὲ τὰ
 μῶδ μακρὰ φορέματά τους μὲ
 τὰ οἰκόσημα καὶ τὴν ἀντρεωσύνη
 τῶν χαμένων ἵπποτῶν — τῶν ἀρραδωνια-
 στικῶν τους νὰ τὴ σβύσουν;
 Εἴρεις — Ἴλκα — καλλιεργοῦν ἠράνθεμα
 στοὺς κήπους τους καὶ ὑακίνθους
 καὶ τὰ πᾶνε Σάββατο θράδυ στίς
 τρυφερές τους ἀγκάλες — σπονδὴ —
 σ' ἄγνωστους τόπους τοῦ Γαλοῦ
 τῆς Πάφου πού ὀνομάτισαν
 κρυφὰ ἀπὸ βέδηλα βλέμματα
 «ὕγρους τάφους τῶν καλῶν τους»
 οἱ ἐκλεκτές, οἱ ρωμαντικές δέσποινες
 — ὠραίες στὸ σεληνοφῶς κόρες
 τοῦ χρυσοῦ ἵπποτισμοῦ.

Ἄραϊα Ἴλκα τώρα μόνο γιατί
 μοῦ δίνεις ἓνα φεγγερό σου
 χαμόγελο μπορῶ νὰ σηκώσω
 στοὺς ὤμους μου πού ἀπὸ
 ἀδύναμοι ἔγιναν στιβαροὶ
 σὰν παιδίσκην — ὠραιστάτην μάλλον
 νεάνιδα — ἐσένα Ἴλκα πού
 ἵππεύεις ἄλογο λευκὸ καὶ
 ταχύποδο καὶ διασχίζεις τοὺς
 ἄγρους — καὶ κάποτε τρέχεις πολὺ σὲ πολὺ στίλβον
 ὑποδήλατον Raleigh καὶ δὲν φοβάσαι κεραυνοὺς
 καὶ θύελλες καὶ δὲν φοβάσαι κατατρεγμούς
 κι' δολογμούς — καὶ δὲν φοβάσαι ἦττες καὶ
 μπόρες κι' ἀρρώστειες καὶ θανάτους,

— μά πάντα γελᾶς μέ τὸ κελαριστὸ ἡδονικὸ
 σου Ἴλκα μου γέλιο καὶ κονταροκτυπιέσαι
 μέ τὸν ἥλιο μά πάντα γελᾶς καὶ τρέχεις
 γενναία κι' ἀτρόμητη καὶ πολεμᾶς
 — ὡς σύγχρονη ἀμαζόνα — κι' ἀγαπᾶς ὄλους
 καὶ σ' ἀγαπῶ κι' ἐγὼ πολὺ καὶ
 σ' ὀνομάζω Ἴλκα — Αἰς:οδοξία.
 Ἄντ' ἄμα μέ σένα — αἷμα καὶ
 σάρκα καὶ ρέμβη μου κι' ἀγάπη
 μου πρώτη — θά νικήσουμε τὴ
 μοναξιά καὶ τὸ χάος καὶ τὴν
 ἔπαρσι, θά νικήσουμε Ἴλκα μ' ἀκοῦς;
 τὴ πλήξι καὶ τὴ φθορά τοῦ
 μεγάλου θανάτου! Κι' οἱ νύχτες
 μαζὶ σου — θᾶνοι γισμάτες
 δεγγαλικά πού θά σπαθίζουν
 τίς ἀναστρες νυχτιές
 καὶ θά πλουμίσουν μ' ἄστρα
 κι' ὑπερκόσμιο φῶς τὸν ἕναστρο
 βαθυκύανο οὐρανὸ καὶ
 θᾶμαστε ἕνα ἀδιάρρηκτο duetto
 μέ πίστι στὸ Χριστὸ καὶ στοὺς
 ἀνθρώπους — ἕνας διπλὸς φαντασμα-
 γορικὸς Ἴλκα μου χορὸς
 στὸ στενὸ χῶρο μας πλημμυρι-
 σμένον ὅμως ἀπὸ ἀξίωσύνη
 καὶ πολύχρωμα φῶτα — μέ
 ἱριδίζοντα χρώματα — μ' ἀγκαλιές
 δλάνοιχτες ἀγαπημένη μου
 γιὰ ὄλους καὶ ὅλα».

Εἶναι πολὺ φανερὸς ὁ αὐτοβιογραφικὸς χαρακτήρας ὄλων τῶν ποιημάτων τοῦ Γιώργου Φάνου. Κι' ἂν δὲν γνωρίζει ὁ ἀναγνώστης τὸν βίο καὶ τὴν πολιτεία τοῦ ποιητῆ αὐτοῦ ὀσφραίνεται τὴν κρυμμένη πίσω ἀπὸ τοὺς στίχους του τραγωδία.

Ἄλλὰ τί εἶναι στὸ κάτω - κάτω ἢ ποίηση; Κι' ὅταν ἀκόμα ὁ ποιητὴς παίρνει θέμα μέ ἀντικειμενικὴ διάθεση ὅπως γινόταν στὰ παρνασιακὰ σονέττα, τὰ προσω-
 πικά του περιστατικὰ κρυφκοιτάζουν πίσω ἀπὸ τοὺς ἤχους τοῦ στίχου του, λίγο -
 πολὺ μετασχηματισμένα. Σημασία ἔχει ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴ ἀποψη ἂν σοῦ μίλησε
 ὁ στίχος, ἂν σοῦ χάρισε τὴν αἰσθητικὴ γοητεία. Στὴν περίπτωσι τοῦ Γιώργου Φά-
 νου τὰ προσωπικά του περιστατικὰ ἀξιοποιήθηκαν αἰσθητικά. Ἡ ἀξιοποίηση αὐτὴ
 γι' αὐτὸν εἶναι μιὰ παρηγοριά, γιὰ μᾶς μιὰ αἰσθητικὴ συγκίνηση.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

* Ὁμίλημα σὲ συνενθίαση τοῦ «Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου» (26 Μαΐου 1983)

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΜΙΑ ΕΠΕΤΕΙΟΣ Η ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Οι θλιβερές ἐπέτειοι δὲν ἀντιμετωπιζονται μὲ τὴν ἔννοια τοῦ πανηγυρισμοῦ. Ἀπλῶς ἐπισημαίνονται γιὰ φρονηματισμό. Ἡ ἀναπόληση τῶν θλιβερῶν γεγονότων πάντοτε μᾶς προβληματίζει. Τὸ πικρὸ συναίσθημα ὑποχρεώνει τὸ μυαλὸ νὰ μετρήσει ποῦ βρίσκονται τὰ σφάλματα αὐτοῦ τοῦ παρελθόντος, νὰ τὰ κρίνει καὶ νὰ τὰ ἐπικρίνει κι' ἀπὸ τὴν ἐπίκριση νὰ φτάνει στὴν ἀπόφαση γιὰ ἀποφυγὴ ὁμοίων σφαλμάτων ἂν τὰ φέροι ἢ φόρα τῆς ζωῆς, στὸν δρόμο μας, τὸν ἀτομικὸ ἢ τὸν γενικὸ κι' ἔθνικό. Δυστυχῶς, συχνὰ ἢ ἐπισήμανση αὐτὴ γίνεται τυπικὰ καὶ κατὰ συνήθεια. Μιὰ μέρα μετὰ ὀλίγερα ξεχνιέται ἢ σημασία τῆς ἐπετείου κι' ἀναφέρεται ἀπὸ κάποιους μὲ ἐφήμερο τρόπο, χωρὶς βάθος κι' ἐνθουσιασμό, ἴσως ἀπὸ ἔλλειψη θέματος καὶ ὄχι ἀπὸ ἀνάγκη γιὰ φρονηματισμό. Ἀσφαλῶς δὲν ἀπαιτεῖται μιὰ προσήλωση, σχεδὸν μυωπικὴ, οὔτε θρηνοὶ ρητορικὸι κι' ἐπιδεικτικοί. Κι' αὐτοὶ οἱ τρόποι ἀναφορᾶς στὰ γεγονότα τὰ ψευτίζουν, τὰ κάνουν κοσμικὸ γεγονὸς ἢ θεατρικὴ ὑποκρισία. Οὔτε πάλιν ἢ συνθηματολογία, ὅσον κι' ἂν εἶναι ἐπιτυχῆς, υἱοθετεῖται, γιὰτὶ μυρίζει πολλὴ διαφήμιση καὶ μένει ὁ παραλήπτης τῆς στήν ἐπιφάνεια καὶ στοὺς ἴηχους χωρὶς διάθεση γιὰ διεύθυνση πρὸς θεοὶα στὸν προβληματισμό.

Ἦταν ἀναγκαῖος ὁ πρόλογος αὐτὸς πρὶν ἀναφερθοῦμε στὸ θλιβερὸν ἔθνικὸ γε-

γονὸς τῆς 29ης Μαΐου, τῆς μέρας ποῦ εἶδε ὁ Ἑλληνισμὸς τὴν πτώση τῆς Βασιλεύουσας κι' ἄρχισε γι' αὐτὸν ἡ πικρὴ περίσδος τῆς σκλαβιάς. Γιατὶ τὴν ἐπέτειο αὐτῆς τῆς πτώσης τὴν ἀτενίζουμε σὰν τὴν ἀρχὴ μιᾶς νέας περιόδου γιὰ τὸν Ἑλληνισμό, τὴν ἐτοιμασία του ν' ἀνεθεῖ ἀπὸ τὸ τελευταῖο σκαλὶ τῆς κατὰπτωσῆς του σὲ μιὰ νέα περίσδο, ἔστω κι' ἂν βασανίστηκε γιὰ αἰῶνες ἀπὸ τὸ πῆγμα ξένου δυνάστη, ποῦ δὲν εἶχε νὰ δώσει τίποτα στὸν παγκόσμιον πολιτισμό. Ὅμως παράλληλα θὰ προβληματιστοῦμε πάνω στὰ αἷτια τῆς παρακμῆς μας σὰν λαοῦ καὶ κράτους.

Γιατὶ, ἂν ὁ κύκλος τῆς ζωῆς κανονικὰ θὰ φτάσει καὶ στὴν παρακμὴ, ὑπάρχουν ἄλλοι μηχανισμοί, ὅπως ἢ προσαρμογὴ στὰ νέα δεδομένα, γιὰ νὰ μὴν ἐξαφανιστεῖς. Μιὰ παρακμὴ δὲν σημαίνει ἀπαραίτητα τὴν ἐξαφάνιση. Κι' αὐτὴ στὴν περίσδο τῆς πτώσης πρέπει ν' ἀποτρέψουμε.

Ἡ Βασιλεύουσα, ἢ Κωνσταντινούπολη, τὸ κέντρο τοῦ Ἑλληνα Ὁρθόδοξου Χριστιανοῦ, ἄρχισε μὲ τίς σταυροφορίες νὰ σέπεται. Ἐκεῖνες οἱ ὀρδῆς τῶν στρατιωτῶν γιὰ ἀπελευθέρωση τῶν Ἁγίων Τόπων, κατάντησαν στρατιῆς πεινασμένων, ποῦ ἐπιδόθηκαν στὴν ἀρπαγὴ, κι' εἶχεν πραγματικὰ ἀδυνατίσει τὸ Βυζαντινὸ Κράτος ἀπὸ κάθε ἀποψη, οἰκονομικὴ, στρατιωτικὴ, πνευματικὴ. Ἐπιπλέον, ἢ σύγκρουση τῆς Ὁρθοδοξίας μὲ τὰ τάγματα τοῦ παπισμοῦ εἶχε δημιουργήσει καὶ στὸν λαὸν καὶ στοὺς κληρικοὺς τὸ θρησκευτικὸ φανατισμό, ἕνα ἀπὸ τοὺς πρὸ ψυχοφθόρους

φανατισμούς. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ἢ κατάληψη ἐμπορευτικῶν καὶ στρατηγικῶν σημείων ἀπὸ τοὺς τιμαριούχους φράγκους, ποὺ κατεβαίνανε μὲ τις σταυροφορίες, ἀδυνατίσει τὴν διοίκηση καὶ τὴ στρατιωτικὴ ἄμυνα τῆς αὐτοκρατορίας. Στὸ μεταξὺ ξένοι λαοὶ ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ ἐγκατασταθῆκανε σὲ νευραλγικὰς περιοχάς.

Ἦταν πιά γραφτὸ τὸ μοῖρατο. Ἡ αὐτοκρατορία τοὺς τελευταίους δυὸ τρεῖς αἰῶνες κατάρρει ἀπὸ ἐσωτερικὰς ἀδυναμίας καὶ φαυλότητες, ἀπὸ τὴν διείσδυση τῶν δυτικῶν σταυροφόρων, ἀπὸ τὴν προώθηση ἀνατολικὰ ἄλλων λαῶν. Ἐνας δυνατὸς κατακτητῆς, θαρχόταν μοιραία νὰ δώσει τὸ τελικὸ κτύπημα. Κι' αὐτὸς ἦταν ὁ Τοῦρκος μὲ τὴν πολεμικὴ του ὁρμὴ καὶ τὸν θρησκευτικὸ του φανατισμὸ. Καινούργιος λαὸς, πάνω στὴν κορυφωσὴ του, σάρωσε ὅλα τὰ παρακμασμένα φύλα καὶ ἔθνη τῆς Ἀνατολῆς καὶ προχωροῦσε ἀκάθεκτος πρὸς τὴν Εὐρώπη γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει κλειδιά μᾶς στέρεης καὶ μόνιμης ἔθνηκῆς καὶ κρατικῆς ἔδρας. Τὸ μεγαλύτερο κλειδί κι' ἡ καρδιά τῆς ἄλλοτε ἔνδοξης βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἦταν ἡ Βασιλεύουσα. Ἡ κατὰκτησὴ τῆς θὰ ἐξασφάλιζε ὄχι μόνον γόητρο. Θὰ ἐξασφάλιζε θέση κλειδί γιὰ ἔλεγχον τῆς τότε καρδιάς τοῦ κόσμου.

Ὅμως ὁ λαὸς τῆς Πόλης πεινοῦσε. Οἱ ἄρχοντες σκέφτηκαν τὰ πλοῦτη καὶ τὰ ὀφεικιά τους. Ὁ κληρὸς μισοῦσε τοὺς φράγκους καὶ τὸν Πάπα. Διχόνοια παντοῦ. Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, αὐτοκράτορας τῆς Πόλης, ποὺ στέφθηκε κάτω στὸ Μυστρά, ὄνειρα εἶχε, ἀρετὴ καὶ θάρρος εἶχε, ἀλλὰ μάταια προσπάθησε νὰ συνενώσει τις ὅσες ἔμειναν δυνάμεις τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ νὰ σώσει τουλάχιστον τὴν περικυκλωμένην κι' ὅλας Πόλην. Ὁ Νίκος Καζαντζάκης στὸ θεατρικὸ του ἔργο

«Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος» τὸν βάζει νὰ μιλᾷ ὡς ἐξῆς σὲ μιὰ συνεδρία διαφόρων παραγόντων τῆς Πόλης, ποὺ διαφωνοῦσαν φοβερὰ ἀνάμεσά τους:

Ὁμόνοια, ἀγάπη, ὑπομονή, πιστοὶ μου φίλοι!

Μὴ μᾶς ἀφήνετε ὀλομόναχους. Ποῦ πᾶτε;

Μεγάλῃ ἔναι ἡ στιγμὴ μας τούτη. Ἄς μεγαλώσει, ὅσο ἀφηγὰ μπορεῖ, μαζὶ τῆς κι' ἡ ψυχὴ μας!

Μηνύματα ἔχω μυστικά. Ὁ Θεὸς θὰ σκύψει γοργὰ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ θὰ μᾶς δεῖ, θ' ἀπλώσει τὸ χέρι του στὴ Βασιλεύουσα, καὶ τότε στεριάς, πελαγού, θάρσει, ἀοέρφια, ἡ σωτηρία.

Ἀπ' ὦρα σὲ ὦρα οἱ ἀποκρισαροὶ θὰ προσβαλοῦν, καλὰ μαντάτα ἀπ' τὰ Μπαλλάνια νὰ μᾶς φέρουν κι' ἀπὸ τὴν Ἀσπρη Θάλασσα, οπου νᾶναι ὁ γαῦρος θὰ φέρει καπετᾶν Χαρτούτσης τὸ μαντάτο πὼς πιά τῶν Χριστιανῶν φανήκαν οἱ φρεγάδες.

Αὐτὰ ὄνειρευόταν κι' ἔλπιδε ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος. Ὅμως δὲν ἤρθαν τὰ καράβια ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς τῆς Δύσης, ὁ αὐτοκράτορας ἐνιωθε τὸ μάταιον τῆς ἀντίστασης. Ὡστόσο δὲν ὑπῆρχε ἐπιλογὴ, δὲν ὑπῆρχε ἄλλος δρόμος. Τὸ λέει κι' ὅλας ὁ ἴδιος ὅταν τοῦ ὑποδείχθηκε τί μάταιον πρᾶγμα θᾶταν ἡ ἀντίστασὴ του. Καὶ λέει:-

Μαζὶ μας θάρθει ἡ Παναγιὰ νὰ πολεμήσει, καλῶς νάρθει. Μὰ ἂν ἀρνηθεῖ, καὶ μοναχοὶ μᾶς

ἡμεῖς τῆς ἀντριγιᾶς καὶ τοῦ χαμοῦ τὸ
 μονοπάτι
 θὰ πάrouμε ἀφοδᾶ, Φραντζῆ, νὰ σώ-
 σουμε ὄχι
 τὴν Πόλη ἐτούτη πιά, μὰ τὴν τιμὴ
 τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀκριδῶς αὐτὸ ἦταν τὸ μεγάλο μή-
 νυμα τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου ὅ-
 ταν διάλεγε τὴ θυσία παρὰ τὴν παράδω-
 ση κι' ἔσωσε τὴν προσωπική του σωτηρία
 καὶ ἐκείνη τῶν δικῶν του καὶ τῶν ἀρ-
 χόντων του. Τοῦ εἶχε κι' ὅλας γίνεῖ πρό-
 ταση ἀπὸ τὸν Σουλτάνο νὰ παραδώσει τὴν
 πόλη καὶ νὰ φύγει ἀσφαλισμένος στὸν
 Μυστρά. Ὅμως ὁ αὐτοκράτορας ἔμεινε
 πιστὸς στὸ καθήκον του μὲ τὸ μεγάλο μή-
 νυμα νὰ σώσει τὴν τιμὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς ἔσωσε τὴν τι-
 μὴν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ δυτικοὶ ὁμόθητοιοι
 δὲν ἔκαμαν τὸ ἀνθρωπιστικὸ καὶ ἀδελφι-
 κὸ καθήκον τους. Οἱ Ἑλληγες ὅμως ἀντι-
 στάθηκαν, πολεμήσανε καὶ πολλοὶ πέσανε
 στὸ πεδίο τῆς τιμῆς.

Ὅμως ἡ τραγωδία ἀπὸ τὴν πτώση
 τῆς Πόλης, μέρα ἀποφράδα γιὰ τὸν Ἑλ-
 ληγισμό, πὸ πρὸς μενε μὲ τὸ δημοτικὸ
 του τραγούδι τὴν ἀνάσταση τοῦ μαρμαρω-
 μένου βασιλιᾶ, ἀνάστησε τὴ Δύση. Ὁ
 Παλαμᾶς κι' ὅλας μὲ τὸν «Δωδεκάλογο
 τοῦ Γύφτου» τονίζει τὸ φευγιὸ τῶν λογίων
 Ἑλλήνων μὲ τὰ χειρόγραφα καὶ τίς περ-
 γαμηνῆς ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ χῶρο καὶ τὴ
 μετάδασή τους στίς δυτικῆς χῶρες. Ἡ
 παρουσία τους ξυπνοῦσε πιά τὴν Ἀνα-
 γέννηση. Ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς λόγος φυ-
 τεύτηκε μὲς τίς καρδιῆς τῶν δυτικῶν,
 πὸ τὸ εἶχε κι' ὅλας ἀποκοιμῆσει ὁ φο-
 βερὸς μεσαιῶνας. Οἱ τέχνες κι' οἱ ἐπιστή-
 μες μὲ νεανικὴ ὁρμὴ πλημμυροῦσαν τίς
 πολιτεῖες τῆς Δύσης, ἔκαμαν σταθερὰ τὰ
 προσδευτικὰ δῆματά τους γιὰ νὰ σώσουν
 τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὸ σκοτάδι. Βέβαια,

τὸ πρῶτο ξύπνημα εἶχε κι' ὅλας φανεῖ
 στὸν ὀρίζοντα τῆς δύσης. Ὅμως ἡ παρου-
 σία τῶν Ἑλλήνων ἔφερε τὴν ἀνατολή.

Στὸ μεταξὺ ὁ σκλαδωμένος ἑλληγι-
 σμὸς πλήρωνε σ' αἷμα τὴν ἤττα του. Ἀλ-
 λά καὶ ταυτόχρονα ἐτοίμαζε τὴν ἀνάστα-
 σὴ του. Δὲν ἔχει σημασία ἀν ἄργησε αὐ-
 τὴ ἡ μέρα τῆς Ἀνάστασης. Ἡ ἄργητά
 της κι' ὅλας ἔδειξε πόσο καθάριο μέταλλο
 ἦταν ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ ὥστε πατημένη
 ἀπὸ σκοτάδι αἰῶνων δὲν ξέχασε τὸ νόημα
 καὶ τὴν θέση της στὸν πᾶγκόσμιο χάρτη.
 Εἰδικὰ οἱ Ἑλληγες τοῦ ἐξωτερικοῦ, σο-
 φοί, λόγοιοι κι' ἔμποροι συσπειρώνονταν
 βοηθώντας τὸν γενέθλιο τόπο τους μὲ διά-
 φορους τρόπους.

Ὡστόσο, δὲν πρέπει νὰ νοιώθουμε ἔ-
 να εἶδος περήφανης παρηγορίας πὼς τά-
 χα ἡ δουλεία δὲν μᾶς ἐξαφάνισε ἀπὸ τὸν
 παγκόσμιο χάρτη. Χάσαμε καιρό, πὸ τὸν
 κέρδισαν οἱ δυτικοί. Κι' ἕνας χαμένος και-
 ρὸς δὲν κερδίζεται εὐκόλα. Γι' αὐτὸ ἡ
 ἀναφορά στὴν θλιβερὴ ἐπέτειο τῆς πτώ-
 σης τῆς Βασιλεύουσας τὴν ἀποφράδα μέ-
 ρα τῆς 29ης Μαΐου πρέπει νὰ μᾶς φρονη-
 ματίζει σὲ ποικίλα ἐπίπεδα. Ἡ Ἑθνικὴ
 ὁμοφυχία ἐπιβάλλεται. Ἀκριδῶς ἡ ἑλλει-
 ψὴ της τότε τὸν 15ον αἰῶνα μᾶς στοίχισε
 δουλεία αἰῶνων. Ἀκόμα πρέπει μὲ συνερ-
 γασία ὄλων μας, χέρι μὲ χέρι, νὰ προω-
 θήσουμε τὰ πολιτιστικὰ μας ζητήματα γιὰ
 νὰ φτάσουμε ὅσο πιὸ γρήγορα μπορούμε
 τοὺς ἄλλους λαοὺς στὴν πρόοδο.

Ἡ συνεργασία εἶναι ἀπαραίτητη τῶν
 ὅπου γῆς Ἑλλήνων. Μόνο ἡ συνεργασία
 ἐπιτυγχάνει πολλά. Τὸ ἕνα χελιδόνι δὲν
 φέρνει τὴν ἀνοιξη. Μόνο οἱ ἀφίξεις πολ-
 λῶν χελιδονιῶν κάμνουν τὴν ἀνοιξη σ' ἕ-
 να τόπο. Κι' ἡμεῖς οἱ Ἑλληγες μιὰ δικὴ
 μας ἀνοιξη πρέπει νὰ ἐπιδιώκουμε.

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ κ. Γ. ΛΑΔΑ ΣΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΕΡΓΩΝ ΚΑΙ ΕΝΘΥΜΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΖΩΓΡΑΦΟΥ ΚΩΣΤΑ ΑΒΕΡΚΙΟΥ ΣΤΗΝ ΓΚΑΛΕΡΥ «ΩΡΑ»

Είναι με μεγάλη χαρά αλλά και πολλή συγκίνηση που δέχτηκα να ανοίξω τη σημερινή αναδρομική έκθεση του Κώστα Αβερκίου, που τόσο αναπάντεχα και πρόωρα μας έφυγε. Με χαρά, γιατί βλέπω συγκεντρωμένα τα έργα ενός διακεκριμένου καλλιτέχνη που διακρίθηκε τόσο στη ζωγραφική όσο και στη χαρακτηριστική γιατί τα λάδια και οι ξυλογραφίες του είναι πνευματικά έργα μεγάλης έμπνευσης και υψηλής τέχνης. Αλλά και με συγκίνηση γιατί ο Κώστας Αβερκίου δεν ήταν απλώς ένας μεγάλος καλλιτέχνης και εκλεκτός πολίτης αυτού του τόπου. Ο Κώστας Αβερκίου ήταν ο αγαπητός και πολύτιμος φίλος, με τον οποίο είχα συνδεθεί από νεανικής ηλικίας, με τον οποίο ζήσαμε στιγμές ευτυχισμένες και δυστυχισμένες μαζί και με τον οποίο η φιλία και η αλληλοεκτίμηση διατηρήθηκαν ως το τέλος. Πόσες πολλές αναμνήσεις δεν φέρνει στη μνήμη μου η σημερινή παρουσία μου σ' αυτό το χώρο. Αναμνήσεις που με παίρνουν 40 χρόνια πίσω και μου θυμίζουν τις δύσκολες στιγμές που περάσαμε όλοι και αυτός ο τόπος ως τα σήμερα. Για μένα η σημερινή συγκέντρωση αποτελεί ένα είδος καλλιτεχνικού μνημωσύνου στον καλλιτέχνη και τον άνθρωπο και ένα τρόπο απότισης φόρου τιμής για το μεγάλο καλλιτεχνικό έργο που μας άφησε.

Κλείνουν δυο σχεδόν χρόνια απ' όταν έφυγε για το ταξίδι χωρίς γυρισμό σε μια ηλικία μιστή από βιώματα που σίγουρα θα τον οδηγούσαν σε καινούργιες επιτυχίες. Το φιλότεχνο κοινό της Λευκωσίας

θα έχει την ευκαιρία να θαυμάσει για άλλη μια φορά μαζεμένα τα έργα του καλλιτέχνη που πρόωρα μας έφυγε.

Μέσα από τα λάδια και τα χαρακτηριστικά του καθώς και διάφορα ενθυμήματα της προσωπικής και καλλιτεχνικής του ζωής έχουμε την ευκαιρία να ζήσουμε και πάλι έχοντας στη συντροφιά μας τον Κώστα Αβερκίου, τον άνθρωπο που εργάστηκε σκληρά και με πάθος για να δημιουργήσει κάτι καλό στον όμορφο αλλά απαιτητικό χώρο των εικαστικών τεχνών, σε χρόνια μάλιστα εξαιρετικά δύσκολα για όλους ασχολούνταν με την τέχνη.

Ο Κώστας Αβερκίου ήταν παιδί φτωχών χωρικών από την Ψημολόφου. Γεννήθηκε το 1917 και πολύ νωρίς ρίχτηκε στη διαπάλη. Ούτε λόγος φυσικά για σπουδές. Όμως οι δυσκολίες της ζωής που αντιμετώπιζε, αντί να αποστραγγίζουν την ψυχή του, του δημιουργούσαν έντονα ψυχικά συναίσθηματα τα οποία το φυσικό του ταλέντο μετουσίωσε σε τέχνη, με την οποία άρχισε να ασχολείται γύρω στα 1945. Σύντομα εξελίχτηκε σ' ένα από τους καλύτερους χαρακτές της Κύπρου, ενώ ταυτόχρονα επιδόθηκε με ιδιαίτερη επιτυχία στο πορτραίτο και την τοπιογραφία. Οι πίνακές του είναι γεμάτοι ήθος, έκφραση και συναίσθημα. Τα πάντα γύρω του είχαν για τον ίδιο έννοια και ομορφιά, γι' αυτό και με ενθουσιασμό τα μετέφερε μέσα από τα δικά του καλλιτεχνικά μάτια στο κανναδάτσο ή στο ξύλο. Τα έργα του ευχαριστούσαν τον ίδιο παρ' όλο ότι ποτέ δεν τον ικανοποιούσαν πλήρως, δείγμα κι αυτό των καλλιτεχνικών του ανησυχιών και αναζητήσεων.

Τα έργα του έγιναν γνωστά και σε ομαδικές αλλά και ατομικές εκθέσεις. Εξέθεσε στην Κύπρο, την Ελλάδα, τη Μόσχα, την Αλεξάνδρεια και αλλού και έτυ-

χε πολλών τμητικών διακρίσεων. Ασφαλώς όσοι κατέχουν έργα του είτε της ανυπέροκλητης χαρακτηριστικής του δεξιότητας είτε του λαμπρού χρωστήρα του θα πρέπει να νιώθουν τους εαυτούς τους πολύ τυχερούς.

Πριν τελειώσω, θα ήταν παράλειψη να μη συγκαρῶ την Γκαλερύ «ΩΡΑ» για την ωραία πρωτοβουλία που είχε να διοργανώσει την ωραία αυτή έκθεση των έργων του Κώστα Αβεραίου. Ταυτόχρονα της εύχομαι κάθε επιτυχία στις πολιτιστικές προσπάθειες που καταβάλλει.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Βασίλη Κραφίτη: Ἡ ἀληθινή Ἱστορία τοῦ Σουλιῦ, Ἀθήνα 1982.

Ὁ Βασίλης Κραφίτης ἔχει ἀπὸ χρόνια ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ καθεὶ πού ἀφορᾷ τὸ Σούλι. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε τὰ ἑξῆς: Σουλιώτικη Ραψωδία, Τὸ νόημα τοῦ Σουλίου, Σουλιώτικα ἀνέλεκτα, Συμβολὴ στὴν καταγωγὴ τοῦ Καλόγερου Σαμουὴλ τοῦ Κουγκιοῦ, Συμβολὴ στὴν Ἱστορία τῶν Σουλιωτῶν καὶ ἄλλα. Ἐπιπλέον ἐπιμελήθηκε τοὺς 5 πολυτελεῖς καὶ ὀγκώδεις τόμους «Μνήμη Σουλίου» στοὺς ὁποίους κωδικοποιοῦνται κείμενα γιὰ τὸ Σούλι. Ἀγάμισα σ' αὐτὰ ἀνθολογοῦνται καὶ κείμενα Κυπρίων. Ἀποκορύφωμα ὅμως τῆς εἰδικῆς καὶ πολὺχρονης ἀπασχόλησής τοῦ ἡπειρώτη αὐτοῦ συγγραφέα μὲ τὸ Σούλι εἶναι τὸ πρόσφατο βιβλίο του «Ἡ ἀληθινή Ἱστορία τοῦ Σουλίου» 1600—1803). Στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ βιβλίου ὁ συγγραφέας δηλώνει τὴν ἰδιαίτερη ἐκτίμησή του στὴν ἀξία τοῦ ἔργου «Ἱστορία Σουλίου καὶ Πάργας» τοῦ Χριστόφορου Περρεβοῦ.

Τὸ ἔργο τοῦ Κραφίτη διαιρεῖται στὰ ἑξῆς κεφάλαια: Ἡ καταγωγὴ τῶν Σουλιωτῶν. Ἡ δημιουργία τῆς Συμπολιτείας,

Ἡ ἰδιωτικὴ ζωὴ, Ἀγωγὴ καὶ πολεμικὴ ζωὴ, Δικαστικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία, οἱ σημαντικότεροι πόλεμοι τῶν Σουλιωτῶν καὶ τὰ βαθέστερα αἰτία τους, Ἡ αὐλαία τοῦ τέλους τοῦ ἔπους τῶν Σουλιωτῶν, Ἡ καταγωγὴ τοῦ Καλόγερου Σαμουὴλ τοῦ Κουγκιοῦ, καὶ τὸ Ἔπος τῶν Σουλιωτῶν μὲ τὴ φωνὴ τῶν ἀρχαίων προγόνων.

Μὲ ὕφος ἀπλό καὶ σαφὲς διεξέρχεται τὰ κεφάλαια πού ἀναφέραμε, παραπέμποντας στὶς πηγές του καὶ ἀποσαφηνίζοντας κάθε σκοτεινὸ σημεῖο ἢ ἀμφιλεγόμενο γύρω ἀπὸ ἐπίμαχα θέματα τῆς ἱστορίας.

Καὶ πρῶτα καθορίζει σὰν ἔτος, πού πρωτοκατοικήθηκε τὸ Σούλι, τὸ 1600 ὡς τὸ 1615, ἐφόσον ὑπάρχει ἡ ἀποψη πὼς οἱ Σουλιῶτες ἀναφέρονται ἐπίσημα ὡς ἔχθροι τῶν ἐξισλαμισθέντων περιόικων ἀπὸ τὸ 1635. Πολὺ πευστικά μιλᾷ γιὰ τὴν καταγωγὴ τῶν Σουλιωτῶν, ἀναφέροντας τὶς διάφορες σχετικὲς ἀπόψεις. Πιστεύει μὲ βάση διάφορα ἔγγραφα πὼς ὁ πρῶτος σὺνισμὸς τοῦ Σουλίου ἔγινε ἀπὸ ὀρθόδοξους χριστιανούς τοῦ κάμπου τῆς Παραμυθίας καὶ τοῦ Μαργαριτοῦ.

Ἀξιόλογο κεφάλαιο ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ ἀποψη καὶ τὴν ἐρμηνεία εἶναι τὸ σχετικὸ μὲ τὴ δημιουργία τῆς Συμπολιτείας τοῦ Σουλίου. Στὴν ἀρχὴ δημιουργήθηκε τὸ Τετραχώρι, πού ἀποτελεῖτο ἀπὸ τὰ ἑξῆς χωριά: Σούλι, Κιάφα, Ἀδαρίτικο καὶ Σαμωνόβα, καὶ εἶχε 32 φάρες, 655 οἰκογένειες καὶ 3225 περίπου ἄτομα. Ἀργότερα χτίστηκαν ἄλλα ἑπτὰ χωριά, τὸ ἑφταχώρι μὲ σύνολο 15 ἄλλες φάρες. Ἔτσι σχηματίστηκε τὸ ἐντεκαχώρι μὲ 1700 μάχηρους ἄνδρες. Ἀλλὰ 60 περίπου χωριά κατοικοῦνταν ἀπὸ τοὺς Παρασουλιῶτες, οἱ ὁποῖοι πλήρωναν ἓνα φόρο προστασίας στοὺς Σουλιῶτες γιὰ νὰ τοὺς προστατεύουν ἀπὸ τὶς καταπατήσεις τῶν

Μοναστήρι του Σέλτσου στις 23 του Ἀπριλίου 1804, κι' όταν πιά τους λείψανε τὰ πυρομαχικά, πέσανε και πνίγησαν στά νερά του ποταμού Ἀχελώου, κλείοντας ἔτσι τὴν ἱστορία τοῦ Σουλίου.

Ἱστορία βέβαια, τὸ βιβλίο τοῦ Κραφίτη, ἀλλὰ ταυτόχρονα ἀνάγνωσμα με ἤθος γιὰ νὰ ὑμνήσει ὁ συγγραφέας τοὺς Σουλιῶτες, ἀλλὰ και γιὰ νὰ μᾶς φρονηματούσει σὲ καιροὺς πολὺ ἀδύναμους. Τ' ἄλλα κεφάλαια γιὰ τὴν καταγωγή τοῦ Σαμουήλ, ποὺ ὑποστηρίζει ὁ συγγραφέας πὼς πρέπει νὰ κατάγεται ἀπὸ κάπου γύρω στὴν Παραμυθιά, και μερικὰ σχόλια διανθίζουν τὸ βιβλίο αὐτό. Γενικὰ ἔργασία ὑπολογίσιμη, ποὺ τὴν ἀπαιτοῦσαν και οἱ καιροὶ μας,

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΙΑΝΘΗΣ

Δημήτρης Σταμέλου: «Πρωτοπόροι και ἥρωες τῆς ἐλληνικῆς δημοσιογραφίας», Ἀθήνα 1982.

Ὁ Δημήτρης Σταμέλος ἀσχολήθηκε με τὴν προῖστορία τῆς σημερινῆς νεοελληνικῆς δημοσιογραφίας. Σε πολλοὺς ἤταν γνωστὰ τα ονόματα των πρωτεργατῶν τῆς δημοσιογραφίας στὴν Ελλάδα, κυρίως στὴν Ἀθήνα. Συχνὰ συναντοῦμε σε κείμενα νὰ μνημονεύονται ὁ Βλάσης Γαβριηλίδης και ὁ Κλεάνθης Τριαντάφυλλος. Ὅμως, ἔλειπαν οἱ πληροφορίες. Δύσκολα μπορεῖς νὰ βρεῖς τις εφημερίδες τους και νὰ εκτιμήσεις ἀπὸ πρῶτο χέρι τὴν πέννα των δυο αὐτῶν γεναρχῶν τῆς ἐλληνικῆς δημοσιογραφίας. Ἀνάλαβε τὸ δύσκολο, συνθετικὸ μάλιστα ἔργο, ὁ Σταμέλος ποὺ ἔχει ἀναδειχθεῖ στη συγγραφή χρονικῶν και μυθιστορηματικῶν βιογραφῶν, σαν ἐκεῖνες των Μακρυγιάννη, Κατσαντώνη, Ἀνδρούτσου και ἄλλων. Συνθετικὸ χαρακτηριστικὸ τὸ ἔργο του «Πρωτοπόροι και ἥρωες τῆς Ἑλληνικῆς Δημο-

σιογραφίας», γιὰτι ἀπὸ τὰ ἐπὶ μέρους κείμενα των ἰδίων και τις ἀπόψεις και χαρακτηρισμοὺς ἄλλων, ὁ συγγραφέας, σύνθεσε τὴ φυσιογνωμία των ἡρώων αὐτῶν τῆς πέννας.

Κι οἱ δυο αὐτοὶ Κωνσταντινουπολίτες δημοσιογράφοι, κρυφὰ φύγανε ἀπὸ τὴν πόλη και πήγαν στὴν Ἀθήνα τὸν περασμένο αἰῶνα γιὰ νὰ προσφέρουν στὸν ἐλληνοτισμὸ τὴν κρυτικὴ τους σκέψη, σχολιάζοντας ἀφοῦα τὴ νεοελληνικὴ τρέχουσα ζωὴ, τόσο τὴν πολιτικὴ, ὅσο και τὴν πνευματικὴ και κοινωνικὴ. Ὁ βίος και ἡ πολυτελεία τους ἐκτίθενται με σαφήνεια και με παράθεση δεηγημάτων και μαρτυριῶν ἀπὸ κείμενα ἄλλων, ἰδίως ἀπὸ τα μεταθανάτια γραφτὰ φίλων ἢ ἀντιπάλων τους. Στὸ τέλος τοῦ βιβλίου ἀνθολογοῦνται κείμενα και των δυο, ὡστε νὰ δίδεται με τὴν ἀνάγνωσή τους και μιὰ προσωπικὴ ἀντίληψη. Οἱ παραπομπές και ἡ βιβλιογραφία ποὺ δημοσιεύονται στο τέλος βοηθοῦν τὴν περαιτέρω ἀναζήτηση ἀν ἔχουμε περυστότερο ἐνδιαφέρον.

Εἶν' ἀλήθεια πὼς ὁ τρόπος γραφῆς τοῦ Σταμέλου δεν κουράζει ἐνὼ ἐξιστορεῖ. Τα συνδέει ὅλα μ' ἓνα τρόπο ἐλκυστικὸ, τα διανθίζει ἀκόμα και με στίχους και ἀνέκδοτα, ποὺ δημιουργοῦν τὴν ποικιλία.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΙΑΝΘΗΣ

Μιχάλης Πιερῆ: «Κ. Π. Καβάφης: Ἐφοδος στο σκιστάδι. (Ἡ ἐξελευτικὴ πορεία)». Το Μικρὸ Δέντρο 6. Ἀθήνα (χ.χ.), σελ. 81.

Στὴ σειρά «Τὸ Μικρὸ Δέντρο» ὁ Μιχάλης Πιερῆς παρουσιάζει μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἔργασία του γιὰ τὴν «ἐξελευτικὴ πορεία» τοῦ Καβάφη ἀπὸ τα πρῶτα του «ρομαντικὰ» ποιήματα μέσω του «συμβολισμοῦ» και τοῦ «παρναϊσμοῦ» πρὸς τὸν ποιητικὸ «ρεαλισμὸ» τῆς τελευταίας,

της γόνιμης, περιόδου του. Ονομάζει την πορεία αυτή «έφοδο στο σκοτάδι», γιατί σάμπως να δοκίμαζε στα στραβά, σάμπως να πασπάτευε ο Καδάφης να βρει το δρόμο του μέσ' από το ρομαντισμό της εποχής, που δεν μπορούσε βέβαια να τον αποφύγει και που αποτέλεσε τον χαρακτηρηστικό παράγοντα των πρώτων του ποιημάτων, πολύ συγγενικών προς τη σύγχρονη του νεοελληνική ποιητική παραγωγή. Τα ποιήματά του αυτά τα απόρριψε σχεδόν στο σύνολό τους ο Καδάφης, εκτός από αρκετά που σώθηκαν κυρίως στο Αρχείο του και εκδόθηκαν μαζί με άλλα ανέκδοτα ποιήματά του εικοσιπέντε χρόνια μετά το θάνατο του Ποιητή (στο βιβλίο Κ. Π. Καδάφης, «Ανέκδοτα Ποιήματα (1881—1923)», Φιλολογική επιμέλεια Γ. Π. Σαθδίδης). Το ίδιο απόρριψε ο Καδάφης και πολλά ποιήματά του της επόμενης, «μεταβατικής», εποχής — όταν είχε κάπως δεχτεί την επίδραση του «παρνασισμού» και κυρίως του «συμβολισμού».

Όλα αυτά τα αποκηρυγμένα ποιήματα μπορεί, για πολλούς λόγους, να μην είναι ισάξια προς τα άλλα του ποιητή, όμως αποτελούν βασικά στοιχεία στην ποιητική του παραγωγή, γιατί είναι πηγές που διαφωτίζουν τον τρόπο, τις ιδέες και τα μέσα της ποιητικής του διεργασίας, και καθορίζουν τις επιδράσεις και τους σκοπούς που κινούσαν τη δημιουργική του έφεση. Επίσης, στα ποιήματα αυτά βρίσκουμε «όλα τα συστατικά της ώριμης ποίησης του Καδάφης», γιατί κι αυτά όπως και η ώριμη του παραγωγή «έχουν ένα επίκεντρο που τους δίνει τελικά την ενότητά τους» και το κοινό τούτο επίκεντρο δεν είναι άλλο από την ενιαία προσωπικότητα του ποιητή», όπως γράφει ο Κ. Θ. Δημητράς.

Ο Μιχάλης Πιερής στο μικρό αυτό

βιβλίο, ξεκινώντας από τη γενικά παραδεγμένη αυτή αρχή, εξετάζει, με προσοχή και πληρότητα, τρία από τα «ανέκδοτα» ποιήματα του Καδάφης, που περιέχουν φανερά στοιχεία της εξελικτικής πορείας του από τα πρώτα του βήματα μέχρι το 1917: το «Dünya Güzeli» (1884), το «Πριάμου νυκτοπορία» (1893) και το «Σπίτι με κήπον» (1917). «Το καθένα από αυτά, γράφει ο Πιερής, αντιπροσωπεύει και μια διαφορετική φάση της καθαφικής ποιητικής ιστορίας. Το πρώτο την εντελώς προσωπική ή ρομαντική, το δεύτερο τη μεταβατική ή συμβολική, και το τρίτο την ώριμη ή ρεαλιστική».

Ο Πιερής αναλύει λεπτομερειακά και προσεχτικά τα ποιήματα στοιχεία που υπάρχουν στα ποιήματα αυτά, τα συγκρίνει, με γνώση και αγάπη, με ανάλογα ή διάφορα στοιχεία σ' άλλα καθαφικά ποιήματα, παρακολουθεί χρονολογικά την αισθητική εξέλιξη του Ποιητή, και αποκαλύπτει τις καλλιτεχνικές ιδέες του, τους αγώνες και τις αγωνίες του ωσότου φτάσει στη μορφή και στην ουσία που πραγματικά του ταιριάζουν. Η εξέταση γίνεται βήμα προς βήμα, συστηματικά, διεισδυτικά και ολοκληρωμένα, με αναφορά σε κάθε δομητική πηγή, με ήρεμη αλλά πειστική συζήτηση στα αντιλεγόμενα σημεία. Οι παρατηρήσεις του πραγματικά διασαφηνίζουν ορισμένα τεχνικά και άλλα «ζητήματα και προτείνουν ορισμένες υποθέσεις στο μεγάλο θέμα της εκ των έδων περιγραφής της ποιητικής περιπέτειας του Καδάφης», όπως γράφει. Και συνεχίζει: «Η ανάλυση βασίστηκε σε ποιήματα που «φαινομενικά» δεν έχουν καμιά σχέση με το θέμα της ποιητικής, στην πραγματικότητα όμως παρουσιάζουν κρυφές διασυνδέσεις με τη βαθύτερη συναισθηματική και καλλιτεχνική δοκιμασία του ποιητή

και περικλείουν πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία για να εντοπιστεί το στίγμα της ποιητικής δοκιμασίας του δημιουργού τους στα χρόνια που γράφονται» (σ. 60).

Φέτος, που συμπληρώθηκαν πενήντα χρόνια από το θάνατο του Καβάφη, το μικρό αυτό βιβλίο του Μ. Πιερή αποτελεί καλοπρόσδεκτη προσφορά στην από κάθε μορφή και πλευρά εξέταση της ζωής και του έργου του Ποιητή. Είναι πολύτιμη συμβολή στη διαρκώς ευρυνόμενη καθαφική βιβλιογραφία, ένας καλός οδηγός για την αισθητική εξέταση των πρώτων ποιημάτων του Καβάφη και ιδιαίτερα για τη μελέτη της εξέλιξης των καλλιτεχνικών ενδιαφερόντων του.

ΚΩΣΤΑΣ Μ. ΠΡΟΥΣΗΣ

Π α ν τ ε λ η Π ρ ε β ε λ ά κ η :
 Ἡ ἀντίστροφη μέτρηση, ἔκδοση ἐκτὸς ἔμπορίου, Ἀθήνα 1974, 6' ἔκδ.

Ἀπὸ τὰ ἔργα ποὺ κυκλοφορήσανε γιὰ τὴν ἐποχὴ τῆς δικτατορίας τὸ «Ἀντίστροφη μέτρηση» τοῦ Παντελῆ Πρεβελάνκη κατέχει τὰ πρωτεῖα γιὰ τοὺς ἐξῆς λόγους: α) δὲν γράφτηκε μὲ τὸν ἀπλὸ σκοπὸ νὰ πολεμήσει τὴ δικτατορία σ' ἓνα ὕφος στρατευμένο ἢ φτηνὰ δημοσιογραφικὸ. β) εἶναι αὐτοβιογραφικὸ ἔργο (μὲ τὶς ἀναγκαῖες βέβαια τροποποιήσεις, ὅσες ἀπαιτεῖ ἓνα μυθιστόρημα). γ) δὲν καταγράφει ὅπως γίνεται στὸ χρονικὸ, καὶ δ) τὸ σπουδαιότερο εἶναι γραμμένο μὲ δομὴ μυθιστορημάτων μ' ἓνα τρόπο ἐξελικτικὸ.

Ὁ πολὺ αὐτοβιογραφικὸς χαρακτήρας τοῦ ἔργου συχνὰ σωστῆ φωτογραφία σώματος καὶ κοινωνικῆς θέσεως τοῦ συγγραφέα (μιά βλάβη στὸ ἓνα πόδι, καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας, σπῆτι στὴν Ἐκάλη, ἢ συγγραφικὴ του ἰδιότητα, τὸ ἀπροσκύνητο τοῦ τύπου του κλπ.) δίνει μιὰ θε-

μότητα στὸν λόγο ἀλλὰ, προπαντὸς, γνησιότητα μέσα στὴν εὐλιχρίνεια. Ἐξάλλου, ἡ ἀντιδικτατορικὴ στάση ὀφείλεται κι' ὅλας στὸν ἴδιο τὸν χαρακτήρα τοῦ αὐτοβιογραφούμενου, δὲν εἶναι κατασκευάσμα γιὰ κατανάλωση. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ ἐρωτικὸς σύνδεσμος μὲ τὴν πορεία του (σ' αὐτὸ τὸ στοιχεῖο θρῆσκται ἡ ἐξελικτικότητῆς τῆς διήγησης) δίνει τὴν ἀνθρώπινη πνοὴ στὸ ἔργο, τὸ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν χῶρο καὶ τὴ διάθεση νὰ ἐκφραστοῦν ἀπόψεις — πολιτικῆς, φιλοσοφικῆς κλπ. — κατὰ σοφὸ τρόπο ἢ δοκιμακὸ. Ἀπ' αὐτὸς τίς ἐντάσσει φυσιολογικὰ ὡς ἀναπόσπαστες τῶν δρωμένων.

Δυὸ εὐρήματα ξεχωρίζουν στὴν σύνθεση τοῦ ἔργου: α) στὸ χῶρο τῆς ἀναπόλησης, ἡ ἐρωτοαπόκριση ἐρωτικοῦ τύπου, ἀνάμεσα στὸν Ἀλέξανδρο (συγγραφέα καὶ πρωταγωνιστῆ) καὶ τὴν Ἄννα (πρωταγωνίστρια) ποὺ θυμίζει ἀθέλητα τὸν «ἐρωτικὸ λόγο» τοῦ Σεφέρη σ' ἓνα ἄλλο βέβαια κλῆμα, καὶ β) ἡ ἐπιπόνηση τοῦ Πονηροῦ, ποὺ δημιουργεῖ ἐπεισόδια καὶ τετελεσμένα γεγονότα. Βέβαια αὐτὸς ὁ Πονηρὸς (δοκιμασία, διάβολος, τὸ κακὸ) τῶχει μὲ διάφορες μορφές καὶ σὲ ἄλλα ἔργα του ὁ Πρεβελάνκης, ἀλλὰ ἐδῶ στὴν «Ἀντίστροφη μέτρηση» βοηθεῖ τίς φιλοσοφικῆς τάσεις νὰ μπουν σ' ἓνα ἀποδεκτὸ λογοτεχνικὸ κλῆμα.

Ἡ ὑπόθεση τοῦ μυθιστορήματος, ποὺ γράφτηκε τὸν δεύτερο χρόνο τῆς δικτατορίας (1969) καὶ τυπώθηκε τὸ 1974 (ἐκτὸς ἔμπορίου) (τώρα κυκλοφορεῖ κανονικὰ) εἶναι ἡ ἐξῆς: Ἡσυχῶς ὁ συγγραφέας καὶ καθηγητὴς τὴν πρώτη μέρα, ποὺ ἐπιβλήθηκε ἡ δικτατορία. Ἀποφασίζει ν' ἀντιδράσει μὲ πνευματικὸ τρόπο δίνοντας ἓνα χρονοδιάγραμμα ἀλλαγῆς σ' ἓνα χρόνο. Ἄν τοῦτο δὲν γίνε, τότε θ' αὐτοπυρποληθεῖ γιὰ νὰ κινήσει τὰ γενικὰ ἐνδια-

φέροντα και την έντονη αντίδραση του λαού. Με την απόφασή του αυτή που την ανακοινώνει στο μάθημά του στο Πολυτεχνείο αρχίζει ή αντίστροφη μέτρηση (365, 364, 363 κλπ.) Μέσα σ' αυτή την άτυχη περίοδο ο έρωτας της μαθήτριάς του "Αννας, που ήταν κόρη παλιού φίλου του, μπαίνει στη ζωή του, και δίνει ένα νέο χρώμα στη δραστηριότητά του. Η αντιδικτατορική δράση θαίνει παράλληλα: ένας μαθητής του, ο Χαράλαμπος, αυτοπυρπολείται. Η διαφορά ηλικίας αυτού και της "Αννας δημιουργεί τραγικές συγκινησιμότητες ή "Αννα φεύγει με τον πατέρα της με προορισμό τον γάμο με κάποιον άλλο. Ο "Αλέξανδρος (ο συγγραφέας — καθηγητής) επανέρχεται στο Πολυτεχνείο μετά την εξάμηνη διαθεσιμότητα. "Όμως δεν δέχεται να υποταχθεί στο νέο καθεστώς και να του γίνει μάλιστα και κήρυκας. Η σύγκρουση περιγράφεται στη συνάντησή του "Αλέξανδρου με τον... Πατακάδο (τον έννοεις από την περιγραφή). Και φτάνει πια ή ώρα μηδέν, ο "Απρίλης. Και τότε ο "Αλέξανδρος αποχαιρετά ό,τι αγάπησε. Τουτό είναι ένα υπέροχο κομμάτι. Σε σημείωμα τάχα του εκδότη αναφέρεται από τις έφημερίδες (22 "Απρ. 1968) ο τραγικός θάνατος του "Αλέξανδρου με το γκρέμισμα του αυτοκινήτου του από ένα βάρανθο.

Το ύφος του μυθιστορήματος είναι απλό, χωρίς μεγάλες προτάσεις και περιπτώσεις άχρηστες. Σ' ένα - δυο σημεία ή φιλοσοφική διάθεση, τύπου δοκιμίου, σού φαίνεται φυσική. Έξάλλου δεν κρατάει πολύ. Σε πολλά σημεία, ιδίως προς το τέλος, μιά ποιητική πνοή γεμίζει τις σελίδες, και την δέχεται, γιατί ο αποχαιρετισμός της ζωής μες την τραγικότητά του περιέχει πολλή ποίηση, ιδίως με τις μνημες του. Γενικά ο προβληματισμός ενός

τραγικού κατά τα άλλα άτομου που περικλείει την τραγικότητά του σε κοινωνικά (να μην τά ποῦμε πολιτικά) και έρωτικά (να μην τά ποῦμε πλατεία συναισθηματικά) θέματα μέσα σε ανώτερο πνευματικό επίπεδο, χαρακτηρίζει το έργο αυτό.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Νικηφόρου Βρεττάκου: "Ο διακεκριμένος πλανήτης, "Αθήνα 1983.

"Ο «διακεκριμένος πλανήτης» του Νικ. Βρεττάκου ασφαλώς είναι ο δικός μας, στον οποίο το μαρτύριο δεσπόζει. «Δέν υπάρχουν ψηφία και πίνακες / ν' άθροιστούν οί κραυγές, να γραφτεί / το μαρτύριο... /, λέγει χαρακτηριστικά ο ποιητής. Σ' αυτόν τον κόσμο κυριαρχούν οί τοπικοί πόλεμοι και τά παιδιά διαρκώς ρωτούν «Γιατί»; Τά παιδιά πεθαίνουν. "Ολο και διευρύνεται ή έρημος πάνω σ' αυτή τη γή. "Υπάρχουν δίκαια που καμιά επανάσταση δεν τά προβλέπει: «Μυριάδες θηλάζουνε μελλοθάνατους / στίς ξάπορτες των Έθνών... / . "Ακόμα, λέει ο ποιητής, δόμβες και πύραυλοι αίχμαλώτισαν τον πλανήτη μας. Κι' ακόμα ποτάμια, ώκεανός το αίμα των δούλων που προσκυνά ο δούλος του αιώνα μας. Με άλλα λόγια ζοφερή την εικόνα του πλανήτη μας βλέπει ο Βρεττάκος, ο οποίος όμως θα προχωρήσει φορτωμένος λουλούδια και φώς πάνω σε όπλα, γιατί τούτα όλα δεν θα σιγήσουν τον λόγο του.

Τι προτείνει όμως ο ποιητής για να σωθεί τούτος ο διακεκριμένος πλανήτης μας; Τήν αγάπη. Τό είπε — για τον ποιητή — ο "Ιησούς στο "Όρος των "Ελαιών με τό «"Η αγάπη είναι αλήθεια κι' αλήθεια ή αγάπη» παραλλάζοντας (ο ποιητής, κάποιο στίχο του άγγλου ποιητή

Τζών Κήτης. Αυτή η αγάπη αποτείνεται πρὸς τὸν ἄνθρωπο, πρὸς τὴν οικογένεια καὶ στενὴ ομάδα, ἀλλὰ καὶ στὰ ἄφυχα, κυρίως στὰ φυτά, τὰ ὁποῖα ὁ ποιητὴς συχνὰ παρομοιάζει μὲ ἀνθρώπινα ὄντα. Δύπλα σ' αὐτὴ τὴν ἀγάπη, ποὺ εἶναι ἡ μεγάλη σωτηρία, πάλι πραγματικὰ τὸ φῶς σὰν φῶς, ἥλιος, λάμψη, παραμέρισμα τοῦ σκοταδιοῦ. Τοῦτο τὸ φῶς, τὸ ἑλληνικὸ μας φῶς, πρέπει νὰ λογιστεῖ καὶ πραγματικὰ καὶ συμβολικὰ. Καὶ εἶναι τόσο πληθωρικὸ στὰ πιδὸ πολλὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς. Μὲ μιὰ παρένθεση τριῶν ποιημάτων γίνεται λόγος γιὰ τὴν εἰρήνη. Καὶ εἶναι αὐτονόητο: γιὰ νὰ υπάρξει φῶς κ' ἀγάπη ἀπαραίτητα ἀπαιτεῖται τούτη ἡ εἰρήνη. Ἄλλοιῶτα ὁ ποιητὴς, ὁ κάθε πραγματικὸς ποιητὴς, θὰ μαζεθεῖ τις διευθύνσεις τῶν στρατιωτῶν ποὺ σκοτώνονται γιὰ νὰ εἰδοποιεῖ τὰ σπῖτια τους. Κι' ὁ Βρεττανὸς ἀπὸ τὸν Ταύγετο σὰν ἀπὸ μιὰ διεθνή ἐκκλησία «κέντρο τῆς γῆς» σημαίνει τὴν καμπάνα τῆς ἀδελφωσύνης.

Μιὰ ξέχωρη σελίδα στὴν ποίηση τούτης τῆς συλλογῆς εἶναι ἡ ἰδιαίτερη ἀγάπη τοῦ ποιητῆ στὰ δέντρα. Ἡ ἐνότητα τιτλοφορεῖται «Τὰ μικρὰ δέντρα τοῦ κήπου μου». Εἶναι ὀλοφάνερο ὁ μυστικὸς σύμβολος τοῦ ποιητῆ μὲ τὰ δέντρα σὰν μιὰ ἐκδήλωση τῆς ζωῆς, ποὺ τὰ χρησιμοποιεῖ καὶ σὰν σύμβολα καὶ σὰν εὐκαιρίες γιὰ ἓνα λυρικό λόγο.

Ἀσφαλῶς ἡ συνεχὴς ἐξύμνηση ἢ ἀναφορά στὸ ποίημα καὶ στίς λέξεις τοῦ ποιήματος ὅταν λείπουν, κυρίως στὴν ἐνότητα «Ἀνάβαση» ποὺ συμβολίζουν τὴν ἀνάβαση τοῦ ποιητῆ γιὰ ποίηση, στὸ φῶς καὶ στὸν ἀγαπημένο Ταύγετο.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΙΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ ΤΟΥ Κ. ΧΡΥΣΙΑΝΘΗ

—Μεταφέρουμε ἐδῶ σχόλιο ἀπὸ τὴ «Σύγχρονη Σκέψη» (ἀρ. 79) γιὰ τὶς Βιβλιοθήκες, γιὰτὶ ἰσχύει τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὸ νησί μας:

Μίλησαν γιὰ κρίση τοῦ βιβλίου. Ὁ τύπος συνεχῶς υπογραμμίζει τὴν ἀναγνωστικὴ ἀνεπάρκεια τῶν συναλλήνων. Ἡ δικαιολογία, ὅτι ἡ σύγχρονη πνευματικὴ παραγωγή εἶναι πεσμένη, δὲν ἔχει πιά θέση. Ὑπάρχει καὶ παλιὰ παραγωγή, ὑπάρχουν καὶ μεταφράσεις. Δημιουργήθηκαν γυμναστήρια γιὰ ν' ἀθλεῖται ἡ νεολαία στὸ σῶμα. Γυμναστήρια γιὰ ν' ἀθλεῖται ἡ νεολαία στὸ πνεῦμα, δηλαδὴ βιβλιοθήκες, ὅχι μόνο δὲ δημιουργήθηκαν νέες ἀλλὰ ὑπολειπτοῦσαν καὶ οἱ παλιές. Ἀὰ ἦταν παράλογο νὰ ζητήσουμε κάποια σχετικὴ ἰσοτιμία ἢ ἔστω ἰσορροπία σώματος - πνεύματος;

—Στὴν «Τριφυλιακὴ Ἑστία» (ἀρ. 51) διάβασα γιὰ ἓνα παραμελημένο ἀγωνιστὴ τοῦ 1821 τὸν Γιαννάκη Γκρίτσαλη καὶ γιὰ τὴν συμπεριφορὰ ἐπισήμων καὶ κοινοῦ κατὰ τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς πρότομῆς του στὴν Κυπαρισσία. Δυὸ σκέψεις μοῦ γεννηθήκανε ἀπὸ αὐτὴ τὴν εἴδηση: α) πῶς ὁ ἐπαρχιακὸς περιοδικὸς τύπος (παράδειγμα πρόχειρο ἢ «Τριφυλιακὴ Ἑστία», ἢ «Ἑπειρωτικὴ Ἑστία» τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἄλλα) ἀποκαλύπτει ἢ φέρνει στὴν ἐπιφανείαν ἄξιες προσωπικότητες τοῦ τόπου γιὰ νὰ μὴ ξεχνᾶμε τὶς ρίζες μας. Ἐπίσης διασώζει ἄλλα στοιχεῖα τῆς παράδοσής μας. Καὶ β) πῶς ἐδῶ στὴν Κύπρο δὲν ἔχει γίνει καμμιά προσπάθεια γιὰ προβολὴ κυπρίων ἀγωνιστῶν τοῦ '21, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἐθνομάρτυρα Κυπριανό, ἐνῶ ὁ Λοῦζος Φιλίππου καὶ τελευταία ὁ καθηγητὴς Πρωτοφάλης μᾶς

πληροφοροῦν σχετικά γιὰ ἓνα ἀξιόλογο ἀριθμὸ ἀπὸ αὐτοῦς. Κι' ἓνα ἐπιμύθιο: κοντέυει νὰ ξεχάσουμε ἢ καὶ τὸ χειρότερο νὰ υποθαμβίσουμε, γιὰ κομματικούς κυρίως λόγους, καὶ τοὺς μάρτυρες (δὲν μιλάμε γιὰ ἥρωες γιὰ νὰ μὴν ἐνοχληθοῦν μερικοί) τοῦ Ἀπελευθερωτικοῦ Ἀγώνα 1955-1959. Καὶ θὰ σκεφτόμαστε τοὺς ἀγωνιστὲς τοῦ 1821;

—Στὴν «Τρίτη Πανελλήνια Ποιητικὴ Συνάντηση» (1940—1960) στὴ Θεσσαλονίκη 18 καὶ 19 Ἰουνίου 1983, ποὺ διοργανώσανε ἡ «Λέσχη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Βορείου Ἑλλάδος» καὶ ἡ «Πανελλήνια Πολιτιστικὴ Κίνηση (τμήμα Βορείου Ἑλλάδος)» μέσα στὰ πλαίσια τῶν ἀνοξιάτικων ἐκδηλώσεων τοῦ Δήμου Θεσσαλονίκης, προσκληθῆκανε καὶ διάβασαν ποιήματά τους οἱ Κώστας Μόντης καὶ Κύπρος Χρυσάνθης. Στὴ συνάντηση διάβασαν δείγμα τῆς ποιητικῆς τους παραγωγῆς δεκαῆξι ποιητὲς ἀπ' ὅλα τὰ μέρη. Ἐντύπωση ἔκαμε ἡ παρακολούθηση τῆς συνάντησης ἀπὸ πολλοὺς, ἰδιαίτερα νέους. Ἐπίσης τίς δεξιώσεις τιμοῦσαν διάφοροι θεσσαλονικεῖς τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν, ποὺ γιὰ μᾶς τοὺς Κυπρίους εἶχαν καὶ τὴν θέση σύσφιγξης δεσμῶν. Ἐξἄλλου, εἶναι γνωστὸς ὁ «Σύνδεσμος Φιλίας Ἑλλάς—Κύπρος» τῆς Θεσσαλονίκης, ποὺ κάθε χρόνο ἀπὸ τὸ 1975 κάτι ἀξιόλογο πραγματοποιεῖ γιὰ τὴν Κύπρο, ἰδίως γιὰ τὰ ἐκτοπισμένα παιδιά. Σημειώνουμε μεταξὺ τῶν ἀτόμων ποὺ ἡ παρουσία τους στίς ἐκδηλώσεις τῆς ποιητικῆς συνάντησης ἦταν οὐσιαστικὴ κι' ἐμφανῆς (χωρὶς νὰ παραγνωρίζονται οἱ ἄλλοι ποὺ δὲν τοὺς ξέρουμε προσωπικά), τοὺς Γιώργο Καραπατάκη, κύπριο ἐγκατεστημένο στὴ Θεσσαλονίκη, τὸν ποιητὴ Γιάννη Καρατζόγλου, τὸν Πάνο Θεοδωρίδη, τὸν Γιώργο Κεχαγιόγλου. Ἡ δραστη-

ριότητα αὐτῆ τῶν Θεσσαλονικέων (πέρυσσι καλέσανε νέους κυπρίους ποιητὲς) μᾶς ὑποχρεώνει, ἐμᾶς τοὺς Κυπρίους, ἐθνικά καὶ πολιτιστικά.

—Ἡ «Φιλολογικὴ Βραδυνή», ποὺ ἄλλοτε τίμησε ὁ Μπάμπης Κλάρας καὶ τώρα ἐπάξια τὴν γράφει ὁ Δημήτρης Σιατόπουλος, μᾶς παρουσίασε στίς 29 Ἰουνίου 1983 καὶ μιὰ νέα ἐκπλήξη — μέσα στίς τόσες ποὺ μᾶς συνήθισε: Ἀγνωστες Ἐπιστολὲς τοῦ Παλαμᾶ, ποὺ ἔστειλε ὁ ἐθνικός μας ποιητὴς στὸν πρόωρα πεθαμένο Νίκο Φανδρίδη. Τίς ἔντεκα αὐτὲς ἐπιστολὲς παρέδωσε στὸν Σιατόπουλο ἢ βιολόγος καὶ ποιήτρια Ἀγνή Βλαδιανοῦ Ἀρβανίτη, ἐγγονὴ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Φανδρίδη. Ἡ παρουσίαση συνοδεύεται μὲ σχετικά ποιήματα καὶ ἄλλα κείμενα τοῦ Παλαμᾶ. Ἀπὸ τίς ἐπιστολὲς αὐτὲς ἀναδημοσιεύουμε μιὰ ποὺ δείχνει τὴν φτώχεια τοῦ ποιητῆ:

ΕΘΝΙΚΟΝ & ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ

23 Μάρτη 1912

Φίλιτατέ μου

Μιὰ ἀπελπιστικὴ παράκληση: Μήπως ἔχεις ψηλὸ καπέλλο; Ἄν ἔχης, μπορεῖς νὰ μοῦ τὸ στείλῃς, γιὰ τὴν Κυριακὴ; Περιμένω.

Παλαμᾶς

—Ὁμολογῶ πὼς δὲν ἔχω ὑπόψη μου συστηματικὴ ἀπασχόληση μ' ἓνα εἶδος ἄς τὸ ποῦμε «μυμητικῆς ποίησης». Ἄλλο οἱ ἀφιερώσεις σὲ ποιητὲς ἢ ἄλλους καὶ ἄλλο ἡ μίμηση ὕφους ὀρισμένων ποιημάτων ποιητῶν ἢ ἡ σύλληψη τῆς ἰδιαιτερότητος κάποιου ποιητῆ, ποὺ ὁ νέος ποιητὴς ξεχωρίζει κατὰ τὴ γνώμη του καὶ συνθέτει τὸ ποίημά του. Ἐχω ὑπόψη μου τὴ συστηματικὴ αὐτὴ «μυμητικὴ ποίηση» τοῦ Μαγγανάρη καὶ τώρα (σὰν δεῦτερο τύπο

πού επισήμανα) τοῦ Τάκη Κολιαβά—Μωλιιστάκη. Στὴν πρώτη περίπτωση ὀλοφάνερα ὑπερισχύει τὸ παιγνίδι. Στὴ δεύτερη, χωρὶς ν' ἀποκλείεται τὸ παιγνίδι ὑπάρχει κι' ἓνα εἶδος κριτικῆς ἐπισήμανσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Ἀνδρέα Περίδη: Πικρὴ Γένεση, Πάφος 1983.

Ἀνδρέα Τσοῦρα: Ἴφιγένεια Χρυσοχοῦ, Ἀθήνα 1983.

Κλεοπάτρα Πρίφτη: Κύπρος, Ἀθήνα 1983.

Κύπρος Χρυσάνθης: Ἡ Εὐτυχία τῆς Γῆς, Λευκωσία 1983.

Κύπρος Χρυσάνθης: Ἐπιλογή κριτικῶν, Λευκωσία 1983.

Πάνου Ν. Παναγιωτοῦνη: Φωταγωγομένο Αἶγατο, Ἀθήνα 1983.

Ι. Μ. Χατζηφώτη: Ἀρκάδι, Δόξα τῆς Κοήτης, Περγαμηνή τῆς Ρωμιοσύνης, Ἀθήνα

Ι. Μ. Χατζηφώτη: Χαιρετισμοὶ (ΚΔ' Οἶκος) πρὸς τιμὴν ἁγίων, Ἀθήνα 1983.

Ι. Μ. Χατζηφώτη: Ἡ ἀνακομιδὴ τῶν Ὄστων τοῦ Μ. Γεδεών, Ἀθήνα 1983.

—Ι. Μ. Χατζηφώτη: Ἡ Ἐκκλησία στὴ Μικρασία πρὶν καὶ μετὰ τὴν καταστροφή, Ἀθήνα 1983.

Ι. Μ. Χατζηφώτη: Τ' Ἀγιογορίτικα, Ἀθήνα 1983.

Γιάννης Καρατζόγλου: Πρατήριο καυσίμων, Θεσσαλονίκη.

Μιχάλης Πιερῆς: Κ. Π. Καδάφης: Ἐφοδὸς σὸ σκοτάδι, Ἀθήνα.

Βασ. Σταυρόπουλου: Ἀράκλος, Ἀθήνα 1982 (ἀν.)

Γαλάτεια Παλαιόγου:

Ὁ Ἀκάκιος, Ἀθήνα 1981.

Βασ. Βιτσαξή: Παντοτεινὰ καὶ πρόσκαιρα, Ἀθήνα.

★ « Τρίτη Πανελλήνια Ποιητικὴ Συνάντηση 1940—1960, Θεσσαλονίκη 1983.

Μαρίνα Λαμπράκη—Πλάκα: Ὁ Νέος Ἐρωτόκριτος τοῦ Παντ. Πρεβελάκη, Ἀθήνα 1983.

Παναγιώτη Παττίχη: Εὐριπίδου Ἑλένη, Ἀθήνα 1978.

Τάκης Κολιαβάς—Μωλιιστάκης: Κουκίδες καὶ ψηφία, Ἀθήνα 1981.

Τάκης Κολιαβάς Μωλιιστάκης: Παρουσιολόγιο τὸ πρῶτο, τὸ δεύτερο, Ἀθήνα 1983.

Νικηφόρος Βρεττάκος: Ὁ διακεκριμένος πλανήτης, Ἀθήνα 1983.

Ursa Minor τῆς Εὐθύνης: Τὸ πέρασμα τοῦ Μηνᾶ Δημάκη, Ἀθήνα 1983.

Ἑλένης Κούκου: Ἱστορία τῶν Ἑπτανήσων ἀπὸ τὸ 1797 μέχρι τὴν Ἀγλοκρατία, Ἀθήνα 1983.

Παναγιώτη Ντεκόση: Τεπελένι, Ἀθήνα 1983.

Κορνηλίας Καλογήρου: Πληροφόρηση γὰρ τὰ ἀγροτικὰ ἐπαγγέλματα, Ἀθήνα 1983.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ἴλιος (Ἀθήνα) ἀρ. 153 — Νέα Ἐποχὴ (Λευκωσία) ἀρ. 158 — Βορειοελλαδικὰ (Θεσσαλονίκη) ἀρ. 16 — Ὑδρία (Πάφος) ἀρ. 42. — Οἰκογένεια καὶ Σχολεῖο (Λευκωσία) ἀρ. 65. — Μακεδονικὴ Ζωὴ (Θεσσαλονίκη) ἀρ. 203.

Τριφυλιακὴ Ἔστια (Ἀθήνα) ἀρ. 49-50, 51 — Δημοκρατικὴ Πορεία (Ἀθήνα) ἀρ. 10-11 — Τουριστικὴ Ζωὴ (Ἀθήνα), ἀρ. 2, 3 — Ἐκδρομικὰ Χρονικὰ (Ἀθή-

να) ἀρ. 14 — Καινούρια Ἐποχή (Ἀθή-
να) ἀρ. 26-27 — Σύγχρονοι Καιροί (Ἀ-
θήνα) 1, 2, 3, 4, 5.

ΓΕΝΙΚΑ

Στὸ βιβλίο «Τρίτη Πανελλή-
νια Ποιητικὴ Συνάντηση
1940—1960» (Θεσσαλονίκη 1983)
περιλαμβάνονται δι'οβιδιογραφικὰ καὶ
ποιήματα τῶν Κ. Μόντη καὶ Κ. Χρυσάν-
θη — Στὴν «Τριφυλιακὴ Ἔστια»
(ἀρ. 49—50) δημοσιεύεται κείμενο τοῦ
Φώτιου Λίτσα μὲ τίτλο «Χρονικό: Ἀντι-
καθρέφτισμα τοῦ Κυπριακοῦ στὸ Σινάγο
(1974—1982)». Στὸ ἴδιο περιοδικὸ (ἀρ.
51) δημοσιεύονται μὲ ἐπίτιτλο «Κυπρια-
κὰ Γράμματα» ἓνα μελέτημα τοῦ Κ. Χρυ-
σάνθη μὲ τίτλο «Ἐνα ἔργο τοῦ Παντελῆ
Πρεβελάκη γιὰ τὸν ποιητὴ Γιάννη Ρίτσο»,
ἓνα σημείωμα τοῦ Δ. Ζαδὲ γιὰ τὸν ποιη-
τὴ Γ. Φάνο καὶ δυὸ ποιήματα τοῦ Γ. Φά-
νου. — Στὴν «Τουριστικὴ Ζωή»
(ἀρ. 2) ὁ Α. Λ. (ασκαράτος) κρίνει τὸ
βιβλίο τοῦ Ἰακ. Ρωσσίδη «Ἀναφορὰ στὴν

Παγκόσμια Ἀντιπολεμικὴ Λογοτεχνία.
Στὸ ἴδιο περιοδικὸ ἀρ. 3 δημοσιεύονται
σχόλιο γιὰ τὴν πινακοθήκη τοῦ Κυπρίου
Δημ. Περίδη καὶ ἓνα κείμενο τοῦ Ἰακ.
Ρωσσίδη μὲ τίτλο «Ἡμερολόγιο καὶ ἐθني-
κὴ ταυτότητα». Ἐπίσης ὁ Α. Λ. κρίνει
τὸ βιβλίο τῶν Γ. καὶ Μ. Καρούζη «Τὸ
σύστημα ἰδιοκτησίας στὰ Ὀμηρικὰ Ἔπη».
— Στὴν Δημοκρατικὴ Πορεία»
(Ἀθήνα 10—11) περιλαμβάνονται πολλὰ
κείμενα γιὰ τὴν Κύπρο. — Στὴν ἐφημε-
ρίδα «Ἔστια» (8 Ἰουλ. 1983) δη-
μοσιεύεται σχόλιο γιὰ τὸ βιβλίο τοῦ Κ.
Χρυσάνθη «Ἐπιλογή Κριτικῶν» — Στὸ
«Παρουσιολόγιο τὸ πρῶτο» τοῦ
Τάκη Κολιαδά—Μωλιτάκη (Ἀθήνα
1983) περιλαμβάνονται τετράστιχα γιὰ
τοὺς Τεῦχο Ἄνθρα, Ἀχιλλέα Κύρου, Σί-
μο Μενάρδο, Μελῆ Νικολαΐδη, Αἰμίλιο
Χουρμούζιο. Στὸ «Παρουσιολόγιο
τὸ δεύτερο» περιλαμβάνονται τετρά-
στιχα γιὰ τοὺς Λουκῆ Ἀχρίτα, Πίτσα
Γαλάζη, Νίκο Κρανιδιώτη, Παῦλο Κρι-
ναῖο, Αἰγὴ Σακαλλῆ καὶ Κύπρο Χρυσάν-
θη. Στὴ φωτογραφία τοῦ ξύφυλλου περι-
λαμβάνεται ὁ Κύπρος Χρυσάνθη.

Η ΕΥΤΥΧΙΑ ΤΗΣ ΓΗΣ

τοῦ Κ. Χρυσάνθη

Τιμὴ £1.500 μίλε

στὰ βιβλιοπωλεῖα ἢ στὴν «Πνευματικὴ Κύπρο»,

Ἄνδροκλέους 2,

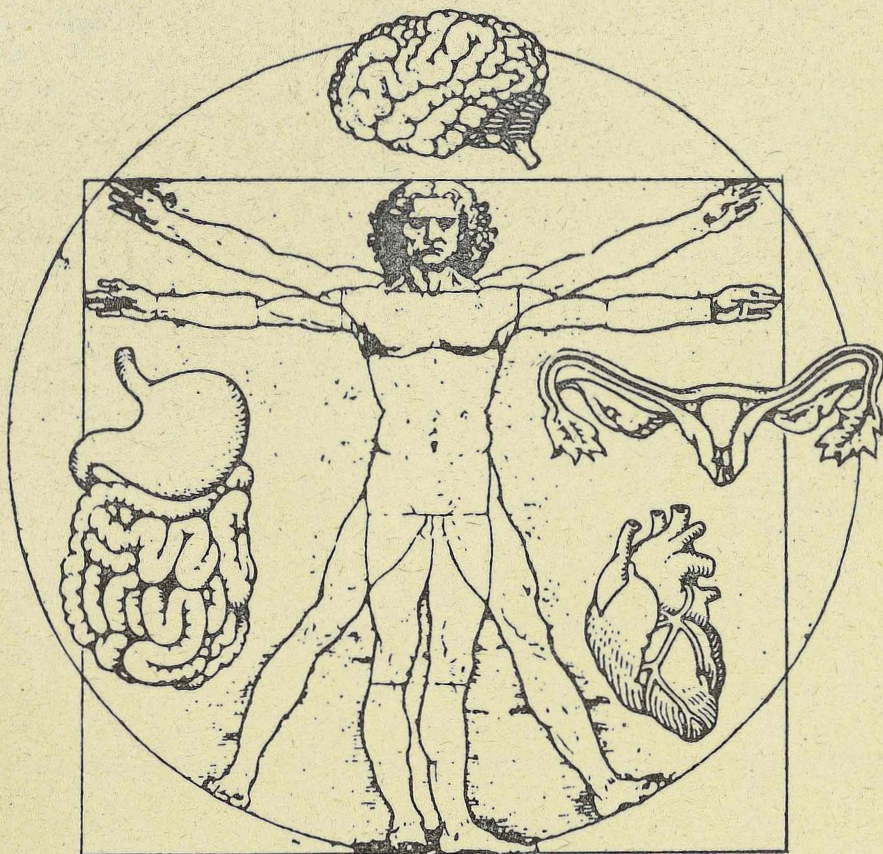
Λευκωσία (135)

For the many dimensions of anxiety

ATIVAN*

(lorazepam, Wyeth)

A single anxiolytic

provides deeper, more selective anxiolytic relief

**in both functional and organic disorders
with low-dosage safety
compatible with standard treatment regimens**

Wyeth
Wyeth International Limited
Philadelphia, Pa. 19101 U.S.A.

*trademark

Plant
Protection
Division

ΓΕΩΡΓΟΙ!

Καταστρέψετε τὰ χόρτα στοὺς κήπους σας μετὸ ζιζανιοκτόνον ἑπαφῆς.

"GRAMOXONE"

Ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ τὰ χόρτα τῶν ΠΑΤΑΤΩΝ μετὸ εἰδικὸ ζιζανιοκτόνο

"GRAMONOL"

Καταπολεμῆστε τὰς Στάκτες στὰ λαχανικά καὶ στὰ δένδρα σας μετὸ

"MILCURB super"

ἢ **"NIMROD"**

Ἐξολοθρέψετε τὰ σιρηθίδια τῶν λαχανικῶν μετὸ χαμηλῆς τοξικότητος ἑπαναστατικὸ πυρεθροειδὲς ἔντομοκτόνο

"CYMBUSH" 10 E.C.

Καταστρέψετε τὸν ψευδόκοκο — μυελὸν τῶν ἑσπεριδοειδῶν καὶ τὸν ἀλευρώδη τῶν λαχανικῶν μετὸ ἔντομοκτόνο

"ACTELLIC" 50 E.C.

Ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ τὰς ἀφίδες — ψῶρες μετὸ εἰδικὸ ἀφιδοκτόνο

"PIRIMOR" 50 D.P.

Αὐξῆστε τὴν παραγωγὴν σας στὰς ἀγκινάρες, σταφύλια, γκρέϊπ-φρουτ μετὸν ὁρμόνη

"ACTIVOL"

Ἐξαφανῆστε τὴν ποντίκα μετὸ εἰδικὸ ποντικοκτόνο.

"RATAK"

Ἐξολοθρέψτε τὴν ἄρκαστη, καλαμάγκρα—ἀρκοσιφούναρα μετὸ ἐκλεκτικὸ, διασυστηματικὸ ζιζανιοκτόνο

"FUSILADE"

ΓΕΝΙΚΕΣ
ΑΣΦΑΛΕΙΕΣ
ΚΥΠΡΟΥ

**...η πρώτη ασφάλεια
η σίγουρη ασφάλεια**

- Ζωής
- Πυρός
- Θαλάσσης
- Προσωπικών ατυχημάτων
- Ευθύνης εργοδότη
- Σχέδιο Ιατρικών υπηρεσιών
- Κλοπής
- Αστικής ευθύνης
- Θραύσεως υάλων
- Πίστωσης (fidelity guarantee)
- Μεταφοράς χρημάτων και χρηματοκιβώτια

30

ΧΡΟΝΙΑ
ΣΤΗΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΣΑΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ Σ'ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΠΟΛΕΙΣ

ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΓΡΑΦΕΙΑ
Λυκούργου 24 Τ.Κ. 1668
Λευκωσία Τηλ. 021-72193/5

ΜΕΛΟΣ
ΤΟΥ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΟΣ
ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

ΔΩΔΕΚΑ ΣΕΛΙΔΕΣ ΕΜΜΕΤΡΑ ΔΟΚΙΜΙΑ,

Μικρές εκδόσεις τῆς «Πνευματικῆς Κύπρου»,

Λευκωσία 1966

Σὰν ἐπιβεβαίωσι τῶν ὄσων ἐγράφησαν πρὸ πάνω γιὰ τὴν ἀξία τῶν λέξεων στὴν ποιητικὴ δημιουργία, ἔρχονται οἱ πρῶτοι στίχοι τοῦ κ. Χρυσάνθη Χρυσάνθη στὸ «Ἐμμετρο δοκίμιο γιὰ τὴν ποίησι». «Ἀκούω τὴ λέξη, γεύομαι τὴ λέξη, βλέπω τὴ λέξη. Πρῶτη λαχτάρα ἡ λέξη μέσ' στὸν στίχο. Κρύβει τὸ πάθος ἀπ' τὸ βάθος, δείχνει τὴ λάμψη τοῦ καθρέφτη ἡ λέξι», καὶ πρὸ κάτω συμπληρώνει: «Ἡ λέξη μ' οὐρανοὺς ζυμώνεται... κι' ἀπ' τὴν ἀσκήμια κάλλος ἀποστάζει». Τὰ καινούργια ποιήματα τοῦ κ. Χρυσάνθη ἔρχονται σὰν μιὰ θαυμάσια ἀπολογητικὴ ἐνὸς ἀνθρώπου, ποὺ ἔχει ἀφιερῶσει ὀλόκληρη τὴ ζωὴ του στὴν ποίησι καὶ ποὺ δὲν τὸν ξέραμε παρὰ σὰν ποιητὴ. Ἀλλὰ τώρα ἀποδεικνύεται καὶ ἓνας βαθὺς στοχαστῆς: «Ὅταν ἀρχίσῃ ὁ ἦχος μέσα μου, σωμαίνου γύρω μου οἱ πηγές, δὲν ἔχει ὄθημα ὁ χρόνος, χῶρο ἡ ἔκτασι» καὶ ἀλλοῦ «φυσᾷ ἀπὸ μέσα μας ὁ ἀγέρας, τ' ἀπ' ἔξω εἶναι ἀφοριμὲς» καὶ πρὸ κάτω «ποιοὺς μοῦ φορεῖ τίς παρωπίδες ὅταν γράφω;». Μὲ τὴν «Ποίησι τῆς Ποίησης» τοῦ κ. Τάκη Σινόπουλου καὶ τὰ «Ἐμμετρα Δοκίμια» τοῦ κ. Χρυσάνθη, συνεχίζεται ἡ παραδόσι ποὺ θεμελίωσε ὁ Σολωμὸς μὲ τοὺς «Στοχασμούς» του καὶ πλουτίζεται ὁ ποιητικὸς χῶρος τοῦ τόπου μας μὲ μερικὲς ἐξομολογητικὲς, ἀπολογητικὲς καὶ κριτικὲς σχέψεις, ποὺ ὑψώνουν τὴν πνευματικὴ στάθμη ἀπὸ ἓνα συνασθηματικὸ ἐπίπεδο σὲ ἓνα ἐπίπεδο λόγου καὶ κριτικῆς. Στὸ δεύτερο «Ἐμμετρο Δοκίμιο πάνω στὴν μετάφρασι ποιητικῶν ἔργων», ὁ κ. Χρυσάνθη ἐξομολογεῖται ὅτι εἶναι «ἡ πρώτη ἀρετὴ, νὰ κλάψῃς μὲ τὸν ξέγο στίχο» καὶ αὐτὸς ὁ ἀπλὸς ἀλλὰ εὐλαρινὸς στίχος δείχνει ὅλη τὴ δύναμι τῆς ποιήσεως καὶ ὅλη τὴν διαδικασίαν τῆς ἐπαφῆς τοῦ ἀναγνώστη μὲ τὸ ποίημα, ἐνῶ τελικὰ θὰ πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι «κάθε δουλειά, κάθε προσπάθεια στὸ χῶρο τῆς ποιήσεως νὰ ἀποβλέπῃ στὴν πρὸ τέλεια δυνατὴ κατάκτησι, καὶ ὅτι αὐτὸ πετυχαίνεται μόνο ἂν ξέρουμε ὅτι «δὲ γίνονται φωτογραφίες τῶν λέξεων, ἀνασυνθέσεις». Στὸ τρίτο τέλος δοκίμιο, τὸ «Λυρικὸ Ἡμερολόγιο τῆς μισῆς χρονιάς 1965» ὁ ποιητὴς ὕμνει τὰ δύο μεγάλα πάθη τῆς ζωῆς του: τὴν Ποίησι καὶ τὴν Ἑλλάδα: Ἀπὸ τὸν στίχο «Ὅπου κι' ἂν πάω μὲ σπρώχνει ἡ Ἑλλάδα, γιὰ ν' ἀνεβαίνω» (στίχος ποὺ δένει τὸν ποιητὴ μὲ τὸν Κάλβο καὶ τὸν Σολωμὸ) ὡς τὸν στίχο «Ἦ ποίησι πρώτη μου ὁμορφιά καὶ τελευταία μου

πάθος» υπάρχει ένας χώρος γεμάτος από ποιητικές εξομολογήσεις, που ενώ έχουν την μορφή αποφθεγμάτων, στο βάθος είναι στενά δεμένες μεταξύ τους και φανερώνουν την ποιητική και φιλοσοφική στάσι του ποιητή.

ΑΣΤΕΡΗΣ ΚΟΒΒΑΤΖΗΣ

«Ἡμέρα» 13 Αὐγ. 1966

*

**

Τὴν περασμένη εβδομάδα κυκλοφόρησε ἀπὸ τὴς «Μικρὲς ἔκδόσεις» τοῦ περιοδικοῦ «Πνευματικὴ Κύπρος» τὸ ὀλιγοσέλιδο βιβλίο τοῦ πολυγραφώτατου ποιητῆ καὶ λογοτέχνη Κύπρου Χρυσάνθη «Δώδεκα σελίδες ἔμμετρα δοκίμια».

Εἶναι ἓνας πρωτότυπος πειραματισμὸς τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη, ποὺ ἐκφράζει σὲ ποίηση καθαρὰ συμβολικὴ τῶν ἀπόψεών του καὶ τῶν θέσεών του στὴν ποίηση (ἔμμετρο δοκίμιο γιὰ τὴν ποίηση), τὴς μεταφράσεις (ἔμμετρο δοκίμιο πάνω στὴν μετάφραση ποιητικῶν ἔργων) καὶ γενικὰ πάνω σὲ εὐρύτερα θέματα, συλλήψεις θὰ λέγαμε (λυρικὸν ἡμερολόγιον τῆς μισῆς χρονιάς 1965).

Ὁ στίχος εἶναι «συντημημένος», ἐλλειπτικὸς κατὰ κάποιον τρόπο. Εἶναι ἀποθανάτιση στιγμῶν κατὰ τὴν διάρκεια τῶν στοχασμῶν τοῦ ποιητῆ πάνω σὲ καίρια θέματα καὶ προβλήματα. Ἡ κύρια διαπίστωση: Ὁ αὐθορμητισμὸς τῆς στιγμῆς μᾶς προσφέρεται αὐτοῦσις κι' ἡ σκέψη τοῦ δημιουργοῦ μᾶς ἀποκαλύπτει τὸ βάθος.

Λ. —

«Συναγερισμός», 11 Ἰουλίου 1966

*

**

Στὴ σειρά τῶν «Μικρῶν Ἐκδόσεων» τῆς «Πνευματικῆς Κύπρου», ὁ λογοτέχνης Κύπρος Χρυσάνθη, ἐξέδωσε, τὸ 1966 τὴς Δώδεκα σελίδες ἔμμετρα Δοκίμια. Πρόκειται γιὰ τρεῖς ἐνόητες, ποὺ ἀναφέρονται στὰ ἐξῆς: «ἔμμετρο Δοκίμιο γιὰ τὴν Ποίηση», «ἔμμετρο Δοκίμιο πάνω στὴ μετάφραση ποιητικῶν ἔργων» καὶ «Λυρικὸν ἡμερολόγιο τῆς μισῆς χρονιάς 1965». Στὴν πρώτη ἐνόητα διακρίνει εὐκόλα ὁ ἀναγνώστης, τὴ φιλοσοφία τοῦ ποιητῆ γιὰ τὴ φύση, τὴ λειτουργία καὶ τὸ βαθὺ περιεχόμενο τῆς Ποίησης. Μιὰ ἀληθινὴ ποιητικὴ, προβάλλει ἀπὸ τὸ πολὺ μεστὸ σὲ νοήματα αὐτὸ κείμενο. Τὸ πάθος τῆς γλώσσας, ὁ ρυθμὸς καὶ ἡ ἁρμονία τοῦ λόγου, ἡ θέση τοῦ μύθου καὶ τῆς ἰδέας, οἱ σχέσεις παρελθόντος καὶ παρόντος καὶ πολλὰ ἄλλα, σχετικὰ μὲ τὴ λειτουργικότητα τῆς ποιητικῆς τέχνης, βρίσκουν σὲ μιὰ ἔμμετρη γραφῆ τὴν καταξίωσή τους. Στὸ ἔμμετρο Δοκίμιο γιὰ τὴν ποίηση ὁ Κ. Χρυσάνθη μᾶς

δίνει την αισθητική του αντίληψη και το δικό του τρόπο αντιμετώπισης των προβλημάτων με τα οποία αντιπαλεύει ο δημιουργός στις δύσκολες ώρες της γραφής του. Κι' έτσι δημιουργεί πάνω στον προβληματισμό της ίδιας της δημιουργίας.

Στη δεύτερη ένότητα, με τον τίτλο «Ήμιστρο Δοκίμιο πάνω στη μετάφραση ποιητικών έργων», ο Κ. Χρυσάνθης καταπιάνεται με τα σοβαρά προβλήματα της μεταγραφής και της σωστής απόδοσης του ποιητικού λόγου, εκφραζόμενος σε μιὰ Α' γλώσσα, σε μιὰ ἄλλη Β' γλώσσα. Στις δύο ποιητικές σελίδες, που ἀφορούν στο θέμα, βλέπουμε τὴ διευδυστικότητα τοῦ ποιητῆ στα πολύπλοκα προβλήματα που ἔρχεται ἀντιμέτωπος ὁ ἀληθινὸς μεταφραστής, όταν πρόκειται νὰ καταπιαστῆ με ἄγια καὶ ἱερά θέματα, ὅπως εἶναι ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα ἄλλων ποιητῶν.

Στὴν τρίτη ένότητα, «Λυρικὸν Ἡμερολόγιο τῆς μιστῆς χρονιάς 1965», ἐκφράζει ὁ ποιητῆς τὸν ἐσωτερικὸ του κόσμον, σὲ σχέση με τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, με τὸν κόσμον τῆς τέχνης, τὸ θεὸ, τὸ θάνατο, τὴν πολιτεία, τὴ ζωὴ στα ἡμιμέρους καὶ στὸ σύνολό της.

Καὶ τὰ τρία ἡμιστρα αὐτὰ δοκίμια, εἶναι γεμάτα ἀπὸ φιλοσοφικότητα, ἀλλὰ καὶ γνώση τῶν μυστικῶν τῆς ποίησης καὶ τῆς ποιητικῆς πάλης. Γνωρίζουμε μιὰ ἄλλη, βαθύτερη διάσταση τοῦ λογοτέχνη Κ. Χρυσάνθη, με τὴν ἀνάγνωση τῶν σελίδων αὐτῶν. Ὁ ποιητῆς δὲν κάνει λογοτεχνία, ὑποφέρει μαζί της καὶ ἐπιτυγχάνει ἀξιόλογα ἀποστάγματα ποιητικῆς γνώσης, περασμένα ἀπὸ ἰσχυρὴ ὑψικάμινον, πού σίγουρα ὁδηγεῖ τὸν ἐνδιαφερόμενον σὲ μιὰ ἀνυποφίαστη ἐνδοχώρα.

ΚΛΕΙΤΟΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

«Ὁ Φιλελεύθερος» 23 Φεβρ. 1982

*

**

Ταλέντο πλουσιόχυμον κι' ἀκαταπόνητο ὁ κύπριος Χρυσάνθης ἀνήκει στοὺς πληθωρικοὺς ἄνδρες τῶν γραμμάτων μας. Κι' ὁ πληθωρισμὸς του ξαπλώνει τὴν πνευματικὴ ἀνησυχία σ' ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου. Στὴν ποίηση: στὸ θέατρο, τὸ δοκίμιο, τὸ διήγημα, τὴ μελέτη, τὴν κριτικὴ, τὴν ἀφήγηση, τὴ γενικώτερη πνευματικὴ θεώρηση. Ὅλο καὶ μᾶς ξαφνιάζει καὶ μᾶς καταλαμβάνει ἐξ ἐφόδου με τὰ προϊόντα τῆς διανοίας του. Πρὶν νὰ μᾶς ἀφήσῃ ἢ ἐντύπωσῃ πού μᾶς προκάλεσαν τὰ τελευταῖα ποιητικὰ του. Διαβάζαμε θεατρικὰ του ἔργα καὶ διηγήματα. Δὲν συμφωνῶ με κείνους τοὺς κριτικοὺς πού θεωροῦν τὸν πληθωρισμὸν ὡς νευρικότητα καὶ σπατάλη σὲ δάρος τῆς ποιότητας καὶ τοῦ δάθους τῆς πνευματικῆς δημιουργίας. Ὅχι, πιστεύω ὅτι δὲν

μπορεί ο καθείς νάβαι πληθωρικός και έξ ίσου πιστεύω ότι μπορεί πολύ καλά κι ο πληθωρικός νάχει και ποιότητα και βάθος. Έτσι ο πληθωρισμός και ή ένασχόληση με περισσότερα από ένα ειδικού λόγου πρέπει να κοιταχτή σαν παγία εκδήλωση και σαν οργανικό ή και γιατί όχι όρμονικό χαρακτηριστικό. Νά μερικοί στίχοι από τὰ έμμετρα δακίμια. «Παίξε τή λύρα σου στού Σούνιου τις κολόνες. Έχει θαθεία τήν αίσθηση του περιττού — και τὸ λατρεύω — πολὺ ἔχη περιττὸ ή τέχνη: — τήν ιδιοτέλεια δὲν δουλεύει — Μὲ τὸ λυτὸ ρυθμὸ μπορεί νὰ λέγης — νόημα πολὺφθογγο». Και παρακάτω διαβάζουμε... «κι' από τήν ἀσκήμια κάλλος ἀποστάσεις — από τὸ κάλλος πάντα κάλλος — Μιὰ νύχτα ή μνήμη μου ἐπικύρωσε τὸ πρόσωπο τῆς τέχνης — τότε κι' ή τέχνη πρόσθεσε τή διάρκεια — τῆς μνήμης τὸ ἔμβλημα».

Μιὰ ποίηση ποῦχει ὅλα τὰ στοιχεία τῆς προσωπικῆς δημιουργίας, με ὑψηλοὺς τόνους κι' ἀκόμα ὑψηλότερους στόχους.

Κ. ΒΑΛΕΤΑΣ

«Δημοκρατικὸς Συναγερμὸς», Ὀκτ. 1966

ΔΥΡΙΚΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΙΑΚΗ
ΧΡΟΝΙΑ 1966, έκδοση «Πνευματικῆς Κύπρου»,
Λευκωσία 1967

Ὁ Κύπριος Χρυσάνθος εἶναι γνωστός ὄχι μόνο στήν Κύπρο, ἀλλά στό Πανελλήνιο. Πρωτεργάτης τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου τῆς Κύπρου, τῆς «Πνευματικῆς Κύπρου» καί τῆς «Φιλολογικῆς Κύπρου», ἐπιστήμονας μέ θετική καί φιλανθρωπική προσφορά, πολυγραφώτατος τέλος στιχουργός, ἔχει δώσει καί δίνει σωρεία ἀπό ἔργα ἐμπνευσμένα κυρίως ἀπό τήν Κύπρο καί τοὺς ἀγῶνες τῆς, ἀλλά καί μέ γενικώτερα θέματα. Εἶναι μιὰ ἀστείρευτη καί ἀείρρητη πηγὴ λόγου καί δραστηριότητος, ψυχὴ γιὰ τὴν πνευματικὴ καί λογοτεχνικὴ κίνηση στήν Κύπρο.

Νὰ γράφει κανεὶς γιὰ ὅλα αὐτὰ, δύσκολο θὰ εἶναι. Ὡς δείγματα μόνο παίρνομε καί ἀναφέρουμε δυὸ πρόσφατα ἔργα του. Τὸ ἓνα εἶναι τὸ «Δυρικό Ἡμερολόγιο στήν Κυπριακὴ Χρονιά 1966». Εἶναι καί σ' αὐτό, ὅπως καί σ' ἄλλα του δημιουργήματα, ὁ «Πενήντα χρόνια Κύπριος — ὁ Ἀγιάτρευτος — κι' ὁ ἀξεδίφαστος τοῦ στίχου». Μικρὸ φαίνεται, ἀλλὰ πληθωρικὸ εἶναι σὲ περιεχόμενο, ἔτσι πυκνὰ καί μέ φιλὰ γράμματα, ποὺ ἔχει τυπωθεῖ. Μῆνα τὸν μῆνα ἀνιστορεῖ τὴ χρονιά αὐτὴ, ποὺ ὅπως «κάθε χρονιά, γκρεμίζουμε τὰ νεανικά μας ὄνειρα — γεννώντας μιὰν ἀνάσταση — γεννάμε ἓνα θάνατο». Ἐχωριστὸς σχεδὸν ὁ κάθε στίχος. Μιὰ φευγαλέα εἰκόνα. Ἐνα νόημα αὐτοτελές. Μιὰ ἔκφραση σχετικὴ ἀλλὰ καί ἀνεξάρτητη: «Ποιότητα, ποῦ νὰ βρεῖς; — Μᾶς ἔπνιξε ἡ ταχύτητα, ἡ ροή». Μαζί τῆς, ἐδῶ καί ἔκει, σὲ πολλὰ ἐνδιάμεσα ρεμβασμοὶ καί σκέψεις ὀρθές.

Τὸ δεύτερο δείγμα, μιλεῖ γιὰ τὸν «Ἰπποκράτη». Ραδιοφωνικὸ σκιαγράφημα τῆς μορφῆς τοῦ πατέρα τῆς ἱατρικῆς. Ἐδῶ, ἓνας σύγχρονος Ἀσκληπιάδης, μιλεῖ γιὰ τὸν μεγάλο πρόγονό του. Μὲ λόγο σοφὸ καί ὁμορφα δεμένον, διδάσκει τὴν ἀγάπη στήν πατρίδα καί τὴν ἐλευθερία, τὴν ἀξιοπρέπεια καί τὴν ὀρθοφροσύνη, τὸν καλὸ λόγο καί τὸ φιλανθρωπικὸ αἶσθημα. Προβάλλει τὸν καλὸ χαρακτήρα. Κι' ἔρχεται ὡς ἄξιο ἐπιστέγασμα μιᾶς τόσο πλούσιας λογοτεχνικῆς παραγωγῆς.

ΜΠΑΜΠΗΣ Δ. ΚΛΑΡΑΣ

«Ἡ Βραδυνή» 16 Ὀκτ. 1967

Ὁ ποιητὴς Κύπρος Χρυσάνθης τὸν τελευταῖο καιρὸ ἐγκαταλείπει, συστηματικά, μπορῶ νὰ πῶ, τὴν παράδοση, γιατί ἀντιλαμβάνεται πὼς ἡ παραδοσιακὴ μορφή εἶναι πολὺ στενὴ γιὰ νὰ χωρέσῃ τὴ σύγχρονη πραγματικότητα, ποὺ ἔχει πάρει τρομακτικὲς προεκτάσεις σὲ πλάτος καὶ βάθος. Ζοῦμε τραγικούς καιροὺς σὰν ἀνθρωπότητα καὶ ἀκόμη τραγικώτερους σὰν λαὸς καὶ αὐτὴ τὴν τραγικότητα κατορθώνει νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ μετουσιώσῃ σὲ ποίηση ὁ Χρυσάνθης:

Σκληρὸ ρολοὶ μετρᾷ τὰ θήματά μας
καὶ δὲ λυποῦνται οἱ οὐρανοί.
Ἄφήσαμε μιὰ οὐρὰ καπὸ ὁ
σὲ μέρα ἀπίθανη.
Χτυπᾷ ἡ καμπάνα τῶν νεκρῶν,
χτυπᾷ ἡ καμπάνα τῆς δουλειᾶς,
χτυπᾷ τίς θάρδιες ἡ καμπάνα,
σημαίνει ξύπνημα,
σημαίνει ἀρχή,
σημαίνει μεσημέρι,
σημαίνει ἐσπερινό...
κι' ἔμεῖς περνοῦμε σὰν τὸν ἦχο τῆς,
περνοῦμε...!

Ἡ φυγή μας λαχταρᾷ τὸ ξύπνημα καὶ τὴν ἀέναη δραστηριότητα μὲ μοναδικὸ σκοπὸ τὴ λύτρωση. Καὶ μέσα σ' αὐτὴ τὴ λαχτάρα θρῆσκται ἡ ἀξιοπρέπεια, ἡ λευτεριά καὶ κατὰ πρωταρχικὸ λόγο ἡ Ἑλλάδα. Στὴν ἀρχὴ τὴν ὀσμίζεσαι ἀπλῶς. Σιγὰ - σιγὰ τὴ νοιώθεις νὰ σοῦ τρυπάει τὰ ρουθούνια, νὰ σοῦ τριβελλίξῃ τὴ σκέψη καὶ στὸ τέλος νὰ γίνεταὶ σημαία μέσα σ' ἓνα ἀπλετο φῶς. Ἔτσι, ἡ πεζότητα, ποὺ κάπου κάπου προβάλλει ἀπαιτητικὴ, ὑποχωρεῖ μπραστὰ στὸν τρυφερὸ ἔθνικὸ στίχο ποὺ γίνεταὶ εὐαγγέλιο: Τὸ εὐαγγέλιο τῆς νύκτος ποὺ τραγουδεῖ τὰ Χριστιοῦγεννα τοῦ ἐφήβου τῆς Ἑλληνικῆς Κύπρου.

Α. ΠΕΡΝΑΡΗΣ

«Πνευματικὴ Κύπρος», Χρονιὰ Ζ', 1967, σελ. 337

ΛΥΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ, έκδοση «Πνευματικῆς Κύπρου»,
 Λευκωσία 1968. Βραβεῖο Ποιήσεως Ὑπουργείου Παιδείας
 Κύπρου καὶ Κρατικὸ Βραβεῖο Ποιήσεως Ἑλλάδος.

Ὁ κ. Χρυσάνθης, ποιητής, κριτικός, συγγραφεύς, ἐπιστήμονας καὶ μεταφραστής, συγκέντρωσε σ' ἓνα ἀγκυρῶδες ἱερόβλίο (σελ. 473) ὅλη τὴν ποιητικὴ ἐργασία του· εἶναι ποιητικὸς καρπὸς ἑνὸς ἀκούραστου ἀνθρώπου τῶν Κυπριακῶν Γραμμάτων ποὺ ἡ προσφορὰ του στὴν πνευματικὴ ζωὴ καὶ ἐξέλιξη τῆς Κύπρου εἶναι ἱερό καιρὸ ἀναγνωρισμένη.

Τὰ θέματα τοῦ ποιητῆ εἶναι ποικίλα· πολλές φορές ὑποπίπτει στὸν πειρασμὸ νὰ ἀπλώσει τὸ θέμα, ἀν καὶ οἱ συγκεκριμένους σκοποθετήσεις του δὲν θυμίζουσι πάντοτε τὰ δικαιώματα τοῦ λυρισμοῦ καὶ ἀσφαλῶς τὴν ποίηση. («Ποῦ ἔχει περιττὸν ἢ Τέχνη — τοῦ στίχου ἢ τέχνη — τὴν ἰδιότητά δὲν ἰδοιλεύει»: στίχοι τοῦ ποιητῆ). Ἡ πατριωτικὴ πνοὴ διαπερνᾷ πολλὰ τραγούδια τῆς συλλογῆς, μιὰ καὶ ὁ ἑθνικὸς ἀπελευθερωτικὸς ἀγῶνας τῶν Κυπρίων ὁδηγοῦσε τὴν ἔμπνευση σὲ στίχους ἑθνικούς. («ἢ μέθη τῆς πατρίδας ξεπερνᾷ — τὴ μέθη καὶ τοῦ πιὸ ζεστοῦ κρασιοῦ»). Ὁ ποιητὴς θέλει νὰ μιλήσει· γι' αὐτοὺς ποὺ «σὲ ὄρα πατρίδος» ἔφυγαν καὶ, ἀσφαλῶς, νὰ τιμῆσει τὸ ἀδούλωτο πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸν ἐνδιαφέρουν, βέβαια, καὶ οἱ ὄψεις τῆς ζωῆς, ποὺ δὲν παραδιάζουν, στὸ τέλος - τέλος, τὴν «ἀνθρωπιά» καὶ τοῦ κεντρίζουσι τὴν εὐαισθησία γιὰ νὰ θερμάνει τὰ στερεωμένα «διελληνικά» ἰδανικά. «Αἰσθάνεται»: πολὺ ὁ ποιητὴς καὶ καταγράφει χωρὶς νὰ ἀρνεῖται ποτὲ τὰ δικαιώματα τοῦ τωρινοῦ καὶ τοῦ ἀδωπέρα, ἔστω κι ἂν θεωρεῖ τὰ πράγματα μὲ τὴν «ἀντικειμενικὴ» τους κρυστάλλωση καὶ τὰ διαστοχάζεται ἤπια καὶ συνετά: μὲ ὁδηγὸ πάντα τὸ «ἀρχαῖο τὸ πάθος».

Ὁ ποιητὴς ἔχει ἰδέες, πολλές ἰδέες καὶ εἶναι βασικά αἰσιόδοξος, ἀν καὶ φρόδαμαι πὼς ἡ λέξη αὐτὴ δὲν μπορεῖ πιά νὰ ἀποδώσει τὴν κατάσταση ποὺ ὑπονοεῖ· πάντως θέλει νὰ συλλαμβάνει μὲ φανερὴ ἀνακούφιση τὸν παλμὸ τῆς ἀλπίδας εἴτε μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἐπιστροφῆς στὴ ζωὴ — ποὺ πάντα «ὕπάρχει» καὶ πάντα ἔχει νὰ δώσει κάτι — εἴτε μὲ τὴν αἰγυριά ὅτι θὰ κάνει τὸ χρέος του, ἔστω κι ἂν γύρω του βλέπει «πολλὰς ζημιὰς γιὰ τίς ψυχὰς καὶ γιὰ τὰ σώματα».

Καὶ θάχουμε ξανά ἀγαθοὺς καιρούς,
 τὸ σπῆτι θὰ γεμίσει ἀπολαβές,

θ' ἀνθήση τὸ γαρύφαλλο στ' αὐτί μας
καὶ στὸ μπαλκόνι ὁ ἔρωτας σὰν κρίνος
στὸ πρῶτο μοσκοδόλι.
Οἱ ἰδέες μπροστὰ καὶ πρῶτες καὶ μοναδικές.
Τ' ἀρχαῖο τὸ πάθος ὀδηγὸς καὶ σύμβουλός μου.
Τὸ χρέος μου θὰ τὸ κάμω.

Ἦ τὸ ἄλλο, δηλωτικὸ τῆς ἐσωτερικῆς εὐδίας: «δρέχει' μὰ ἐντός μου
Ξαστεριά».

«Πόσο κενὸ χωρὶς τὸν στίχο!», θὰ μᾶς πεῖ, γιὰ νὰ υποδηλώσει τὴν
ποιητικὴ του ὑπόσταση τοῦ τὸν χαρακτηρίζει περισσότερο σὰν ὄριμο πνευμά-
τικὸν ἄνθρωπο· καὶ πάντα ἕνας ἄνθρωπος, ὁ τελικὰ χαμένος, ἀφοῦ χάθηκαν
τὰ χρόνια «μὲς τ' ἀργαστήρι», ὅταν ἔχει τὴν αἴσθηση ὅτι καταναλώθηκε «πο-
λὺ σὲ ἀλλότρια πράγματα ἀπὸ μιὰ φλόγα κίνησης» καὶ τώρα τυραννιέται
γιατὶ μπορεῖ πιά νὰ βλέπει καὶ νὰ ξέρει — σημάδι φρόνησης καὶ πηγῆ αὐτο-
θαστανισμοῦ — «τοὺς οἰωνούς».

«Κι' ἔφτασα πιά στὴν ἐποχὴ τῆς φρόνησης
Καὶ τυραννιέμαι.
Μετρῶ τὸ βῆμα, ξέρω τοὺς οἰωνούς...».

Μὲ τὴ θέαση τῶν πραγμάτων καὶ δεδομένων τῆς ἐποχῆς μας ψηλαφεῖ-
ται τὸ πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἀναζητεῖ τὴν πηγῆ τοῦ κακοῦ στὴν «ὕλη»,
στὰ ὑπόδαθρα τοῦ ὄντος· ἔτσι, ἡ ὀξύτητα τῆς διαπίστωσης τοῦ ὅτι στενέφα-
νε τὰ σύνορα τοῦ ἀνθρώπου παίρνει τὸ νόημα καὶ γίνεται τὸ πλαίσιο μιᾶς
συγχρονῆς κατάθεσης ποὺ ἔχει τὴν ἔννοια τῆς ἀθωότητος τοῦ ὑποκειμένου
ἀπέναντι στὴν σκληρὴ πολιτορξία καὶ ἀλλοτριωτικὴ διεύθυνση τῶν πραγμάτων
στὶς περιοχὲς τοῦ ἐλευθέρου προσώπου. Συνεπῶς, ἡ ματαιότητά προβάλλει μὲ
τὴ «στυφὴ γεύση τῆς», ἄρα ἰδὲ μένει συνειδησιακὸς χώρος ἀνετος, γιὰ νὰ χω-
ρέσει ἡ ἀικεραϊότητα μιᾶς ψυχῆς ποὺ πάλλεται ἀπ' ὅ,τι συνιστᾷ τὴν ἀνωτερό-
τητα τῆς ἀτομικότητος τῆς ἀνθρώπινης ὕπαρξης: «Μὰ τόσο ἀποσπαστήκαμε
ἀπ' τὴν ὥρα μας. / κι' ἀπ' τὴν ἐποχὴ μας; Καὶ μιὰ πρῶτα ξυπνᾷς μ' ἕνα
τριαντάφυλλο μετριότητος / κι' αὐτὴ τὴ γεύση τῆ στυφῆ τοῦ «μάταιου»! /
Καὶ προπαντὸς πόσο μικράναμε σὰν ἄνθρωποι!»

Ἐπάρχει, βέβαια, πάντα ἡ «ἐπιστροφή» στοὺς χώρους τῆς ἐγγυημένης
παιδικῆς ἀθωότητος, ὅχι σὰν λυτρωτικὴ πορεία μιᾶς παιδεμένης ὕπαρξης,
ἀλλὰ σὰν ρεαλιστικὴ ἀποτίμηση τῶν σχέσεων ἀτόμου καὶ κοινωνίας: «Τὴν
παιδικὴ του φύση ἀναζητᾷ μὲς τὴ γυμνότητα: / ἐπιστροφές, ἐπιστροφές! /
Ὅταν ντυθῆς τὴν κοινωνία δὲν ἔχει ἐπάνοδο: / πετρώνασαι στὸν τόπο. / Μό-
νο ἡ ψυχὴ λατινάζεται στὸ γρήγορο ὄνειρο. / Ἐπιστροφές, ἐπιστροφές!»

Ἦ, ἀκόμα, ἡ συνηθυσμένη στὶς μέρες μας, ἰδιαίτερα, ἱστορία τῆς ἀδη-

φάγου κοινωνικοποίησης που δεν αφήνει πάντοτε τα αναγκαία περιθώρια μιας ρωμαλέας, προβολής, που προηγείται από τους στενούς χρονικο-κοινωνικούς περιορισμούς, και μιας, συνεπώς, φυγής ενός ευφάνταστου πνεύματος προς έναν ανώτερο και προπαντός, ελεύθερο κόσμο: «Οι ισταυρωμένοι δε μπορούν να νιώσουν το ρυθμό μιας. / Πάντα σκιστώνουμε τα προσβαδίσματα. / Κλαιμε στις ρίζες της θυσίας με ό,τι πιό ωραίο κι' αγαπητό — / με τη στοργή της μάνας σύμβολο θυσίας — / μα τούτο δεν ξεγράφει τα καρφιά στο σώμα της ψυχής».

Ο χρόνος, σαν πάγιο θέμα της τέχνης και σαν άμoνι της ζωής που είναι, απασχολεί τον ποιητή με την άδυσώπητη τυράννια του· είναι το πνεύμα που έρχεται από τον «λόγο» του μυστηρίου της ζωής και αναγκάζει την ουσία της ύπαρξης να κατευθυνθεί προς τον κόσμο, να προσφερθεί και να φθαρεί έτσι, ο χρόνος από «ουδέτερο» υποχείο γίνεται ενέργημα που οδηγεί την ψυχή πάνω στο χάος της όμορφιάς και της άσχημίας.

Ο έρωτας, εξάλλου, έχει μια τιμητική θέση στο χώρο της ποίησης του Χρυσάνθη. Αναφέρω σαν δείγμα τον καταπληκτικό στίχο «έλπίζω ν' αγαπάτε τα φίλια και τα χαμένα πάθη / και τους επώδυνους μηρούς», για να δώσω εν συνεχεία το ποίημα απ' το οποίο αναθρώνει ή έρωτική στιγμή που ή ποίηση την πλαισιώνει αισθαντικά:

Μέσα στους πόρους σου κυκλοφορεί ή ματιά μου
τό πάθος έτοιμάζοντας των σκοτεινών μου αισθήσεων.
Ήρραίους κυματισμούς τό δέρμα συλλαμβάνει —
μέ διαποτίζεις μέ διαποτίζεις μέ διποτίζεις,
τόν ουρανόν εκθέτοντας σαν φώς ήμίχλης έρυθράς
κι' ύστερα πέφτουν μπρούντζινα τό φθινοπώρου φύλλα
και διαμελίζομαι.
Τόσος πολός Θεός χαμένος μέσ τό σώμα!

Στό ποίημα — σύνθεση «Οι αποθεώσεις του κάμπου» έχομε μία πλατύσταμη και κεφάτη λυρική φωτοχυσία· παραθέτουμε μερικούς στίχους: «Ή ρωμαλέε κι' άθλητικέ έρωτά μου, κάμπε. / Μ' ένα τριαντάφυλλο σι' αυτί σαν σκουλαρίκι, / μ' άνέμελα μαλλιά σα φουντωμένα θάμνα, / μ' όλάνοιχτο τό στήθος σα μ τιά άπορίας / κάμπε, άθλητή πλατύστηθε και πυκνομάλλη, / σε πίνω κόμπο - κόμπο μ' άσημί ποτήρι».

Ο Χρυσάνθης, λοιπόν, γράφει για όλες τις όψεις της ζωής· σέβεται και τις πιό μικρές γεύσεις της («τό χαμομήλι της μικροχαράς, τό χαμομήλι της μικρολαχτάρας»)· θέλει να μάς πεί για τό που «μιστοφορεί ή ζωή» και που «πεθαίνει». Μέσα από τη «θάλασσα» των στίχων του και τόους πολλούς - πολλούς τίτλους τους θελήσαμε να δώσουμε μία συνοπτική εικόνα του κόσμου του,

πασχίζοντας να «φουμάρουμε τ' άποσίγαρά του» (όπως γράφει κάπου για την κριτική) όσο γίνεται πιο διακριτικά και ακολουθώντας τον δρόμο που «ξεκινά από μέσα μας και προχωρεί... κι ύστερα τρέχει τρέμοντας ανάστροφα να μπή στο στόμα μας...».

Β. ΜΠΑΓΛΑΝΗΣ

«Νέα Πορεία», έτος ΙΕ', 1969, σελ. 67

*

**

Άθλος έκδοτικός, άθλος τυπογραφικός για το νησί μας μπορεί να χαρακτηριστεί το τελευταίο βιβλίο του Κύπρου Χρυσάνθη «Λυρικός Λόγος», στο οποίο περιλαμβάνεται η 33 τόσων χρόνων ποιητική έργασία του.

Με θείος στεκόμαστε μπροστά στον όγκώδη τόμο των στίχων του πολυγράφου ποιητή, που άποτελεί μόνον το ένα τρίτο της πνευματικής προσφοράς του. Θ' ακολουθήσουν και άλλες ανάλογες εκδόσεις με τα πεζά, τα θεατρικά του έργα, τις μεταφράσεις και τ' άθρησάυριστα νεώτερα ποιήματά του, γιατί ο πρώτος αυτός τόμος καλύπτει τα χρόνια 1934—1967.

Η ποίηση του Χρυσάνθη με τον επιβλητικό όγκο της δίνει σήμερα το παρόν στην πνευματική ζωή του νησιού μας και ιδέν μπορούμε να την άγνοήσουμε. Άς την κοιτάξουμε με την αντικειμενικότητα, που ταιριάζει στους πνευματικούς ανθρώπους κι' άς της άποδώσουμε τον έπαινο, που της πρέπει. Έκείνο που χαρακτηρίζει τον ποιητή είναι η άκατάβλητη εργατικότητά του, που του χάρισε μιά άνεση στιχουργική, όχι συνηθισμένη.

Έλληνολάτρης και πατριδολάτρης άντλεί τα περισσότερα θέματά του από την Έλληνική Ιστορία, το νησί μας, τους άπελευθερωτικούς άγώνες, τους ήρωες όλων των εποχών.

Στοργικός πατέρας ο ποιητής τον συγκινεί και τον έμπνέει το «Παιδί», όχι μονάχα το δικό του, μα το Παιδί — συνέχεια της ζωής, στο όποιο προσδέπει μ' έμπιστοσύνη για τ' αύριο. Αντιγράφουμε ένα λυρικότατο τραγούδι του για το «Παιδί που κοιμάται», από τα «Τραγούδια των Χρυσών Παιδιών»:

«Στον κήπο άποκοιμήθηκε σαν ύσκιος μυρωμένος
πα:δάκι γιασεμί
κι έλαμψε γύρα ο άνεμος βασιλικός κοιμένος
φύλλο κλωνί - κλωνί.
Κι' ο ούρανός διπλώθηκε κι έπεσε μες τα χέρια
του τρελλαμένου άνθοϋ,
διπλός σταυρός κρεμάστηκε κι ο ήλιος και τ' άστέρια
στην πλάση του λαιμού.

Κι ἔπαιξαν μέσα στὰ μαλλιά γαρούφαλλα ἀνοιγμένα
κι ἓνας χρυσὸς ἀετὸς
κι ἦρθαν γαλέρες ξενικές, καράδια φορτωμένα
κατέδωκε ὁ Θεός.
Γιατί λοιπὸν ν' ἀπελπιστῶ στὸ γοργοπέρασμά σου
πολύπικρη ζωή;
Ἔνα παιδάκι ἐντόκρυσσα και χάρηκα κοντά σου
τί κρύβουν οἱ οὐρανοί.

Ἡ παραδοσιακὸς στίχος του φθάνει σὲ πολλὰ ποιήματά του τὴν μορφικὴ
τελειότητα. Παράδειγμα τὸ Σονέττο τοῦτο:

«Τῆς Σαλαμίνας τὸ ξανθὸ ἀκρογαλί
— τοῦ μαλαμάτου γύρα ἀνθοὶ στὴν ἄμμο —
μάνες γλυκῆς, μοῦ ἑτοίμασαν τὸν γάμο
μὲ τ' Ἀττικὰ τοῦ Παρθενώνα κάλλη.

Ρῥοδα μισάνοιχτα μὲς τ' ἀνθογαλί
τ' ἀθάνατα ἔπη τοῦ θεῖκου Στασίου
καὶ μουσικὴ, εὐωδία τοῦ κρίνου,
τοῦ Εὐαγόρα ἢ ροδάτη ὄνειροζάλη.

Πλέκαν τὸν ὕμνο τότε οἱ Ἰσοκράτες.
Τώρα οἱ ἔρμιες, παιδιὰ πικρὰ τοῦ θρήνου
μὲς τὰ χαλάσματα κατοικημένες,

μνήμες κρατοῦν σὲ μάρμαρα γραμμῆς.
Μὰ οἱ μνήμες μὲ ζωὴς εἶναι γιομαῖτες
σὰ μέλισσας ψυχὴ σὲ βάθος κρίνου».

Και στὰ ποιήματά του μὲ τὴν καινούργια τεχντροπία μπορεῖ ὁ προσε-
χτικὸς ἀναγνώστης νὰ βρεῖ κομμάτια ἀξιόλογα, ποὺ στέκουν σὰν τὰ «Σατιρι-
κὰ Γυμνάσματα» τοῦ Παλαμᾶ διαμαρτυρία καὶ φραγγέλιο τοῦ πνευματικοῦ
ἀνθρώπου ἐνάντια στὴν καιωνική ἐδδικία, τὴν κοσμικὴ ἐπιπολαιότητα, τὴν
καθημερινότητα. Κομμάτια ἐπαναστατικὰ σὰν κι αὐτό, ποὺ παίρνομε ἀπὸ
τὰ «Δεκατρία ἀντιποιητικὰ Θέματα»:

«Νοικιάσαμε τὸ νοῦ μας στὸν προῖστάμενο
τὴν ἔρθρωσή μας στὰ σχολεῖα
τὴ μετρημένη κίνηση στὴν κοινωνία,
τοὺς νόμους ὑπακούομε,
πληρώνομε τοὺς φόρους δίχως διαμαρτυρήσεις,

σέ γάμους παρυστάμεθα παράνυμφοι
 — τήν ἄδεια ὑπογράφουμε καί τήν κορδέλλα —
 σέ ὀμίλους καί κινήσεις ἐνεχυριαζόμεσθε,
 καλημερίζουμε εὐπρεπῶς,
 διαθέτομε μνηστικέσ ἀσφάλειεσ ζωῆσ,
 λαχεῖα ἀγοράζουμε τοῦ κράτουσ.
 Κάθε Χριστούγεννα πληρώνουμε
 μιὰ λίρα στή Φιλόπτωχο χωρίσ νά θρίζουμε,
 πίνουμε τσάι, καθόμασθε σέ δειπνα
 φιλανθρωπίασ,
 πᾶμε νά χτίσουμε σπιτικῶ
 μ' ἐνοικιαγορά —
 ἡ γῆσ ἀνήκει σέ μονή —
 στοῦσ κόρακεσ καί στά κομμάτια κι ὄσα δέ γνωρίζω...
 Καπνίζετε;»

Ἐο «Λυρικὸσ Λόγος» εἶναι ἡ προσωπικὴ ἀντίδραση τοῦ ποιητῆ σέ κάθε ἐρέθισμα ποῦ τοῦ προσφέρει ἡ Τέχνη, ἡ Μουσικὴ, ἡ Ἱστορία, μὰ κι ἡ Κακο-
 δαιμονία τῶν τελευταίων χρόνων τῆσ πατρίδασ μασ. Παράδειγμα:

Ἡμερολόγιο σὺ μεταίχιμο
 (Δεκεμβριοσ 1961)

«Τοῦσ εὐτελεῖσ μασ λογισμοῦσ περνοῦμε
 στή χάντρα τοῦ παλιοῦ κομπολογιοῦ.
 Τοῦτο εἶναι ἡ μνήμη ἀνήθικων στιγμῶν
 ἡ μαρτυρίων τοῦ στήθουσ,
 ἡ τῶν πνιγμένων πόθων μασ αἰτήσεις,
 ἡ ἐφέσεισ ποῦ τοῦσ κόψαμε τὰ πόδια
 σέ μιὰ μονομαχία μὲ τήν παράδοση...

Ἄσ λυπηθοῦμε τῆ ζωῆ καί προπαντὸσ
 ἐμασ, τὸν ἄνθρωπο, ἓνα δάχτυλο ζωῆσ
 νά βρεῖ τὸν ἐντιμὸ του κύκλο
 τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του.
 Δέν ἔχει εὐτέλεια ἡ ζωῆ
 Ἐμεῖσ ζυμώσαμε τὸν ὄρο
 Ἐμεῖσ, ἐμεῖσ, ἐμεῖσ!»

Ἐοπωσ σέ κάθε πολυγράφο ποιητῆ ὄλοι οἱ στίχοι δέν μποροῦν βέβαια νά
 ἔχουν τῆ «πεμπτουςία τῆσ ποίησησ». Ἐτσι καί μέσα στὸν ὀρητικὸ χεῖμαρρο

τῶν στίχων τοῦ Χρυσάνθη ὅλοι οἱ στίχοι δὲν ἔχουν εὐτυχισμένες στιγμές, μολονότι δὲν στεροῦνται μορφολογικῆς τελειότητος. Ὁ Χρόνος μὲ τ' ἀδέκαστο κόσμικὸ τοῦ θά ξεκαθαρίζει ἀπὸ τὸ ἐγκώδες ἔργο ὅ,τι πρόκειται νὰ ἐπιζήσει.

Ἄλλά, ὅπως ἔλεγε ὁ ἀλησμόνητος φίλος μου ποιητῆς Θ. Πιερίδης:

«Κι ἂν πέντε μόνο μείνουν ζωντανοὶ
ἀπ' τὶς μυριάδες ὅπου ἐγράψαμε τοὺς στίχους»,

ὁ ποιητῆς δικαιώνεται. Καὶ ἀσφαλῶς ἀπὸ τὸν ὀγκώδη τόμο, τὸ «Λυρικὸ Λό-
γο» τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη, πολλοὶ ἄξιοι στίχοι τοῦ θά ἐπιζήσουν.

ΕΥΓΕΝΙΑ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ-ΠΕΡΩΝΔΑ

«Χαραυγή», 21 Νοεμβρίου 1968

*

**

Μία μνημειώδη ἔκδοση μᾶς ἔδωσε ὁ Κύπρος Χρυσάνθη μὲ τὸ «Λυρικὸ Λόγο». Ὅλοι ὄσοι γνωρίζουμε τί σημαίνει λογοτεχνικὴ ἔκδοση στὴν Κύπρο μπορούμε καλύτερα νὰ ἐκτιμήσουμε τί πρωτοπορεία, τί υπόδειγμα, τί μόχθος καὶ τί θυσία εἶναι ἡ πραγματοποίηση τῆς ἐκδόσεως τοῦ διδλίου αὐτοῦ ποὺ ἀποτελεῖ σταθμὸ κι' ὁρόσημο στὶς Κυπριακὲς λογοτεχνικὲς ἐκδόσεις κι' ἀνοίγει κ' ὑποδεικνύει καινούργιους ὁδούς στὴν ἐκδοτικὴ μας κίνηση.

Ὁ Κύπρος Χρυσάνθη ἀποτελεῖ ἓνα σπάνιο φαινόμενο πνευματικοῦ ἀνθρώπου. Χωρὶς δισταγμὸ θά τὸν θεωροῦσα ἀναντικατάστατο γιὰ τὴν Κύπρο. Δὲ συνηθίζω νὰ λιθανίζω, ἀντιθέτως ἀπεχθάνομαι τὰ λιθανίσματα ἔσο ἔσοτ' ἄλλο μὰ νοιώθω υπέρτατη ὑποχρέωση καὶ καθήκον νὰ πῶ μὲ τὴ μικρὴ μου φωνὴ ὅσο τεραστία υπῆρξε μέχρι τοῦδε ἡ πολυσχιδῆς συμβολὴ τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη στὴν πνευματικὴ μας κίνηση καὶ ὅσο ἀναξία θά ἦταν ὀποιαδήποτε ἀμφισβήτηση τοῦ γεγονότος αὐτοῦ. Ὁ Κύπρος Χρυσάνθη ἔχει δοθῆ ὀλάκερος τριάντα χρόνια ὄχι μονάχα στὴ δημιουργικὴ λογοτεχνικὴ παραγωγὴ μὰ καὶ στὴν προσπάθεια ἀναμοχλεύσεως τῶν λιμναζόντων ὕδατων τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς. Πρόκειται περὶ ἀφοσιώσεως ποὺ υπενομιρίζει θρησκευτικούς φανατισμούς. Ὁ ζῆλος τοῦ υπῆρξε ἀπαράμιλλος, ὁ ἐνθουσιασμός του ἀστεύρετος, ἡ ἐργατικότητα καὶ τ' ἀκούραστό του πραγματικὰ υπεράνθρωπο. Δίκαια κυριάρχησε καὶ κυριαρχεῖ στὴν πνευματικὴ μας κίνηση. Τὸ παράδειγμα του εἶναι ἀπ' ἐκεῖνα ποὺ δύσκολα ἐπαναλαμβάνονται.

Στὸ καθαρὰ λογοτεχνικὸ τοῦ ἔργο ὁ Κύπρος Χρυσάνθη εἶναι γιὰ μένα πρωτίστως ποιητῆς. Κι' αὐτὸ τὸν ποιητῆ ξαναβρίσκω μὲ πολλὴ συγκίνηση στὸ «Λυρικὸ Λόγο», τὴν κωδικοποίησιν αὐτὴ τῆς ὀγκώδους, πολὺπλευρῆς κ' εὐρείας ποιητικῆς του παραγωγῆς. Ἐνας ἀληθινὸς ποιητῆς μὲ γνήσιο λυρισμό, λεπτό, τρυφερό αἰσθημα καὶ κλασσικὴ θεώρησιν τῶν πραγμάτων κι' ἀξιών τῆς ζωῆς. Ἡ ἔμπνευσή του ξεκινᾷ ἀπ' τὸ στέρεο ἔδαφος τῶν δικῶν μας

ιδανικῶν ποῦ τ' ἀγάπησε στοὺς πρώτους τοῦ παιδικοῦς στίχους κ' ἔμεινε ἀμετακίνητα πιστὸς σ' αὐτὰ ὡς τὰ τελευταῖα τοῦ πετάγματος σὲ καινούργιες σύγχρονες περιοχές. Γιὰ τὸ Χρυσάνθη τὰ πανανθρώπινα διοχετεύονται μέσῳ ἐνὸς καθαρὰ Ἑλληνικοῦ αἰσθημάτος, οἱ καινούργιες μορφές ἔχουν ὡς πρῶτο σχολοπάτι καὶ συνέχεια τῆς μορφῆς ποῦ πέρασαν. Ἡ ἔμπνευσή του εἶναι τόσο δεμένη μὲ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κύπρο, τόσο στενὰ συνυφασμένη μὲ τὸ Ρογιάτικο τῆς Λευκωσίας ὅπου μαθητάκος τοῦ Γυμνασίου δεχόταν τὰ πρῶτα κεντρίσματα ὥστε κι' ὅταν δὲ μιλά γιὰ Ἑλλάδα, γιὰ Ἑλλάδα μιλά, κι' ὅταν δὲ μιλά γιὰ Κύπρο, γιὰ Κύπρο μιλά. Μέσ' στὸ «Λυρικό Λόγο» ἀναδεύεται ἕνας δλάκερος κόσμος, ἕνα πλῆθος ἐμπνεύσεων κ' αἰσθημάτων ποῦ σ' ἐκπλήττει μὲ τὴν εὐρύτητά του μὰ ποῦ πάντα προϋποθέτει Ἑλλάδα καὶ Κύπρο. Γι' αὐτὸ καὶ στὶς στιγμὲς τῆς νοσταλγίας μου ὁ Κύπρος Χρυσάνθης μοῦ μιλά ἀγαπημένα κι' ἀνεπαγάληπτα, διεισδύει κατακόρυφα μέσα μου.

ΚΩΣΤΙΑΣ ΜΟΝΤΗΣ

«Πνευματικὴ Κύπρος», Χρονιὰ Θ', 1969, σελ. 154.

*

**

Ὁ γνωστότατος Κύπριος ποιητής, λόγιος καὶ εὐρύτερα πνευματικὸς ἄνθρωπος Κύπρος Χρυσάνθης, μὲ τὸν τίτλο «Λυρικός Λόγος» (Κρατικὸ Βραβεῖο 1968) συγκέντρωσε σ' ἕνα τεράστιο τόμο τὴν ἕως τώρα ἢ μᾶλλον τὴν ἕως τότε — γιατί ὁ τόμος ἐξεδόθη πέρσι — ποιητικὴ ἐργασία του, ἀπλωμένη καὶ μὲ τὸν κανονικὸ καὶ μὲ τὸν ἐλεύθερο στίχο σὲ ὅλα τὰ θέματα ποῦ θὰ μπορούσαν νὰ διεγείρουν τὴ φαντασία καὶ τὴ συγκίνηση ἐνὸς στὰ πάντα δοσιμένου καὶ πρόθυμου κι' ἔτοιμου τὰ πάντα νὰ στιχουργήσει, νὰ πραγματευθεῖ, νὰ σχολιάσει, μὲ πρόθεση νὰ γίνουν τὰ πάντα ποίηση. Ἡ ἀρχαία ἱστορία τῆς πατρίδας του, οἱ σύγχρονοι ἀγῶνες τῆς, ἡ φύση, ἡ τέχνη — καὶ ἰδίως ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ — ἡ φίλια, τὰ ἰδανικά, ἡ θρησκεία, ὁ ἔρωτας, τοῦ ἔχουν ἐμπνεύσει πλῆθος ποιήματα ποῦ, ὅλα μαζί, σχηματίζουν ἕνα πλατύτατο ποτάμι. Ἄλλοῦ τὸ ποτάμι αὐτὸ εἶναι πιὸ βαθύ, ἄλλοῦ πιὸ θολό, ἄλλοῦ πιὸ διαυγές, ἄλλοῦ πιὸ ὀρμητικὸ, κάποτε λὲς καὶ λιμνάζει, ὅμως ἀπὸ τὸ σύνολο ἀναδίδεται κάτι τὸ ἤρεμο καὶ τὸ νηφάλιο καὶ τὸ κατακαθισμένο. Πιστοποιεῖ κανεὶς καὶ μιὰ καταπληκτικὴ εὐκολία στιχουργίας, ἀνταποκρινόμενη σὲ ὅποιωδήποτε μορφῇ ποιητικοῦ λόγου ἢ τεχνικὴ ἀπαίτηση. Πρὸκειται γιὰ ἕνα φαινόμενο ὡξιομελέτητο, καὶ γιὰ ἕνα ἀποτέλεσμα, ποῦ θεδαίως ἀν μιὰ μέρα κριθεῖ καὶ ξελαγαριαστεῖ, θὰ πρέπει στὰ γράμματά μας καὶ ἰδίως στὴ λογοτεχνία τῆς Κύπρου ποῦ παρουσιάζουν ἔντονη ζύμωση, νὰ μείνει ἀπ' αὐτὸ ἕνα ὀρθοῦ ποιετικὸ ἀποτύπωμα.

Πρὸς τὸ παρόν, μπορούμε νὰ ἐπισημάνουμε ὡς θετικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς μακρᾶς αὐτῆς καὶ τόσο πληθωρικῆς ποιητικῆς παραγωγῆς, τὸν ἀμείωτο

λυρικό ένθουσιασμό του κ. Χρυσάνθη, τὸ πλούσιο λεκτικό του, τὴ γονιμώτατη θεματογραφική του «ἐκκολαπτική μηχανή», μιὰ διάθεση ἀγαθὴ γιὰ ὅλα, τίς βαθειὲς ἑλληνικὲς του ρίζες καὶ τὸ ἀσπρογάλανο χρῶμα μὲ τὸ ὁποῖο βάφει ἐσωτερικὰ τοὺς στίχους του — χρῶμα ψυχῆς ἑλληνικῆς, κι' αὐτὸν τὸν πολὺ οἰκτεῖο, τὸν πολὺ ἀνθρώπινο τόνο τῆς ποιητικῆς του φωνῆς. Μὲ κάτι τὸ νεωτερίζον μὰ πὺ δὲν νεωτερίζει καὶ τόσο, ὁ Κύπρος Χρυσάνθης συνεχίζει τὴν μεγάλη ποιητικὴ παράδοση τοῦ δημοτικισμοῦ πὺ ἀρχισε μὲ τὸν Παλαμᾶ καὶ τελείωσε, κατὰ κύριο λόγο μὲ τὸν Σωτῆρη Σκίπη. Ἀναφέραμε τὸν Σωτῆρη Σκίπη γιὰτὶ ἦταν κι' αὐτὸς ἕνας ἐνθουσιώδης πολυγράφος καὶ εὐκολογράφος τραγουδιστῆς μὲ ἑλληνικὰ δράματα καὶ μὲ ἀγάπη μεγάλη στὸ λυρικό νεοκλαστικισμό. Μὰ ὁ Κύπρος Χρυσάνθης ἀνήκει καὶ στὴν εὐαισθησία καὶ στὶς ἀνησυχίες τῆς ἐποχῆς μας, μαίλονάτι ὁ ἴδιος, σὰν ἴδιοσυγκρασία, εἶναι ἕνας ποιητῆς νησιώτης, δηλαδὴ ἕνας ποιητῆς χαρούμενα καταφατικός, ἀνθιστόλιστος καὶ χαμογελαστός, ὅπως τὸ δείχνει τὸ σύντομο μὰ περιεκτικὸ ποίημά του «Μικρὴ Ἰδιὴ γιὰ τὸ Σήμερα»: «Καὶ ξαφνικὰ πηδᾶ τὸ ρόδο — στ' αὐγερινοῦ τὸ στόμα. — Κι' ἔγινε μέρα. — Ψαύουν τὸ ρόδο τὰ πουλιά, ψαύουν τὸ τρίχωμα τοῦ ἀγέρα — κι' ἔγινε μέρα. Τὰ ζωντανὰ κι' οἱ ἐνήλικες σηκῶνουνε — τοῦ καρδιοῦ τὴν ἄγκυρα. — Κι' ἔγινε μέρα. Πετᾶνε φύλλα τὰ παιδιά, πετᾶνε αὐλοὺς. — Κι' ἔγινε σήμερα». Σ' ἕνα χαρούμενο καὶ φωτεινὸ καὶ ἀνεμπόδιστο σήμερα μετατρέπονται τὰ πάντα στὴν ἀπέραντη στιχοποιία τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ

«Νέα Ἔστια», τόμ. ΜΑ', 1970, 15 Φεβρ., σελ. 268.

**

Εἶναι εὐτύχημα, πὺ ὁ Κύπρος Χρυσάνθης συγκέντρωσε, στὸ διδλίό τοῦ (γύρω στὶς 500 σελίδες μεγάλου σχήματος), ποίηματα πὺ παρουσίασε, κατὰ καιροὺς. Γιατί, ὁ ὀξὺς αὐτὸς λυρικός ποιητῆς μὲ τὴν αἰχμηρὴ αἴσθηση καὶ τὴν ἐκσταση τῆς ποιητικῆς μέθης στὴν ἔραση, εἶναι ἕνα μεγάλο κεφάλαιο καὶ μιὰ ἰδιαίτερη ὄντοτητα στὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Κι' εἶναι, ἀκόμα, εὐτύχημα πὺ εἶναι Κύπριος. Ἡ ἐποχὴ τούτη, πὺ ἡ Κύπρος ἰδημοουργεῖ μιὰ συγκινητικὴ ἐπικλὴν ἱστορία, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴν παρουσία κι' ἀπ' τὸ λόγο τέτοιων Κυπρίων. Ἔτσι, ὁ «Λυρικός λόγος» ἔρχεται σὲ κρίσιμη ὥρα, νὰ γιομίσει τὴν πνευματικὴ μας ζωὴ μὲ μιὰν ἀκρατὴ ἀνθιση ἀπ' τὴν ἑλληνικὴ ἀξία καὶ ἰδιαιτερία τῆς Κύπρου. Διότι, ἡ ποίηση τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη εἶναι ὅλη καιωμένη ἀπ' τὸ φῶς, ἀπ' τὴν αἴσθηση, ἀπ' τὸ χρόνο κι' ἀπ' τὴν πάλη τῆς Πατρίδας του, ὅχι σὰν ἠθογραφία. Ὁ Κύπρος Χρυσάνθης ἔχει ἕναν ὑπερμοντέρνο λόγο, μιὰ ριφοκίνδυνο τόλμη κι' ἕναν ὀξὺ αὐθορμητισμό, πὺ μεταστοιχεῖώνει, ὅλ' αὐτὴ τὴν τόσο γνήσια ἐμπειρία του, σὲ μιὰ ἰδιότυπη ποιη-

τική μορφή. Κι' ακόμα, τους στίχους του περπατάει ένα ρίγος απόνα λιτό λυρικό κλίμα, που νοτίζει τις λέξεις και που μεταπλάθει τα σχήματα σε κάποια πυκνωμένη έξαρση. Γι' αυτό, η συγκέντρωση δλης, τής μέχρι τώρα, ποιητικής προσφοράς του, φέρνει, πράγματι, έναν ξεχωριστό πλούτο στην σύγχρονη πνευματική μας οντότητα.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

«Ηπειρωτική Έοτία», "Έτος ΙΗ", 1959, σελ. 189.

*

**

Ανάμεσα στους πνευματικούς ανθρώπους, που στερεώνεται το σχήμα, το μέγεθος, ή αξία και το μέλλον τής νεοελληνικής λογοτεχνίας μας, στο όνομα και το έργο του Κύπρου Χρυσάνθη, πολλά υπολογίζει κανένας. Τόν καταξιώνει ή πλούσια ως τώρα προσφορά του στα γράμματα, κι' ιδιαίτερα ο ποιητικός λόγος, στον όποιο τόσο αξία μοχθεί. Σ' έναν ογκώδη τόμο, συγκέντρωσε πρόσφατα τα ποιήματα πολλών χρόνων με τή θεώρηση και με το μέτρο των σημερινών αναζητήσεων. Πηγαία κι' αισθηματική μορφή ο ποιητής φλέγεται στην αναζήτηση του ρυθμού, στην ουσία και στην αξία του στίχου. Πολλά επιμύζεται, πολλά περισπούδαστα θέματα βρίσκουν τον κατάλληλο ήχο και σκοπό, σε μιὰ πορεία δυνατή, γεμάτη φλόγα και πόθο, σ' ένα μέτρημά του κόσμου, που μάς περιβάλλει. Οι αξίες αυτές είναι πολλαπλές, ή μύθσις του ποιητικού κλίματος, ή ατμόσφαιρα κι' ή μαγεία των λέξεων σε μιάν εξαίρετη συνάρτηση με τή λογική. Ο Κύπρος Χρυσάνθης είναι ποιητής μεγάλης ευαισθησίας. Γνωρίζει τον οίστρο, τή μέθη μιās ποιητικής πανδαισίας, μά σύγχρονα γίνεται και βαθυστόχαστος έρευνητής τής ψυχής, των ιδανικών τής ζωής, των άφορμών που καταπονούν τον άνθρωπο. Η αρχαιότητα, ή μαρτυρία τής έλληνικής φυλής στο πέραςμα των αιώνων, ο θρύλος που γίνεται όνειρο. Το πέραςμα μέσ' από τις θύλλες, ή όργή, ή γαλήνη, όλα μαζί δέονται σε δεκάδες ποιημάτων που δύσκολα φεύγουν άπαρατήρητα. Ο ποιητής γνωρίζει να διακρίνει το όραμα μιās μεγάλης γιορτής, που έρχεται: και που κάθε άλλο παρά τον άρνείται τον ίδιο. Γιατί διαθέτει προτερήματα μεγάλης ποιητικής αξίας, ευφράδεια και φαντασία, μεστότητα και λυρισμό, πάθος για τή λύτρωση του ανθρώπου, από κάθε λογής δεσμό. Γίνεται ταυτόχρονα μυητής και προφήτης γιατί προϋπάρχει μέσα του το βαθύτερο συναίσθημα του τέλειου και άρμονικού λόγου. Κάτι περισσότερο ίσως ή πραγματική ουσία μιās ποίησης τον έξυδανικεύει κι' άνοίγει πλατύτερους όρίζοντες.

ΧΡ. ΚΟΥΛΟΥΡΗΣ

«Νέα Σκέψη», Χρόνος 7ος, 1969, σελ. 231.

Ἡ ἔκδοσι τοῦ «Λυρικοῦ Λόγου» τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη ἀποτελεῖ ἕνα σοβαρὸ γεγονός στὴν πνευματικὴ κίνησι τοῦ τόπου. Στις σελίδες τῆς δακτύλου ἐκδόσεως συγκεντρώνεται τὸ ποιητικὸ ἔργο τριαντατριῶν χρόνων ἐνός πνευματικοῦ ἀνθρώπου ποὺ γιὰ εἴκοσι χρόνια τώρα βρίσκεται στὸ κέντρο τῆς πολιτιστικῆς κινήσεως γενικὰ καὶ τῆς λογοτεχνικῆς δημιουργίας εἰδικώτερα τοῦ νησιοῦ μας. Ἔτσι συγκεντρωμένο ποὺ προσφέρεται, σὲ καλαίσθητο τόμο, δὲν ἐπιτρέπει μόνον τὴ θεώρησι τῆς ποιητικῆς προσφορᾶς ἐνός προικισμένου ποιητοῦ ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποτίμησι τῆς καθόλου στάσεως καὶ συμβολῆς μιᾶς γενιᾶς ποὺ χαρακτηρίζονταν ὡς ἕνα σημεῖο ἀπὸ τοὺς ἴδιους ἴδεια ομοιοκούς καὶ ἀίσθητικούς προσανατολισμοὺς ποὺ σφραγίζουν τὸ ἔργο τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη.

Δεκαετιὰ ποιητικῆς συλλογῆς καὶ ἄλλα ἀθησαύριστα ποιήματα συγκροτοῦν τὸν τόμο ποὺ παραδίδεται στὴν κρίσι τοῦ ἀναγνώστη, ποὺ ἐξακολουθεῖ καὶ στίς μέρες μας νὰ καταφεύγει, σ' ὥρες μονώσεως, στὴν ποίησι. Ἡ ἔκδοσι τῶν τίτλων τῶν συλλογῶν, ἔτσι καθὼς χρονολογικὰ παρουσιάζτηκαν, δὲν ἀποτελεῖ μάταιο παραγέμισμα γραμμῶν. Θὰ ἀναλύσω τὴ σκέψι μου μετὰ τὴν παράθεσι: Ἐπιλύχια (1951), Ὁδὲς τῶν ταπεινῶν πλασμάτων (51), Ἀποθεώσεσι καὶ χορικά (1953), Στέφανος Ἀρετῆς (1954), Μικρὲς Πατρίδες (55), Συμφωνία στὸν ἄερα τῆς ἐνάτης συμφωνίας τοῦ Μπετόβεν (57), Πρισματικὸς Ὀκτώβρης (58), Παγκυπριολίκες (59), Πάθος γιὰ ἕνα λευτερο οὐρανὸ (59), Μπαλάντες μιᾶς ἡρωικῆς ἐποχῆς (62), Ὁρα Πατρίδας (64), Βιβλίον μικρῶν λόγων δίχως ἀντίλογο (64), 12 Στιγμῆς (65), 10 Ἀντιποηήματα πάνω σὲ ὑφασματογραφίαι (66), Λυρικὸ ἡμερολόγιον τοῦ 66, Διθύραμβος Κυριάκου Μάτση (67), Δεκαετία (κακοσημάδα) ἀντιποιητικὰ θέματα (67), 12 σελίδες ἔμμετρα δοκίμια (67).

Ἄν κοιτάξῃ κανεὶς κάπως προσεκτικὰ τοὺς ἀρσενισμένους τίτλους θὰ εἶναι δυνατό νὰ συναγάγῃ, ἐνδείξεις ἔστω, ὅχι μόνον γιὰ τὴ θεματογραφία, τὴν τεχνουργία καὶ τὴν τοποθέτησι τοῦ ποιητῆ μέσα στὰ καλλιτεχνικὰ ρεύματα, ἀλλὰ, καὶ ὡς ἕνα σημεῖο, τὴν ἐξέλιξι ποὺ πῆρε, τοῦλάχιστο στὰ ἐξωτερικὰ σημάδια τὸ ἔργο του. Φυσικὰ, ἀν ἀκολουθήσῃ ἡ μελέτη καὶ ὄλων τῶν ἄλλων ἐκτός ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν σελίδα κάθε συλλογῆς, θὰ ἐπιβεβαιωθῇ ἡ ὑποψία τοῦ ἀναγνώστη πὼς ὁ «Πρισματικὸς Ὀκτώβρης» στάθηκε μιὰ βασικὴ τομὴ στὴν ὅλη ποιητικὴ πορεία τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη.

Ὅμως εἶναι καιρὸς, ἀφήνοντας τὰ σημάδια καὶ τίς ἐνδείξεις, νὰ καταφύγομε σὲ τὸ ἴδιον τὸ ἔργο καὶ νὰ ἰδοκμάσουμε νὰ διατυπώσουμε στοιχεῖα ἔστω τῆς θεώρησεως (ἢ ἴδια ἢ θεώρησι χρειάζεται νὰ περιμένῃ ἴσως) ποὺ ἢ ἔκδοσι, ἔτσι καθὼς προσφέρεται σὰν ὀριστικὴ σύνθεσι μιᾶς μακρόχρονης θητείας στὸν ποιητικὸν λόγον, ἀπαιτεῖ. Θὰ μιλήσουμε, κατ' ἀνάγκην, χρησιμοποιοῦντας σχήματα καὶ καταφεύγοντας σὲ γενικῆς παρατηρήσεις. Δὲν ἀγνοῶ τοὺς κινδύνους ποὺ συνεπάγεται μιὰ τέτοια μέθοδος, ἔταν σὲ ἕνα ὄγκον ἔργου ποὺ ἐκτείνεται σὲ τρεῖς δεκαετίαι παραμονεύῃ ἢ μοναχικὴ διάφευσι παρα-

τηρήσεων που με προσοχή διατύπωνες με τη μορφή ποιήματος ή ομάδας ποιημάτων που ξεφεύγουν από τα πλαίσια που τοποθέτησες. Άλλος τρόπος όμως δὲ φαίνεται νὰ προσφέρεται, κι ἔτσι αὐτὸς ἄς εἶναι:

Ἡ ποίηση τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη ἀνήκει — κι αὐτὸς ὁ λόγος ἂν μόνο ἕνας ἦταν δυνατὸ νὰ λεχθῆ θὰ ἦταν τοῦτος — στὴν παράδοση, σ' ὅτι καθιερώθηκε νὰ δηλοῦται με τὸν ὄρο παράδοση — και σὴν τεχνοτροπία, σὴν θεματογραφία και σὴν στάση τοῦ ποιητῆ ἔναντι τῆς ζωῆς και τῶν ἐκδηλώσεών της.

Ἄς ἀναλύσουμε κάπως τὴν ἀποψη αὐτή: Δουλεμένες γιὰ αἰῶνες μορφές τῆς ποίησης, λησμονημένες ἕως σὰ ριζοσπαστικὰ μας χρόνια, καλλιεργοῦνται με ἀγάπη και ἐπιμονή ἀπὸ τὸν Κύπρο Χρυσάνθη. Τὸ σοννέτο, ἡ μπαλάντα, ἡ ὠδή, μορφές ἀκόμα θρησκευτικῆς ποίησης, τὸ συναξάρι, ὁ κανόνας, βρίσκουν τὸ δρόμο τους μέσα στὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ, παραγνωρίζοντας τὰ ἀπαγορευτικὰ σημάδια τῶν καιρῶν, τίς ποικίλες προσιδοποιητικὲς πινακίδες τοῦ «γιὰ σὰς θὲν ἔχει πιά ὁδὸ». Ρυθμὸς, μέτρα και σύνολα που ξεχνᾶς ὅτι ὑπάρχουν καθὼς περιδιαβάξῃς μέσα στοὺς σύγχρονους στιχουργούς, τὰ συνακτᾶς συλλογὴ με συλλογὴ στὸ ἔργο τοῦ Χρυσάνθη, ἀμεταμφίεστα και ἀπροσχημάτιστα και, τὸ πιὸ σημαντικὸ, συχνὰ δικαιωμένα.

Κι οἱ φορεσιές σου ἀνθοὶ τῆς πάχνης
δαμβάκι τοῦ καπνοῦ κι ἀτλάξι ἀράχνης
Δῶσ' μου κι ἐμὲ τὸν πλουμιστὴ σου πόθο

τὴ συλλογὴ σου γύρω νὰ τὴ νοιώθω
ἢ ἀστροπελέκι ρίξε μου ἀπὸ πάνω
σὴν τὸ κλωνί νὰ γύρω νὰ πεθάνω.

Ὅσο γιὰ τὰ θέματα, ἄς θυμηθοῦμε και τοὺς τίτλους: ὄλος ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος που συνήθως ἐντάσσουμε στὸ γενικώτατο περίγραμμα τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ βρίσκεται σκορπισμένος μέσα στὸ λυρικὸ λόγο, γὰ ὑπενθυμίξη, ἔστω και μόνο θεματογραφικά, μιὰ σειρά ἀπὸ ρίζες που ὑποστηρίζουν τὸ νησί και τοὺς ἀνθρώπους του, ὡς φτάνουν μακριὰ πίσω μέσα στὸ χρόνο, σὰ Ἑλληνικὰ τὰ χρόνια, τὰ Βυζαντινὰ, τὰ Μεσαιωνικὰ. Μορφές, χῶροι, μῦθοι, ἰδέες, τὸ ἦθος τῶν ἀνθρώπων και τοῦ τόπου, οἱ σύγχρονες ἐν ἀρκύσει παλαιῶν ὁραμάτων τοῦ γένους ἔρχονται και ἐπανέρχονται σὲ μιὰ θεματογραφικὴ ἀνακύκλωση που ἐνδεικτικὰ, περισσότερο ἀποδεικτικὰ θάλεγα, χαρακτηρίζει τὴ στάση τοῦ ἴδιου τοῦ ποιητῆ ἔναντι τοῦ περιβάλλοντος κόσμου. Ἡ ἔγγοια γιὰ ἕνα κληρονομημένο μέσα ἀπὸ τοὺς αἰῶνες ἰδεώδες ἀρετῆς, μιὰς ἀρετῆς που νᾶναι συνδυασμὸς ἀρχαιοελληνικοῦ καλοῦ και Χριστιανικοῦ ἀγαθοῦ διαθρέχει τοὺς στίχους τοῦ ποιητῆ με σταθερότητα και συνέπεια που ἐκπλήσσει γιὰ τὴ διάρκειά της. Ὅχι πῶς, καθὼς προχωροῦν τὰ χρόνια

δὲ διαφαίνονται ἀνησυχίες ἄλλες κι ἔγνοιες διάφορες — ὅμως γι' αὐτὰ σὲ λίγο. Πρῶτα νὰ συμπληρώσουμε τὴν πρόχειρη ἀναζήτηση τῶν πρώτων κινήσεων ἐμπνεύσεως, αὐτῶν ποὺ στάθηκαν καὶ τὰ μονιμότερα κίνητρα, οἱ δεδομένοι κρίκοι ποὺ συνάπτουν τὰ, κατὰ τὰ πρῶτα φαινόμενα, ἰσχύρια νήματα.

Ἀναφέρομαι (ὅταν ὑποστηρίξω ὅτι παρ μένουν ἀκόμα κι ἄλλα — μόνημα — κίνητρα ἐμπνεύσεως), στὴν ἔλξη ποὺ, σ' ὅλη τὴ μακρὰ ποιητικὴ πορεία τοῦ Χρυσάνθη, ἀσκοῦν πάνω του τὰ χρώματα καὶ οἱ ἦχοι. Ζωγραφικοί πίνακες καὶ μουσικὲς συνθέσεις ἀποτελοῦν στοιχεῖα τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου ποὺ φαίνεται νὰ ἐπιδροῦν ἑξαιρετικὰ ἰσχυρὰ πάνω στὰ κέντρα εὐαισθησίας τοῦ ποιητῆ καὶ νὰ προκαλοῦν ἀκατανίκητους ποιητικούς κραδασμούς στὴν ἐνδοχώρα του. Εἶναι πάμπολοι οἱ πίνακες Κυπρίων ζωγράφων καὶ ξένων κι οἱ μουσικὲς συνθέσεις ποὺ ὁ Χρυσάνθη, σὲ μιὰ παράδοξη πορεία ἀναπλάσεως καλλιτεχνικῆς, μεταφέρει σὲ στίχους, σ' ὀρισμένες περιπτώσεις σὲ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς καλύτερους στίχους ποὺ ἔχει γράψει. Αὐτὴ ἡ ἀκρά εὐαισθησία μπροστὰ στὰ δημιουργήματα τῆς τέχνης τοῦ χρώματος καὶ τῆς τέχνης τῶν ἠχῶν κι ἡ ἐπίμονη ἀναζήτηση τοῦ παραλλήλου ποιητικοῦ χώρου προσθέτει, καθὼς νομίζω, ἄλλο ἓνα στοιχεῖο σ' ὅσα ἔχουν ἀναφερθῆ ὡς ἐνδείξεις τοῦ παραδοσιακοῦ πυρῆνα ποὺ θρίσκειται στὸ κέντρο τῆς δημιουργίας τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη. Τ' ἔπιπαιστα αἰσθήματα ποὺ αἰωροῦνται στὸν ἰέρα μὲ ἀφορμὴ τῆς χρωματικῆς καὶ ἠχητικῆς συνθέσεις μεταπλάθονται σὲ μιὰ διαδικασία ἀναδημιουργίας κι ὅχι ἀτεχνου σχολασμοῦ στὰ πλησιέστερα πρὸς τὴ συγκεκριμενοποίηση σύμβολα ποὺ ἀποτελοῦν οἱ λέξεις

Ἀγέρα, πάρε με στερνά, ρίξε με στὴν πνοή της
κόμπος ἀγέρα νὰ γενῶ στὸ φωτεινὸ κορμὶ
αἷμα σταλιά ὡς φλέβες της, χτύπος μὲς τὴν φυχή της
ἢ ρίξε με κατάχαμα, σκόρπα με σὰ γυαλί

εἶναι ἡ λεκτικὴ ἀνάπλαση τῆς κατακλείδας τῆς ἀφροσύνης, ἔργον 25, ἀρ. 1 τοῦ Σοῦμαν...

Ὅμως ὑπαιγιμοὺς καὶ μόνο εἶναι δυνατὸ νὰ κάνομε καθὼς προχωροῦμε γυρεύοντας τίς ἀρχὲς καὶ τὴν ἐξέλιξη (γιὰ τέλος εἶναι πολὺ νωρὶς νὰ μιλήσῃ κανεὶς) μιᾶς ποιητικῆς δημιουργίας ποὺ εἶχε ἀφετηρία τὴ χρονιά 1934, ὅταν στὴν Κύπρο δὲν εἶχαν ἀκόμα φτάσει οὔτε ὡς ἀπόηχος τὰ τομηγρὰ πειράματα τῆς καινούριας τότε ποιητικῆς γενιάς. Πέρασαν ἀπὸ τότε 33 χρόνια (κι ἔχουμε ὑπ' ἔψη τὴ χρονιά ποὺ κλείνει τὸ Λυρικὸ Λόγο) κι ὁ Κύπρος Χρυσάνθη ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ποιητὴς ἢ, ἂν θέλετε, ὁ ποιητὴς τῆς παραδόσεως στὸ νησί μας. Θὰ σπεύσω νὰ διατυπώσω δυὸ προτάσεις γιὰ νὰ προλάβω πιθανὲς παρερμηνεῖες ἢ παρεξηγήσεις σχετικὰ μὲ τὴν προηγουμένη φράση ποὺ χρησιμοποίησα: Ἡ πρώτη πρόταση λέγει πὼς ὁ Κύπρος Χρ-

σάνθης, ο παραδοσιακός ποιητής, δοκίμασε τις δυνάμεις του σ' ότι, με πολλή ασάφεια και σύγχυση συχνά, ονομάζεται «μιοντέρνα ποίηση». Κι η δεύτερη πώς ανανέωση δεν είναι αναγκαία, καθώς νομίζω, ή συνεχής αναζήτηση νέων τρόπων έκφρασης ή ή υιοθέτηση καινούριεφευρημένων μορφών.

Ἀναλύω κάπως τή δεύτερη ἄποψη γιά νά προχωρήσω μέ μεγαλύτερη ἄνεση στήν πρώτη, πού θά μᾶς ἐπιτρέψῃ περισσότερη οἰκείωση μέ τὸ ποιητικό ἔργο τοῦ Χρυσάνθου! Ἀνανέωση μπορεῖ νά εἶναι — και περισσότερες φορὲς εἶναι παρά δὲν εἶναι — ἡ δυνατότης νά κινῆται γιά χρόνια ἕνας στὸν ἴδιο ποιητικό χῶρο, χωρὶς νά δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι ἐπαναλαμβάνει τὸν ἑαυτό του. Κι ανανέωση συχνά δὲν ἐπιτυγχάνεται μέ τὴν ἄκριτη καταφυγή σὲ ξένους πρόπους, ἄσχετους καλλιτεχνικά μέ τοὺς προσανατολισμούς, γενικώτερους και εἰδικώτερους, ἑνὸς ἐργάτη τῆς τέχνης. Ὁ Κύπρος Χρυσάνθης κατόρθωσε τὸ πρῶτο, χωρὶς νά ἀποφύγῃ ἐντελῶς τὸ δεύτερο. Σημαντικώτερο εἶναι φυσικά τὸ πρῶτο, κι αὐτὸ θά μᾶς βοηθήσῃ νά πάρουμε ξανά τὸ νῆμα γιά νά συνεχίσουμε τὴν ἀναζήτησή μας.

Μιά καλή εἰσαγωγή στὸ μέρος πού ἀκολουθεῖ θά ἦταν ἡ ἐπισήμανση τῆς τομῆς στὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ, πού εἶχαμε σημειώσει *passim* πρὶν. Ἀναφέρομαι στὴ συλλογή «Πρυσματικὸς Ὀκτώβρης» πού δὲν παρουσιάζει ἐνδιαφέρον μόνο γιατί περιέχει μερικὸς ἀπὸ τοὺς καλύτερους στίχους τοῦ ποιητῆ. Τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς (πού ἐντάσσεται μαζί μέ τὴ Συμφωνία στὸν ἀέρα τῆς ἐνάτης συμφωνίας τοῦ Μπετόβεν στήν ἀρχὴ τοῦ Δευτέρου μέρους τοῦ Λυρικοῦ λόγου ἄνκαι χρονολογικά προηγεῖται ἀρκετῶν συλλογῶν πού εἰρὶσχουν θέσῃ στὸ πρῶτο μέρος) εἶναι γραμμένα τὰ χρόνια τοῦ ἀγῶνα τῆς ΕΟΚΑ και κυκλοφορήσανε τὸ '58 στὸ νησί μας. Ἡ ἐπικρατοῦσα γραμμὴ εἶναι, αἰφνίδια, μοντέρνα σὰν σύλληψη και ἐκτέλεση, συχνά σὲ ἕνα σύνολο θεκατετραστίχου πού δὲν ἔχει σχέση παρά σὰν ἀριθμὸς στίχων μέ τὰ ἀφογα σοννῆτα τῶν «Μικρῶν Πατρίδων» φέρ' εἰπεῖν. Ἡ ὁμοιοκαταληξία και ἡ ἰσοσυλλαβία χάνονται — και μαζί (και αὐτὴ ἡ ἀπώλεια φαντάζομαι θά προηγῆθηκε, ὅσο και ἂν εἶναι δύσκολο νά ξεδιαλύνῃς τὰ πρῶτα και τὰ δευτέρα ἀνάμεσα σὲ στάση, περιεχόμενο και μορφή ποιητική) ἡ ἀσφάλεια τοῦ συγκροτημένου κόσμου πού ἀποτελοῦσε τὸ οἰκτεῖον περιβάλλον μέσα στὸ ὅποιο ἐκινεῖτο ὁ ποιητής (εἶναι ἡ ἴδια ἐποχὴ πού παρουσιάζονται στὸ χρωματικό αἰκιδόμημα τοῦ κατ' ἐξοχὴν ζωγράφου τοῦ νησιοῦ μας Διαμαντῆ τὰ πρῶτα ρήγματα). Ἡ πίστη, ἡ πατρὶδα, ἡ συζυγική ἀγάπη (ἡ οἰκογενειακὴ στοργὴ γενικά), ἡ φιλία, ἡ ἀρετὴ, ὁ ὕγιης ἔρωτας, τὰ καθαρὰ χρώματα και οἱ ἦχοι, τὰ συμμετρικά μέλη μιᾶς στέρεης οἰκοδομῆς ἀπροσδόκητα δίνουν τὴ θέσῃ τους στὴ ρευστότητα, τὴν ἀμφιβολία, τὴν, και αὐτὴ εἶναι ἡ λέξη πού γύρευα, ἀνασφάλεια. Ἡ αἰσθόδοξη χαρούμενη αἰσθησῃ πού δίνει ἡ ἀσφαλῆς τοποθέτηση σ' ἕνα κόσμο ἄτρωτο ὀφίσταται ἀλλεπάλληλα πλῆγματα, πού διαφαίνονται καθαρὰ στὴ στάση τοῦ ποιητῆ και στὴ μορφή πού ἐνστικτωδῶς (ἔτσι νο-

μίζω, όχι με πολλή περίσκεψη γιατί ιδιέξοδος άλλη (δὲ θὰ ὑπῆρχε στὰ καινούρια δράματα πού τὸν ἔασανίζουν) ἐπιλέγει γιὰ νὰ τὰ ἐνδύση.

Μὲ τούτη τὴ ρευστότητα τοῦ φύλλου
ρευστότητα γι' ἀναχωρήσεις
σ' ἕναν πρισματικό καιρὸ
.....

Σὲ παίρνει τῆς ρευστότητας τὸ ρέμμα
μὲ τοῦ χρυσάνθεμου τὸ πένθος.

Στὴ θάναυση τὴ νύχτα θὰ ἐντοιχίσουμε
τὴν τελευταία μας πτέρια.

Καὶ πάλι, στὰ πρῶτα σημειώματα στὸ ἡμερολόγιο, 1—2 καὶ 3 Ὀκτωβρίου, πού σφραγίζουσι μὲ τὴ σύγκρουση πού ὑπογραμμίζουν ὄχι μόνο τὸν πρισματικό αὐτὸ Ὀκτώβρη, ἀλλὰ καὶ ὅλη τὴν μετὰ τὸ '58 πορεία τοῦ ποιητῆ.

Γυμνώσαμε πιά τοὺς θεοὺς μας:
εἶδαμε τὴν ὠμὴ ρυτίδα τους

ἀλλὰ λίγο πιὸ πάνω καὶ ἡ ἐκ θαθέων εὐχή (καὶ αὐτὴ στὴν ὑποθετικὴ ἔγκλιση)

Ἄν ἔστελλε ἡ θρησκεία
μιὰ ρωμαλέα φρουρά...

Ἐπὶ ἔδῳ καὶ πέρα θ' ἀρχίστη μιὰ ἀδιάκοπη πάλη γιὰ τὴν ψυχὴ καὶ τοὺς ἐκφραστικούς τρόπους τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη. Ἐπὶ τὴ μιὰ πλευρὰ οἱ Παγκυπριονίκες, οἱ Μπαλάντες μιᾶς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς, ἡ Ὁρα πατρίδας, ὁ Διθύραμβος τοῦ Κυριάκου Μάτση (ἡ θαρραλέα δοκιμὴ γιὰ ἐπαναφορὰ τῆς ρωμαλέας θρησκείας στὴν πληρότητα πού εἶχε στὴν πρώτη, μεγάλη, περίοδο τῆς ποιητικῆς του πορείας) καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὰ Δεκατρία (κακοσήμαδα) ἀντιποιητικὰ θέματα, τὰ Ἑμμετρα δοκίμια, τὸ Ἡμερολόγιο στὴν Κυπριακὴ Χρονιὰ 1966, τὰ Δέκα ἀντιποιήματα πάνω σὲ ὑφασματογραφίες (δείγματα τῶν ρυτίδων πού διαβλέπει σὲ τόπους πού ἄλλοτε θὰ φαίνονταν λεῖοι στὸν ποιητῆ), συλλογές ὡς τὸ «Πάθος γιὰ ἕνα λεύτερο οὐρανὸ» ἢ οἱ «Δώδεκα στιγμές», πού ἀποτελοῦν πεδίο ἐμφανοῦς συγκρούσεως τῆς ἀνεφατικῆς ψυχολογίας καὶ τεχνοτροπίας τοῦ ποιητῆ. Δὲν πιστεύω ὅτι ἡ σύγκρουση αὐτὴ θάξῃ καταφανῆ κατάληξη — θὰ παραμένουν οἱ ἐσχυρές καταβολές ἑνὸς συγκροτουμένου κόσμου, συντροφιά ὅμως πάντα μὲ τὶς «σκοτεινὲς γραμμὲς στὸν οὐρανὸ καὶ στίς προσόψεις τῶν σπιτιῶν» καὶ «τὶς σκοτεινὲς στιγμὲς πού μᾶς κυβερνοῦν καὶ ἀποκαλύπτουν μὲς ἀπὸ τὸν ἴσκιό τους — τὴν ἀμορφὴ ψυχὴ μας πού περίτεχνα τὴ θάφανε μὲ φύλλα ἀνατολῆς: ὅμως ἀπὸ τὶς «φωτογραφίες

τοῦ παρελθόντος» δὲ θὰ μπορέση, θὲν μπορεῖ, νὰ λυτρωθῆ ὁ ποιητὴς ὅσο κι ἂν φοβᾶται ὅτι προχωρώντας ἀφήνει πίσω του «στήλες ἄλατος» (οἱ στίχοι, παραπομπὲς ἀπὸ τὸ βιβλίον τῶν Μικρῶν λόγων δίχως ἀντίλογο, πού πρώτη φορά τυπώνονται σὲ βιβλίον).

Καὶ τί θὰ μείνη ἀπὸ τὸ Λυρικό Λόγος;

Κάποτε, πρὶν πέντε χρόνια εἶχα ἐτοιμάσει μιὰ ἐπιλογή ἀπὸ τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη γιὰ ἔκδοσιν. Εἶχα γράψει κι ἕνα σύντομο πρόλογο, ἔβου ἔλεγα ὅτι ἡ ἐπιλογή παρουσίαζε δυσκολίες γιατί τὸ ἔργο τοῦ Χρυσάνθη καὶ πολὺ εἶναι καὶ ποιότητα ἔχει καὶ ζητοῦσα ἀπὸ τὸν ὑποθετικὸ ἀναγνώστη νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ ἐνδιαφέρον του ἀπὸ τὴν ἀποθλόγησιν σὲ σύνολο μιᾶς ποιητικῆς δημιουργίας, γιὰ τὴν ὁποία ἀκούονται πολλὰ, κάποτε ἀπὸ ἀνθρώπους πού δὲν ἔλαβαν ποτὲ τὸν κόπο νὰ τὴ μελετήσουν. Ἡ ἐπιλογή δὲν τυπώθηκε — καὶ τώρα ἐκπληρώνεται ἡ ἐπιθυμία πού εἶχε ἐκφραστῆ τότε στὸν πρόλογο, πού μόνο ἐγὼ κι ὁ Κύπρος Χρυσάνθης εἶδαμε, γιὰ τὴν ἔκδοσιν πού θάφερνε τὸ ὅλον κιντὰ σὲ κοινὸ τῆς Κύπρου, συγκεντρωμένο σ' ἕνα μεγάλο καὶ καλαίσθητο τόμο. Ἐνα ἄνισο ἔργο θὰ λεχθῆ, καὶ μὲ ἀρκετὴ, καὶ ἀναπόφευκτη καὶ εὐχολη, ἀκρίβεια. Δὲν ἔξέρω ἐγὼ τουλάχιστο ποιητικὸ ἔργο ποιητῆ πού ἔγραψε πολλὰ (ἢ καὶ λίγα) πού νὰ μὴν εἶναι ἄνισο. Τὸ ἰδεῶδες τοῦ σταθεροῦ ἐπιπέδου εἶναι ἀνέφικτο. Ἀκριβέστερο θὰ ἦταν νὰ λεχθῆ πὼς ὑπάρχουν πολλοὶ στίχοι πού ἔρρισκονται πολὺ χαμηλότερα ἀπὸ τοὺς καλύτερους στίχους τοῦ ποιητῆ. Ὅμως ἀπὸ τίς καλὲς κι ὄχι ἀπὸ τίς κακὲς στιγμὲς του κρίνεται ὁ ποιητὴς. Ποῦ θὰ τοποθετούσαμε τὸν Παλαμᾶ ἢ τὸν Κάλβο ἢ ὁποῖον θέλετε ἂν δοκιμάζαμε νὰ κρίνουμε ζυγιάζοντάς τους σὲς χειρότερές τους στιγμὲς;

Ὁ Λυρικός Λόγος τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη θὰ μείνη στὴ γραμματεία τοῦ νησιοῦ μας σὰν μιὰ ἀπὸ τίς εὐτυχισμένες τῆς στιγμὲς. Συλλογὲς σὰν τὸν Στέφανο Ἀρετῆς, τίς Μικρὲς Πατρίδες (πόσο μᾶς θυμίζουσι καὶ τὸ ἴδιον μᾶς τέρπουσι μὲ τίς πατρίδες τῆς Ἀσάλευτης Ζωῆς), τὸν Πρισματικὸ Ὀκτώδωρον, τὸ Πάθος γιὰ ἕνα λεύτερον οὐρανόν, τὰ Ἐμμετρα δοκίμια, συνθέσεις σὰν τὴ Συμφωνία στὸν ἀέρα τῆς ἐνάτης τοῦ Μπετόθεν, τὰ Ἀπόδειπνα, στιγμὲς ἀπὸ τίς ὑπόλοιπες συλλογὲς θὰ κοσμοῦν τὴ λογοτεχνία μας καὶ θὰ συγκινοῦν κι ἄλλους πού θάρθουσι ὕστερα ἀπὸ μᾶς. Τὸ ἔργο πιά ξέφυγε ἀπὸ τὸν ποιητῆ, ὅσο κι ἂν εἶναι ἔργο ζωῆς, κι ἔγινε κτῆμα δικό μας. Ὁ καθένας ἂς κάμῃ τὴ δική του ἐπιλογή, ἀνάλογα μὲ τίς ποικίλες αἰσθητικὲς, ψυχολογικὲς κι ἄλλες καταβολὲς πού μᾶς συγκρατοῦν σὰν αἰσθητικὰ ὄντα.

Σημαντικὴ μέρα γιὰ τὸν Κύπρον Χρυσάνθη ἡ συγκέντρωσις σ' ἕνα τόμο τοῦ ποιητικοῦ ἔργου μιᾶς πλούσιας καλλιτεχνικῆς περιόδου, σημαντικὴ στιγμή γιὰ τὰ γράμματά μας ἢ ἔκδοσις τοῦ «Λυρικοῦ Λόγου».

ΑΝΔΡΕΑΣ ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

Ἀνέκδοτο (ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖον τοῦ περιοδικοῦ «Πνευματικὴ Κύπρος»)

Πρὶν λίγες μέρες κυκλοφόρησε ἓνας ἀγκυώδης τόμος πού περιλαμβάνει ἕνα μεγάλο μέρος τῆς ποιητικῆς δημιουργίας τοῦ ἀναμφισβήτητα πολυγραφώτερου μας λογοτέχνη Κύπρου Χρυσάνθη. Μακρόχρονη ἡ θητεία τοῦ κ. Χρυσάνθη στὴν ποίηση, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ Λόγου. Ἔτσι κι' ἡ γραμμὴ τῆς ποιητικῆς του εἶναι χρωματισμένη, θὰ λέγαμε, ἀνάλογα μὲ τὰ ἐξελικτικὰ στάδια μέσα ἀπὸ τὰ ὁποῖα περνᾷ γιὰ νὰ φτάσει στὴν σημερινὴ μορφή. Ἀπὸ τὸν παραδοσιακὸ στίχο μὲ τὴν λυρικὴ ὑφή στὴν ἐξωτερικὴ δομὴ, κι' ἀπὸ τὸ αὐστηρὸ περίγραμμα τοῦ σονέτου, φτάνουμε στὰ ὅλα ἀφαίρεση μέρη τῆς παραγωγῆς τῶν τελευταίων χρόνων, ὅπου ἐκεῖνο πού ὑπάρχει εἶναι οὐσία κι' ὄχι μορφή. Ἀπὸ τὴν παράδοση φτάνουμε δηλαδὴ στὴν ἐντελῶς μοντέρνα τεχνοτροπία κατὰ ἓνα ὁμαλὸ ἐξελικτικὸ τρόπο, χωρὶς ἀσταθεῖς μεταπτώσεις.

Αὐτὴ τὴν ἐξελικτικὴ πορεία μπορεῖ ἓνας νὰ τὴν ἀντιληφθεῖ ὡς ἓνα σημεῖο ξεκάθαρα μέσα στὸν τόμο τῶν 450 τόσων σελίδων πού κυκλοφόρησε. Κι' ἡ ἀξία τῆς ἐκδόσεως ἔγκειται ἀκριβῶς σ' αὐτὸ τὸ γεγονός.

Ἰδιαιτέρως στόχος δὲν ὑπάρχει στὴν ποίηση τοῦ Χρυσάνθη. Ὑπάρχουν στόχοι. Ὁ ἴδιος ἰδὲν εἶναι προσκολλημένος σὲ μιὰ ἔμμονη κατεύθυνση. Ὁ ἔρωτας, ἡ μουσικὴ, ἡ πατριδα, ἡ ζωγραφικὴ, τὸ ἀθλητικὸ πνεῦμα, αὐτὲς κι' ἄλλες ἰδέες ἀποτελοῦν τὸ πολυεδρικὸ ὑπόδαρο ὅπου ὁ Χρυσάνθης ἐδράζει τὴν ποιητικὴν του παρουσία. Ἡ ζωὴ δηλαδὴ στὸ σύνολό της, ἢ μᾶλλον οἱ χαρακτηριστικώτερες ἐκδηλώσεις της εἶναι ἡ ἀφετηρία του. Βλέπουμε γιὰ παράδειγμα τὴν πατριωτικὴν του ποίηση ἀπὸ τὴ μιὰ (πού ἀποτελεῖ πραγματικὰ ἓνα μνημειώδες ἀντικαθρέφτισμα τῶν ἱστορικῶν στιγμῶν τοῦ τόπου), κι' ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μιὰ σειρά ποιημάτων γιὰ αὐτὸν ἢ ἐκεῖνο τὸν ἀθλητὴ. Ἡ βλέπουμε τὸν ποιητικὸ μεταβολισμὸ τῶν ζωγραφικῶν συλλήψεων κι' ἀκόμη τὴν ἀπόδοση σὲ λόγο τῶν μουσικῶν ἐξάρσεων, (ὅπως ἡ Ἐνάτη Συμφωνία). Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ πολυμέρεια τῶν συλλήψεων φαίνεται ἂν παραθέσουμε καὶ τὸ γεγονός τοῦ Λυρικοῦ ἡμερολογίου ἢ τίς ἀπόψεις τοῦ ποιητῆ γιὰ τίς μεταφράσεις, ἐκφρασμένες σὲ ποιητικὸ στοχασμὸ. Τὸ κάθε τι δηλαδὴ εἶναι ἄξιο νὰ μετασυσιωθῇ σὲ ποίηση. Τὸ κάθε τι εἶναι μιὰ ἰδέα καὶ μιὰ σύλληψη.

Αὐτὰ ὅλα φυσικὰ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ποιητικὴν ὑφή τοῦ ὅλου ἔργου. Ἐδῶ ὑπάρχουν μεταπτώσεις. Ὑπάρχουν οἱ ἀριστουργηματικοὶ στίχοι ἀλλὰ κι' ἡ ὑφεση ὡς πρὸς τὴν ἔκφραση. Ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι ἀπόλυτα φυσικόν. Ἴσως εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς πολυμέρειας. Μεταβάλλοντας ὀλόκληρη τὴν ζωὴ σὲ ποίηση (ἐκτός ἀπὸ τ' ἄλλα εἶδη μὲ τὰ ὁποῖα καταπιάστηκε) ἔχει σὰν χαρακτηριστικὸ τίς ἐξάρσεις καὶ τίς ὑφέσεις τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς. Τὸ γεγονός ὁμῶς παραμένει ἓνα: Ὅτι ὁ Κύπρος Χρυσάνθης εἶναι ὁ γνήσιος ποιητὴς πού μετατρέπει κάθε στιγμὴ, κάθε ἐμπειρία, τὸ κάθε τι, σὲ τραγούδι. Σὲ ἔπος θάλεγα. Κι' εἶναι, ἂν ὄχι συγκινητικόν, ἀλλὰ ἐνδειξὴ πνευματικῆς συνέπειας, αὐτὸ πού δηλώνει: ὁ ἴδιος στὸ τέλος τοῦ πρώτου αὐτοῦ τόμου τῶν «ἀπάντων

του». «Ότι δηλαδή θάθελε αν ήταν δυνατό να κλειθην την ζωή του μ' ένα στίχο!

Για τον Κύπρο Χρυσάνθη και το έργο του γράφτηκαν πολλά. Γράφτηκαν έπαινοι κι' επικρίσεις. Γεγονός είναι ότι το έργο του συζητήθηκε και συζητιέται. Κι' οι αντιγωνίες που υπάρχουν, δείχνουν ακριβώς πως αυτό το έργο, ένα έργο ζωής είναι ζωντανό και πληθωρικό για να προκαλεί. Προκαλεί με την δυναμικότητα που έμπεριέχεται σ' αυτό. Προκαλεί ίσως και με τα φήγματα αδυναμίας, για όσους τα αποζητούν. Το έργο όμως του Χρυσάνθη πέρασε πια στην ιστορική πραγματικότητα του νεοελληνικού λόγου παίρνοντας μιαν αξιοζήλευτη θέση. Γιατί, επαναλαμβάνουμε, είναι έργο ζωής.

Α. ΛΥΚΑΥΓΗΣ

«Η Μάχη», 17 Οκτ. 1968

*

**

More than thirty years of lyricism are brought together in this sumptuous volume, the collected poetry of Kίpros Hrisánthis. For the most part, Hrisánthis could easily be called a classico-romantic poet with little sacrifice of tradition to modernity.

The term classico-romantic characterizes a large number of Mediterranean presymbolist poets who accepted and fostered northern romanticism, yet with classical reservations and modifications. Their accomplishment was a happy balance of the two poles. They produced a poetry of feeling and sentiment, general rather than individualized, and external. They loved the poetic noun, adjective, simile, metaphor, and image; they were embellished and rich rather than economical; they were logical rather than impulsive, loud rather than whispering. They idealized and heightened the pragmatic and the physical with often moralistic, didactic, and patriotic touches.

Most of these qualities are present in Hrisánthis' poetry. There is almost no existentialist anguish, no symbolistic ennui, not even romantic feeling of dejection. The enemies are and stay external. One senses in Hrisánthis the attitude and role of a national minstrel wishing to enlighten and inspire his fellow countrymen, to sing their eulogies and lament their losses, and to give them solace in their calamities which are also his. In so doing he still lies partly under the big shadow of Palamas and Sikelianos, whose excitement and discovery of the folk tradition and of the language of the people he shares.

His ancient and more recent precedents are recognizable: the heroic spirit of Homer, the admonishing and rural voice of Hesiod, the bucolic and idyllic grace of Theocritus, and many other luminaries. In his book we find odes, hymns, epodes, elegies, epithalamia, apodeipna, epilychnia, apotheoses, dithyrambs, and ballads, where the ancient lore is romantically modified by Keats's rich and precious adoration of beauty and Wordsworth's contemplative and meditative love of nature.

Hrisánthis is a poet of Cyprus which, for historical reasons, is, in certain respects, more cosmopolitan yet more strongly traditional and conservative than other parts of Greece. This rather obstinate traditionalism is due to the island's adventures throughout the ages and its endless struggle for freedom and preservation of its Greek identity. Of this struggle Hrisánthis is the poetic voice. Behind the flood of verse, of word and image, there is always the warm and affectionate heart with the responsibility of a mission.

ANDONIS DECAVALLES

Fairleigh Dickinson University, Nov. 1969

ΚΑΛΛΙΓΡΑΜΜΑΤΑ, έκδοση «Πνευματικῆς Κύπρου»,
Λευκωσία 1969

Ὁ Κύπρος Χρυσάνθης ἐπιχειρεῖ μὲ τὴ μικρὴ πλακέτα του νὰ μᾶς ἐκπλήξῃ κι ἐν πολλοῖς τὸ πετυχαίνει. Μετριοφρονα μᾶς λέει ὅτι τὰ ποιήματά του αὐτὰ «θασίζονται στίς δυνατότητες τῆς τυπογραφικῆς τέχνης» — ἀλλὰ τάχα νᾶναι μόνο αὐτό; Εἶναι λίγο δύσκολο νὰ ἐξηγήσουμε στὸν ἀναγνώστη τί θέλει νὰ πῆ μ' αὐτὴ τὴ φράση ὁ ποιητής. Γιατὶ τὸ μικρὸ, καλαισθητο βιβλίό του, περισσότερο «δλέπεται», παρὰ διαδίδεται. Μέσ' ἀπὸ τὴν ὄραση, σὰν μιὰ ἀπ' τὶς αἰσθήσεις μας, πρῶτα θγαίνει ἡ ὁμορφιὰ τοῦ ποιητικοῦ του Λόγου καὶ κατόπι ἀκολουθεῖ ἡ διανοητικὴ συγκίνηση. Μά, μήπως λέμε κάτι ποὺ εἶναι κοινὸς τόπος; Μήπως νομίζουν οἱ ἀναγνώστες μας ὅτι λαθεύουμε ἀναφορικὰ μὲ τὴν πνευματικὴ λειτουργία; Τὰ ἐρωτήματα εἶναι δίκαια ἂν ἀπλᾶ σκεφτοῦμε πὼς ναι, βέβαια, κάθε ποίημα πρῶτα «δλέπεται» κι ὕστερα «κατανοεῖται» — μὰ ἐδῶ στὴν περίπτωση τῶν «Καλλιγραμμάτων» τοῦ κ. Χρυσάνθη, οἱ λέξεις βρίσκουν τὴν κυριολεκτικὴ τους σημασία. Κι ὄχι μόνο οἱ λέξεις, μὰ καὶ τὰ νόηματα κι οἱ στίχοι. Τὸ ποίημα — καὶ τὰ 40 ποιήματα τῆς πλακέτας — περιγράφονται πρῶτα, σχηματοποιοῦνται, κι ἡ συγκίνηση, ἡ ποιητικὴ αἰσθήση θγαίνει τόσο μέσ' ἀπ' τὸ νόημα τῆς φράσης, ὅσο καὶ μέσ' ἀπ' τὸ σχῆμα τῆς.

Ὁ κ. Χρυσάνθης, «ζωγραφίζει» θὰ λέγαμε τὸ στίχο του, μὲ τὶς ἴδιες τὶς λέξεις του τὸν εἰκονογραφεῖ. Κι' αὐτὸ ἀκριβῶς φτάνει νὰ λήῃ ὅτι χρειάζεται ἀπαραίτητα τὴ βοήθεια τοῦ τυπογράφου κ. Γ. Περσιάνη (ἀναφέρουμε τ' ὄνομα τοῦ ταπεινοῦ ἐργάτη μιᾶς μεγάλῆς τέχνης γιὰ νὰ δείξουμε πὼς ὁ κάθε τεχνίτης μπορεῖ νᾶναι καὶ δημιουργὸς ὅταν ξέρει ν' ἀγαπᾷ τὴ δουλειά του) γιὰ νὰ ὀλοκληρώσῃ τοῦτο τὸ ἔργο. Τὸ μόνο ποὺ δὲν ξέρουμε, στὴν περίπτωση τούτη, τὴν ἴσως μοναδικὴ καὶ σχεδὸν ἀνεπανάληπτη στὰ Γράμματά μας — τὸ μόνο ποὺ δὲν ξέρουμε νὰ πούμε μὲ βεβαιότητα εἶναι τοῦτο: σέ ποιὸν ἀπ' τοὺς δύο, στὸν ποιητὴ ἢ στὸν τυπογράφο ὀφείλουμε τὴ χαρὰ μας; Ποιὸς ἀπ' τοὺς δύο κόπιασε πιὸ πολὺ γιὰ νὰ νιώσουμε ἐμεῖς τούτη τὴν αἰσθητικὴ ἀπόλαυση;

Μποροῦμε ὥστόσο ν' ἀπαντήσουμε, κι ἂς μὴ θεωρηθῇ μείωση τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου — ὅτι κι οἱ δύο μαζί, τυπογράφος καὶ ποιητὴς ἐργάστηκαν τὸ ἴδιο γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἐπιτεύγματος τούτου, ποὺ θ' ἄξιζε τὸν κόπο νὰ προβληθῇ ὅσο γίνεται πιὸ εὐρύτερα. Ὁ ποιητὴς εἶχε τὴν ἐμπνευση, ὁ ποιητὴς ἀνακάλυψε τὸ εὐρημα, ὁ τυπογράφος ἐργάστηκε τὸ ἴδιο ἐμπνευσμέ-

να, τὰ χέρια του (για ὅσους ξέρουν πόσο δύσκολη, σκληρή κι ἄχαρη κι ἀνώδυμη εἶναι τούτη ἡ τέχνη) κινήθηκαν πάνω στο στίχο, πλαστουργικά κι ἀπόδωσαν, μέσ' ἀπ' τὸ σκληρὸ μέταλλο ἀκριδῶς αὐτὸ πού ἤθελε νὰ δώσει ὁ ποιητής. Δὲν ξέρουμε νὰ ποῦμε τίποτ' ἄλλο σταθήκαμε πιότερο σ' αὐτὴ τὴν ἰδιοτυπία τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς τοῦ βιβλίου, γιατί ἀκριδῶς θεωροῦμε πῶς καταστήσαμε αὐτονόητη τὴν ἀξία τῆς ποιητικῆς μορφῆς του. Ὁ Κύπρος Χρυσάνθης ἂν δὲν ἤξερε νάναί ποιητής δὲ θὰ μπορούσε νὰ συλλάβῃ κι αὐτὸ τὸ μουσικὸ νόημα πού κρύβει τὸ εὔρημά του: αὐτὴ τὴν ἀνάγκη νὰ δοηθήσῃ ὥστε ὁ στίχος του νὰ εἰσχωρήσῃ πιδὸ πολὺ μέσα μας, ὅσο πιδὸ πολὺ γίνεται, νὰ μᾶς τὸν καταστήσῃ κυριολεκτικὰ «χειροπιαστό».

Δ. Π. ΚΩΣΤΕΛΕΝΟΣ

«Νέα Πολιτεία», 7 Ὀκτ. 1969

Τὴ συλλογὴ αὐτὴ χαρακτηρίζουν δυό, κύριες, κατὰ τὴ γνώμη μου ἀρετές: ἡ συμπύκνωση κάποιου σοβαροῦ νοήματος σὲ λίγους μέσα στίχους κι ἡ πετυχημένη σχηματικὴ παράσταση, μὲ ἀνάλογη διάταξη τῶν γραμμάτων ἢ τῶν λέξεων, τοῦ κύριου νοήματος ἢ μιᾶς βασικῆς ἰδέας τοῦ ποιήματος. Καὶ τὰ δυὸ αὐτὰ γνωρίσματα θὰ μπορούσαν νὰ συναρτηθοῦν πρὸς ἓνα τρίτο: ὅτι χρειάζεται κάποια προσπάθεια, σ' ὠρισμένες περιπτώσεις, γιὰ νὰ συλλάβῃ κανεὶς τὸ νόημα. Ἔχει ἔτσι ὁ μελετητῆς τὴ χαρὰ τῆς ἀνακάλυψης, τοῦ ὅτι βρῆκε κάτι ὁ ἴδιος καὶ πέρ' ἀπ' αὐτὸ τοῦ παρέχεται ἡ εὐχέρεια τῆς ἐπέκτασης ἢ προέκτασης ὠρισμένων ποιημάτων, ὅπως στὴ συμβολικὴ ποίηση, χωρὶς νὰ εἶναι αὐστηρὰ συμβολικὴ.

Ἡ ποίηση ἔχει χαρακτηριστὴ ἀπὸ κάποιον κριτικὸ σὰν «κριτικὴ τῆς ζωῆς». Στὰ ποιήματα αὐτὰ (ἂν μπορούν νὰ χαρακτηριστοῦν σὰν «ποιήματα») ὀρίσκουμε ἀκόμα περιπτώσεις ἀτομικῆς ἀποκάλυψης τοῦ ποιητῆ: στὸν ἰδιωτικὸ, τὸν ἔθνικὸ τομέα, καὶ στὸν τομέα τῆς τέχνης. Παρ' ὅλο πού δὲν ἰσχυρίζομαι: ὅτι ἔχω μελετήσει σ' ἔκταση καὶ σὲ βάθος τὴν ποίηση τοῦ Κύπρου Χρυσάνθου, πιστεύω ἐν τούτοις — ἀπ' ὅση γνωριμία ἔχω μ' αὐτὴ — πῶς στὰ «Καλλιγράμματα» ὑπάρχει μιὰ κάποια ἀπαυσιδοξία, εἴτε σὰν νοσταλγία περασμένων πού δὲν ξανάρχονται πιά, εἴτε γιὰ στόχους ἀνέφικτους τῆς παληᾶς γενιᾶς, εἴτε γιὰ ἐγκατάλειψη στόχων, ἰδανικῶν ἢ καὶ ἀρχῶν τῆς ζωῆς, χωρὶς νὰ λείπῃ ἡ ἐμπιστοσύνη καὶ ἡ πίστη, ἡ ἐλπίδα κι' ἡ χαρὰ κοντὰ στὴ θλίψη.

Δὲ θᾶπρεπε, ὅμως, ν' ἀνομῆνη κανεὶς μιὰ συνέπεια σ' αὐτὴ τὴ συλλογὴ. Γιατὶ τὸ κάθε «ποίημα» ἀντιπροσωπεύει κάποια στιγμή ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὴν πεῖρα τοῦ ποιητῆ, κι' αὐτὴ ἡ στιγμή δὲν εἶναι οὔτε χρονικὸ οὔτε τοπικὰ «ἐντοπιζμένη», παρ' ὅλο πού πρέπει νὰ λεχθῇ πῶς τὰ ποιήματα αὐτὰ κινοῦνται αὐστηρὰ μέσα στὸν ἑλληνικὸ χῶρο κι' ἀντιμετωπίζουν τὸ παρελθόν,

θαρρεί κανείς, ύστερα από τόν άγώνα του νησιού μας.

Είμαι, άλλωστε, αυτό μιὰ Ἀφιέρωση, μιὰ πνευματική προσφορά στόν Ἑλληνα Πρέσβυ κ. Μενέλαο Ἀλεξανδράκη, κι' ἄν εἶναι «άντιδωρο» προσφέρεται πάντως στό συμβολικώτερο πλαίσιο τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τήν Ἑλληνική σημαία, πού τήν χρωματίζει τό ὄνομα τοῦ κυρίου Πρέσβυ. Κι' ὁ Φαέθων ἐκπέμπει φῶς, φῶς Ἑλληνικό σέ σχῆμα κύκλου, πού ἀκτινοβολεῖ σ' ὄλες τίς κατευθύνσεις. Μέσα στό πιό πάνω Ἑλληνικό πλαίσιο ἔχει τή θέση της ἡ υπογράμμιση τῆς ἀξίας τῆς θυσίας στό Ἐπιγράμματα γιά τό Μεσολόγγι, ὅπου «ἀπόκτησε ὁ Σταυρός νόημα 2ον», στόν Κυριάκο Μάτση πού στεφάνωσε στό Δίκωμο τήν Ἀρετή (ἔχι ἡ Ἀρετή τῶν Μάτση)· στό Μαυσωλεῖο, ὅπου ὁ θάνατος περιποιεῖται τὰ ὄσα τῶν ἡρώων. Καί σάν ἐπιταγή, τό Ἐπίγραμμα στίς Κυπρίες: τό γάλα σας νά θρέφῃ μόνο Ἑλλάδες. Στή συνάφεια αὐτή, δέν ξέρω ποιό νόημα μπορεῖ νά ἔχη ἡ Ἐπικλήση στους Ἑλληνες τῆς Κύπρου μέ τό «τάν ἤ ἐπὶ τᾶς» καί μέ τό «Κοιμούνται» ἀνάποδα τυπωμένο. Εἶναι μήπως μιὰ κάποια κριτική τῶν ἰσχυρῶν ἐπιτευγμάτων μας, ἢ νά ὑπαινίσσεται μακαριότητα καί ραθυμία μπροστά στήν ἱστορική σπαρτιατική ἐπιταγή;

Σάν ἓνα εὐχάριστο διάλεμμα, σ' ἀτμόσφαιρα νοσταλγική, παρεμβάλλονται ὕστερα μερικά καλλιγραφήματα: ἓνας εὐγενικός ἐρωτισμός διαδέχεται σ' ὠρισμένα ποιήματα, μέ τό Ἄγαπῶ στό πεντάγραμμα, στήν ἀνιούσα, μέ τόν Ἐρωτα νά δέρνη τήν ψυχή τοῦ ποιητῆ καί νά τήν λυγίξῃ ἢ νά τήν λικνίξῃ σάν ὁ ἄνεμος τὰ σπαρτά, σπαρτά πολλά, μέ τὰ Μάτια της «τό μέγα πάθος», μέ τό δάκρυ γιά ὅσα δέν ἔδωσε φιλιά, μέ τήν Ἀνοιξη π' ἀνθίζουν τὰ βιολιά, καί μέ τή ζωή πού σφύζει στή Σαλαμίνα (μιὰ ἀντίθεση μέ τό Σεφέρη). — Κι' ἀκόμα μέ μερικές στιγμές τῆς ἀθῶας φιλοπαίγμονης διάθεσης τῶν παιδιῶν πού κυνηγᾶνε ψάρια, ψάρια στό γιολό, σ' ἀκροθαλάσσι, καί μέ τόν ἴδιο νά πετᾶ τὰ ρούχα στόν κόλπο αὐτό τῆς Κύπρου, μέρα - μεσημέρι - καλοκαίρι.

Μᾶς ξαναφέρνει, ὅμως, ὕστερα σ' ἓνα ἄλλο κλῆμα: μέ τήν Ἐφημερίδα πού τόν σκίξει μέ τό πεζό σπαθί τῆς κάθε μέρας, μέ τό παντοῦ κενό τοῦ Σήμερα, σ' ἀντίθεση μέ τό πλούσιο παρελθόν, πού γι' αὐτό τόν τυραννεῖ, μέ τίς Μνημεῖς πού τόν πολεμοῦν, ὅπου κι' ἄν πάει, μ' Ἀργίτικα κοντάρια. Κ' αὐτός ἰό ρυθμός συνταιριάζεται μέ τό Φθινόπωρο, πού φυλλορροοῦν τὰ φύλλα κι' ὁ ποιητής μετᾶ πιά τὰ χρόνια του ζυγά - μονά· κι' ἔρχεται ἡ Ἀντίθεση μέ τὰ παιδιά, πού ναι τό φῶς γι' αὐτά, γιά μᾶς μακαριστός μεσίσιος.

Μιὰ διάθεση κριτικῆς θρίσκειται στήν Ἀγχόνη: τοὺς θεοὺς γιατί τοὺς κρεμάσατε; — στήν Ἀπορία γιατί γυρεύουμε τόν ἄνθρωπο σ' ὄλοσφόγγυλο φεγγάρι; ἐντός μας εἶν' ὁ ἄνθρωπος. Καί κάποια ἀπαισιοδοξία στό Περιστερί, τό περιστέρι ποιᾶς εἰρήνης, ποιῶ πατώματος; Καί τό

ἴδιο στο δέντρο τῆς Γνώσης, πού δὲ μᾶς σώζει ἀπ' τὴν αἰχμὴ τοῦ ξίφους.

Φαίνεται πὶδ αἰσιδόξος ὁ ποιητὴς σὲ μερικὰ του Καλλιγράμματα στο τέλος, μὰ ὑποθέτω πὼς αὐτὰ εἶναι — ὅπως καὶ προσφέρονται — μᾶλλον σὰν παραινέσεις, παρὰ πίστη ἀδιάσειστη: πιστεύει στὴν ἀξία τῆς ζωῆς, στὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου, πιστεύει μὲ ἰδέες κτίζεται τὸ σπῖτι, καὶ πὼς τίς μέσα μας πρέπει ν' ἀνάψουμε λαμπάδες. Ἔτσι: τὸ «Χριστὸς ἀνέστη» διαδέχεται ἡ «τύψη», πού ἔπαψε πιά νὰ βασανίζη τὴ συνειδηση σὰν αὐτοέλεγχος, κι' ἔρχεται σὰν ἐπισφράγισμα σὲ σχῆμα σήματος κινδύνου ἢ Προειδοποίηση, μὲ σαρκασμὸ καὶ πόνο θάλεγα: ἄνθρωπος ἐδῶ, Κίνδυνος — θάνατος.

Ὁ ποιητὴς—γιατρὸς κάνει μιὰν ἀποκάλυψη στὸν θεὸ ὁμότεχνό του: «Ὁμότεχνέ μου Ἀσκληπιέ, τὴν ποίηση ὑπηρετῶ αὐτοθεραπευόμενος», κι' ἡ προσφορά του λ'ἄγα στίχοι στο κύπελλο τῆς σιωπῆς. Δὲ θὰ συμφωνούσαμε, ἕμως, μὲ τὸν Ποιητὴ πού σὲ μιὰ στιγμή κάποιας πολὺ ἀρνητικῆς ἀξιολόγησης τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ποιητικῆς δημιουργίας καὶ δραστηριότητάς του φτάνει σχεδὸν ὡς τὸν ἀφορισμὸ νὰ πῆ «κατάστρεψα τὴ ζωὴ μου γράφοντας στίχους». Ἡ ποίηση ἔχει πολὺ ὑψηλὴ ἀποστολὴ καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μικροὺς αὐτοὺς στίχους τῆς Συλλογῆς τῶν «Καλλιγραμμάτων» μπορεῖ νὰ προβλεφθῆ πὼς θὰ μείνουν ἐπιγραμματικοὶ καὶ μποροῦν νὰ ζήσουν κάπου καὶ πόλλαχού σὰν ἐπιγράμματα.

ΚΩΣΤΑΣ ΧΑΤΖΗΣΤΕΦΑΝΟΥ

«Πνευματικὴ Κύπρος», Χρονιὰ ἸΣΓ', 1972, σελ. 291

**

Τὰ «Καλλιγράμματα», ἡ καινούργια ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Κ. Χρυσάνθη στο εἶδος της ἀποτελεῖ μιὰ προσφορά μοναδικὴ στὴν τοπικὴ ποίηση. Ἀπ' ὅ,τι γνωρίζομε, κανένας Κύπριος ποιητὴς δὲν ἔχει ὡς τώρα χρησιμοποιήσει τὴν διάταξη τῶν στοιχείων, τῶν συλλαβῶν καὶ τῶν λέξεων πάνω στὴ λευκὴ σελίδα τοῦ βιβλίου σὰν ἐκφραστικὸ μέσο.

Τὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς ἔχουν χαρακτῆρα ἐπιγραμματικό. Λακωνικά, γυμνά ἀπὸ κάθε καλλιλογικὸ στοιχεῖο, δομοῦνται ἀπὸ μιὰ φράση, μιὰ πρόταση. Τὸ λεκτικὸ εἶδωλο πού ὀδηγεῖ καὶ μεταφέρει στὸν κόσμο τῆς νοσταλγίας καὶ τῆς ἀνάμνησης ἔχει σχεδὸν καταργηθῆ. Τὴ θέση του ἔχει πάρει ἡ ὀπτικὴ εἰκόνα, τὸ σύμβολο πού σχηματίζεται μὲ τὴν τοποθέτηση τῶν γραμμάτων ἢ λέξεων στὴν κατάλληλη θέση πάνω στὴ σελίδα.

Τὸ ἐπίγραμμα σὰν μορφὴ λεκτικῆς ἐκφράσεως παρουσιάζει πολλὰς ἀναλογίες πρὸς τὴν ἐκφραση τῶν ἀφηρημένων πλαστικῶν τεχνῶν. Ὅπως στίς πλαστικὲς ἀφηρημένες γεωμετρικὲς τέχνες ἢ καλλιτεχνικὴ ἀξία τοῦ ἔργου βασίζεται στὴ δομικὴ σχέση τῶν πὶδ ἀπλῶν στοιχείων ἔτσι καὶ στο ἐπίγραμ-

μα ή αισθητική αξία του έργου βρίσκεται στη σχέση των λέξεων υπό την απόλυτή τους έννοια σαν νοημάτων ή και ήχων χωρίς σκιερές, λεπτεπίλεπτες αποχρώσεις. Και οι δυο μορφές τέχνης δημιουργούν στο υποκείμενο μια διάθεση ένατένισης. Φράσεις σαν «τά όσα των ήρώων περιποιείται», «τήν ποίηση ύπηρετώ αὐτοθεραπευόμενος», «τό μέγα πάθος», κ.ά. τυπώνονται σαν καρφιά στο μυαλό κι' αποκοτύν με τή συνεχή στο χρόνο «θεώρηση» δύναμη έκφραστική σχεδόν απερίγραπτη, όπως ακριβώς μια μαγική έπωδός.

Τήν όπτική εικόνα σαν μέσο επικοινωνίας χαρακτηρίζει αμεσότητα και δύναμη. Τήν δύναμη αυτή έχει αναγνωρίσει ή σύγχρονη ψυχολογία. Γι' αυτό και στην παιδαγωγική, στη διαφήμιση και σ' άλλους τομείς, όπου εφαρμόζονται τά πορίσματα τής ψυχολογίας, χρησιμοποιούνται πολύ οι εικόνες και τά σύμβολα. Στην εποχή μας έχει εισαχθή και στην ποίηση.

Φαίνεται πως ό επιγραμματικός χαρακτήρας ταιριάζει πολύ με τήν εκτύπωσή του σε όπτικά σύμβολα. Έκείνο που ή παραδοσιακή ποίηση θά έδιδε υπό μορφή φραστικού εδώλου έρχεται να προσφέρει ή νέα αυτή μορφή ποίησης με εδώλα που δομεί ή θέση των στοιχείων πάνω στη σελίδα και ή αντίστοιχος κίνηση που ακολουθεί τό μάτι για να διαβάση τήν τυπωμένη λέξη. Τέτοιες συνειδητές κινήσεις κάνει τό μάτι για να διαβάση τά ποιήματα τής συλλογής. Νομίζω πως στα ποιήματα «Φαέθων», «Έαρινός Έρωτας», «Καλοκαιρινό» κ.ά., όπου ή κίνηση που περιγράφει τό περιεχόμενο έχει δοθή με αντίστοιχο κίνηση στη διάταξη των τυπογραφικών στοιχείων υπάρχει απόλυτο δέσμευο περιεχομένου και μορφής στον πλαστικό χώρο. Σ' άλλα ή δομή των στοιχείων σχηματίζει τά σύμβολα των αντικειμένων για τά όποια μιλά τό ποιήμα.

Ό τρόπος αυτός έκφρασης, που χρησιμοποιήθηκε αρκετά κατά τους Μεσαιωνικούς χρόνους είναι απότοκο μιας μορφής σκέψης που άγχεί πιά στο παρελθόν. Όμως στη συλλογή βρίσκονται κι' αυτής τής κατηγορίας ποιήματα, σαν τό «Τρία ποιήματα από τήν Έπίδαυρο» με πολλήν πρωτοτυπία σαν επιγράμματα και σαν σύμβολα. Νομίζω, πως πολύ έξυπνα έχει χρησιμοποιηθθή τό κενό και ή αντίστροφη γραφή στο «Σήμερα».

Γενικά ή συλλογή άνοίγει νέους δρόμους για έρευνα και πειραματισμό. Έτσι θά μπορούσε να παύη κανείς περισσότερο με ποιήματα τυπογραφικά στοιχεία. Είναι γνωστό πως σε ανάλογα ποιήματα από τήν Αμερική ή τήν Εύρώπη λαμβάνεται πολύ ύπ' όψιν ό έκφραστικός χαρακτήρας του κάθε στοιχείου χωριστά και πως τό λεκτικό περιεχόμενο έχει περιοριστή στο ελάχιστο. Χωρίς να λέγονται τά πιό πάνω για να μειώσουν τήν αξία τής συλλογής σαν ποίησης και σαν τυπογραφικής επίτευξης.

Α. ΧΡΥΣΟΧΟΣ

«Πνευματική Κύπρος», Χρονιά Ι', 1969, σελ. 22

Τὸ τελευταῖο ποιητικὸ βιβλίον τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη «Καλλιγράμματα» ἀποτελεῖ — τουλάχιστο γιὰ τὴν Κύπρο — κάτι ἐντελῶς καινούργιο στὴν τυπογραφικὴ παρουσίαση ποιητικῶν κειμένων. Ἄπ' ὅ,τι δείχνει τὸ ἀποτέλεσμα, τὰ «Καλλιγράμματα» ὑπῆρξαν μιὰ ἀληθινὴ δοκιμασία τῶν δυνατοτήτων τῆς τυπογραφικῆς ἢ καλύτερα, τῆς στοιχειοθετικῆς. Ὁλόκληρο τὸ βιβλίον ἀποτελεῖται ἀπὸ 42 μικρὰ ποιήματα ἑνὸς μέχρι πέντε στίχων τὸ καθένα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ πῖθ παλιὰ εἶναι ἐπιγράμματα σὲ πρόσωπα, σὲ ἰδέες, σὲ τόπους, σὲ πράγματα. Ὅμως πούθενά δὲ βρίσκεις τὸν στίχο ὅπως τὸν ἔχουμε συνηθίσει.

Ὁ κάθε στίχος, συχνὰ ἢ κάθε λέξη, σχηματίζουν μὲ τὰ γράμματά τους τὴν εἰκόνα ἢ τὸ σύμβολο ποὺ ἐκφράζεται στὸ περιεχόμενο τοῦ ποιήματος. Ἔτσι, ἡ ἀφιέρωση λ.χ. στὸν πρέσβη κ. Μ. Ἀλεξανδράκη ἔχει τὴ μορφή μιᾶς ἑλληνικῆς σημαιῆς στὸν ἰστό της, τὸ ἑλληνικὸ φῶς ἐξακτινώνεται ἀπὸ ἓνα κεντρικὸ ἥλιο, τὸ ἐπίγραμμα στὸν Κυριάκο Μάτση, γίνεται στεφάνι ἀρετῆς, ὁ στίχος γιὰ τὴ Σαλαμίνα ἔχει πάρει τὸ παιγνίδισμα τῶν κυμάτων, στὴν ἀμμουδιά τὰ παιδιὰ ἔχουν γίνει «φάρια στὸ γισλό», ἡ ἀγχόνη εἶναι ἔτοιμη νὰ δεχτῆ στὴ θηλειὰ της «τοὺς θεοὺς», τὸ «στάχυ τοῦ στήθους μας» ὑψώνει: τίς θελόνας του στὸν οὐρανό, τὸ δάκρυ κυλᾷ ἀπὸ τὰ μάτια καὶ σωρεύεται στὴ γῆ.

Πρόκειται στὴν πραγματικότητά γιὰ ἓνα στιχουργικὸ παιγνίδι, ὅπως εἶναι ἢ Ἀκροστιχίδα ἢ τὰ Ἀλφαθητάρια. Τὰ ποιήματα αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἀνέχονται στὰ «σχηματογραφικὰ ποιήματα» ποὺ καὶ παλαιότερα δοκιμάστηκαν, ὁμως πολὺ περιορισμένα καὶ ὄχι στὸ πλῆθος καὶ τὴν ἐπιτυχία τῶν «Καλλιγραμμάτων».

Μὲ τὰ «Καλλιγράμματα» γίνεται μιὰ νέα εἰσβολὴ τῆς εἰκόνας, μιᾶς ἰδιαίτερης μορφῆς εἰκόνας, στὴν ποίηση. Ἐκεῖνο ποὺ στὰ παλαιότερα ποιητικὰ ἔργα ἐπιχειροῦσε νὰ μᾶς δώσῃ ἢ παρήχησῃ, ἢ ρυθμικὴ ἀρμονία ἢ ἡ περιγραφικὴ εἰκόνα, τὸ παίρνουμε τώρα ἀπὸ τίς συσπειρώσεις τῶν γραμμάτων καὶ τίς τοποθετήσεις τῶν στίχων, ποὺ συνθέτουν μιὰ καινούργια εἰκαστικὴ ἔκφραση τῆς ποιητικῆς ἰδέας.

Τὰ «Καλλιγράμματα» ἀποτελοῦν, ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ βιβλίου ὡς τὸν τελευταῖο του στίχο, μιὰν ἔξυπνη σύλληψη καὶ ἐπιτυχημένη ἐκτέλεση, καὶ μαζὶ ἓνα γύμνασμα τοῦ ματιοῦ, ποὺ περνώντας πλάι ἀπὸ σταυροὺς, θαλασσινοὺς κόλπους, φύλλα ποὺ φυλλορροοῦν, σπαθιά, κεριά, ἢ τὸ φίδι τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἀγγρίζει τὰ πράγματα μὲ μιὰ πρωτόγονη ἐμπειρία.

Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

«Ἐλεύθερον Βῆμα», 15 Σεπτ, 1969

ΟΙ ΔΙΣΕΚΤΕΣ ΧΡΟΝΙΕΣ,

Έκδοση «Πνευματικῆς Κύπρου», Λευκωσία 1975

Ὁ Κύπριος λογοτέχνης κ. Χρυσάνθης, πολὺ γνωστὸς καὶ ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ «Πνευματικῆς Κύπρου», εἶναι προικισμένος μὲ πολλὰς ἀρετὰς, καὶ σὰν ἄνθρωπος καὶ σὰν ἐργάτης τοῦ λόγου. Πολυγράφος καὶ παραγωγικὸς, ὅμως, ὅπως εἶναι, τόσο στὴν πεζογραφία ὅσο καὶ στὴν ποίηση, παρουσιάζει, κάποτε μιὰ πλατυρρημοσύνη, ποὺ συνάγει πολλὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα θεματολογικά. Αὐτὰ τὰ στοιχεῖα δὲν παύουν, ἴσως γὰρ ὑπηρετοῦν τὴν ὑπόθεσιν τῆς ποίησης, ἀλλὰ οἱ καλοὶ στίχοι, μὲ τὸ λεπτὸ ποιητικὸ ἄρωμα καὶ τὶς ζεστὲς εἰκόνες, ἀδικοῦνται μέσα στὰ πράγματα, τὶς ἰδέες, τὰ νοήματα καὶ τὴν περιγραφή φυσικῶν φαινομένων μερικῶν ποιημάτων του. Ἐπίσης, νομίζω, ὅτι ἡ εἰρωνεία, ὁ σαρκασμὸς, ἡ καυστικὴ μαστίγωση τῶν κακῶν ἐχόντων στὴν πολιτικὴ, κοινωνικὴ, πνευματικὴ καὶ θρησκευτικὴ ζωὴ, προϋποθέτει τὴν ἀφαίρεσιν καὶ τὴν ἀπομόνωση τῶν στοιχείων ἐκείνων, ποὺ μὲ τὴ δυνατὴ καὶ συμπυκνωτικὴ ἔκφρασή τους θὰ δώσουν ἐπέκτασιν ποιητικὴν στὴν οὐσία τῶν καταστάσεων — εἴτε στὸ ἄτομο εἴτε στὸ σύνολο ἀνάγονται. Ἄν ἐξαιρέσω, πάντως, ἀπ' τὸ «διάλεμμα εὐμάρειας» κυρίως τὸ δεῦτερον ποίημα καὶ μερικὰς ρητορικὰς ἀποστροφὰς ἀπὸ ἐλάχιστα ἄλλα, ποὺ βρίσκονται στὰ διατυπωμένα σὲ ποιητικὴν πρόζα, σ' ὅλα σχεδὸν τὰ ὑπόλοιπα ποιήματά του μᾶς συγκινεῖ βαθύτατα μιὰ γνήσια εὐαισθησία, ἕνας δξύτατος πόνος γιὰ τὸ μαρτύριο τοῦ ἑλληνικοῦ νησιοῦ κ' ἕνας ἐσωστρεφῆς στοχασμὸς, ποὺ λυρικά ἢ δραματικὰ διαχέει τὰ ποικίλα συναίσθηματά του ποιητῆ. / Δόστε μας πίσω τὰ παιδιὰ μας / καὶ τὴν ψυχὴν μας. / Δὲν ἔχουν τὴν ξανθὴν ματιὰ τοῦ βρέφους μας / οἱ προσφορὲς σας οἱ εὐρωστες. / Δόστε μας πίσω τὰ παιδιὰ μας / καὶ τὴν κουρελιασμένην μας ψυχὴν, / τὴν ψυχὴν μας, τὴν ψυχὴν μας... / Τὴν ψυχὴν αὐτὴν, τὴν ἥρωικὴν καὶ πικραμένην, τὴν ἀνασταίνει πολὺ ζωντανὰ μέσα μας ὁ ποιητῆς. Καὶ ἴδιως, τὴν δικὴν του ψυχὴν, τὴν τραυματισμένην, τὴ θυμωμένην, τὴ γεμάτην ἐγκαρτέρησιν κ' ἐλπίδα, τὴν ἀναγκαστικὰ στραμμένην πρὸς τὰ ἔξω καὶ ποὺ ἀναδιπλώνεται, τελικά, στὶς θωπύτατες πτυχὲς της. / Μὲ τὸ παράθυρο συνομιλῶ: / εἶδε πολλὰ, ξέρει πολλὰ τὴν κίνησιν τοῦ δρόμου, τὴν κίνησιν τοῦ δωματίου, / δὲν ἔχει μονομέρεια: / τὰ ἔσω καὶ τὰ ἔξω. / Πολὺ μᾶς σοῦχισαν οἱ ἀπλὲς μας ἐξηγήσεις / μόνο τὸ πρόσωπο χωρὶς τὴν ἱστορίαν. / Λοιπὸν, ὁ δρόμος ἔχει ποικίλα θημάτων. / Καὶ τὸ δωμάτιον τὴν ἀτμόσφαιρά μου. / Τὴν ἱστορίαν ὁ κ. Χρυσάνθης, τὴν ἀπώτερη καὶ τὴ σύγχρονη, τῆς Κύπρου, τὴ μετουσιώνει συχνὰ μ' ἀπροσδόκητες εἰκόνες καὶ μὲ πικρὰ καταστα-

λαγμένο λόγο, που παίρνει κάποια αιχμηρότητα ή λιτή αμεσότητα συνδυασμένη με λυρικά ευρήματα, όσες φορές αναφέρεται στη σύγχρονη τραγωδία. / "Ο Ξηβος πέθανε μ' δλάνοιχτα φτερά χωρίς τις εύκολες επιστολές αποχαιρετισμών / πάρτε τριαντάφυλλα απ' τὸ αἷμα του για τὰ καινούρια σας ἀγόρια / εὐλάδεια στους εἰκοσι του Ἀπρίληδες που ἀνάδειξαν τὸ μύθο σας / σ' ἓνα πανσέληνο οὐρανὸ χωρίς νὰ θέλει ἀργαμισθία / αὐροοθ' ἀνατείλει ὁ ἥλιος με χιλιάδες φύλλα κόκκινα νὰ δείξει τὸ βασιλικὸ μας χῶμα και νὰ πιεῖ νερό απ' τὰ μάτια τῶν παιδιῶν μας. (Ὁ Ξηβος Νικόλας Λούης Λοῖζου). Βλέπουμε, πόσο ἀληθινὴ γίνεται ἡ ποιητικὴ φωνὴ και πόσο αἰσθητικότερος ὁ λόγος τοῦ κ. Χρυσάνθη, ὅταν ἐγκαταλείπει τὴ διακίνησή του μέσα στὶς ἀπεριόριστες και πολυεδρικές κοινωνικές ἐπιπτώσεις, που προκάλεσε ἡ συμφορά. "Ὅταν τριπλομαντᾶλῶνεται σὲ μιὰν ὀδυνηρὴ ἐνδοσκόπηση, που ἀποδεικνύεται γόνιμη. Οἱ τύψεις, οἱ ἔνοχές, — προσωπικές και, κυρίως, συνολικές —, σὲ παραλείψεις, ἢ διασκεπτικὴ διάθεση, που ἀνασύρει ἀπὸ τὴν πάντοτε ἀγρυπνὴ μνήμη διώματα πικρὰ — καλοθύμιστα ἢ πικρὰ —, ἢ γεμάτη μ' ἐμπειρίες φιλοσοφικὴ ἐνατένιση τῶν ἀνθρωπίνων, ὅταν συσσωρεύονται και διυλίζονται μέσα στὸ χῶρο τοῦ δημιουργικοῦ μικρόκοσμου, ἀποτελοῦν κεντρίσματα για μιὰν ἐνδιαφέρουσα κι' ἀξιόλογη ποίηση. Χαμηλόφωνη, ἀλλὰ διεσδυτική, οὐσιαστικὴ και καιρία. Σ' αὐτοὺς τοὺς στίχους που δλοκληρώνουν ἀρκετὰ μεστὰ ποιήματα, ἢ σὲ ἄλλους, σκόρπιους, ἀνάμεσα σὲ ἀνοιχτόστομους και καθημερινούς, ἐκφράζεται ὁ καλύτερος και θαυότερος, Χρυσάνθης, ἀπολακίζοντας τὸ δαίμονα τῆς ἀνάλυσης. / Γιέ μου, ἂν σου στιγμάτιστα τὸ μέτωπο μπορεῖς ν' ἀλλάξεις τ' ὄνομα και τῆς γενιάς σου τ' ὄνομα. / "Ὅμως για σένα πυροβόλησα και τὴν ψυχὴ μου... /.. Γενικά, οὐσιαστικὸς παραμένει ὁ λόγος ὁ ποιητικὸς τοῦ κ. Χρυσάνθη, και, ὄχι σπάνια, ἄφογος, κυρίως ὅταν κατορθώνει νὰ τὸν πειθαρχήσει, νὰ τὸν δαμάσει, μέσα στὴν πυκνότητα μιᾶς αἰσθητικῆς ἐκφραστικῆς, διαποτίζοντας τον μουσικά με τις πολυδιάστατες ψυχικές του δονήσεις, μ' ἓνα ὄραμα, με μιὰ συναισθηματικὴ ἢ γενικῆς μορφῆς διαπίστωση. Αὐτὴ ἢ ἀπογυμνωμένη, ἢ καθαρὰ λυρικὴ ἢ και διωματικὰ στοχαστικὴ μαζί ποίησή του, ἢ απ' τὴν τέχνη του χαλιναγωγημένη, ἀφήνει κάπως ἀχαλίνωτη και τὴ δικὴ μας φαντασία, κεντρίζει ἀμεσότερα τὴ συμπάθεια και κερδίζει τὴ μέθεξη. / Στὴ δυναστεία τοῦ σκοταδιοῦ / γενέθλια ξαφνικά τῆς πανσελήνου / ἓνα κατάρτι διαπερνᾷ τὴν πελερίνα τοῦ φωτός / εὐφράδεια τῆς σιωπῆς / ὁ μέσα κόσμος ἱστιοπλοεῖ / (Πανσέληνος). Μέσα στοῦ κόσμου τὴν τύρβη, μπορεῖς νὰ λησμονεῖς τὸν ἐνοχλητικὸ ἔσω ἑαυτὸ σου' ὅταν ὅμως βρεθεῖς ἐνώπιος ἐνώπιω, στὴ μοναξιά σου «που σου ἀποκαλύπτει τις κρυφές πληγές και φωταγωγεῖ τις σκοτεινές λιποφυχίες σου», τότε προσπαθεῖς ν' ἀντικρύσεις τὸ ἀληθινὸ σου πρόσωπο — τὸ περασμένο και τὸ τωρινὸ. Αὐτὸ τὸ πρόσωπο με τις πολλὲς ἀγωνίες του μᾶς τὸ παρουσιάζει με ποίηση δάθους ὁ Κύπριος ποιητῆς στὴ σειρά «Μετὰ τὸ Συμβάν», που τὴ χαρίζει στὸν ἐκλε-

κτὸ ποιητὴ κ. Βαφόπουλο καὶ ποὺ ἀποτελεῖ τὶς πιὸ ὑπολογίσιμες σελίδες τῆς συλλογῆς του καὶ ἀπὸ τὶς καλύτερες, ποὺ ἔχω διαβάσει τοὺς τελευταίους καιροὺς, παρὰ τοὺς κάποιους, μακρινούς ἀπόηχους ἀπὸ τὸν Κωδάφη καὶ τὸν Βαφόπουλο τῆς τελευταίας, ἰδίως, περιόδου. / Ἀκούεις τὸν ἦχο τοῦ τηλεφώνου κι' ὀρθώνουν τὰ ἐνδεχόμενα / πικρὲς ὑπόνοιες τοῦ θανάτου, προσωπιεῖα χλωμά. / Δὲ στέλλει τὸ κακὸ τὸν ἄγγελο τὸ χελιδόνι / ἀπροειδοποίητα σὰν ἀγέρας μπαίνει στὴ ζωὴ σου. / Πολὺ μὲ βασανίζει αὐτὸ τὸ ἀτίθασο αἶσθημα. / Ἄδυνατῶ γὰρ τὸ κλειδώσω ἀπ' ἔξω ἀπ' τὴν πόρτα μου. / Ἀλλὰ γιατί γὰρ ὀλιγωρῶ καὶ γὰρ ἐπιτρέπω ἀνεπιθύμητες γιὰ μὲ ἐπισκέψεις; (Τὰ ἐνδεχόμενα).
Νοέμβριος 1975

ΔΗΜ. Κ. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

«Νέα Σκέψη», ἀρ. 152, 1975, σελ. 503 καὶ
«Κριτική βιβλίου», σειρά β', 1980, σελ. 60.

«Τὰ δεινὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν ἔχουν τέλος» τὸ ἴδιο κι' ὁ πόνος τῶν ποιητῶν». Μὲ βάση τὴ γενικώτερη αὐτὴ διατύπωση μπορούμε νὰ θεωρήσουμε τὸ τελευταῖο ποιητικὸ ἔργο τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη. «Οἱ Δίσεκτες Χρονιὲς τῆς γλυκείας χώρας Κύπρος» εἶναι καρπὸς τῶν δεινῶν τοῦ τόπου μας, κραυγὲς πόνου καὶ ἀγωνίας, ἐγαλμένες μέσα ἀπὸ τὴ ζέουσα πραγματικότητα τῆς τελευταίας δεκαετίας.

Σήμερα, ὕστερα ἀπὸ τὴ μεγάλη συμφορὰ, καθὼς κρατοῦμε ὅλοι στὰ χέρια «τὰ σπασμένα ρῶδα μας τῶν ἡρεμῶν καιρῶν» μπορούμε νὰ ἐκτιμήσουμε τὴ διαίσθηση ἢ τὴν εὐαισθησία τῶν ποιητῶν μπροστὰ στὰ «γεγνόμενα» καὶ τὰ προσεγγίζοντα γεγονότα. Τὰ ποιήματα τῶν «Δίσεκτων Χρονιῶν» γράφτηκαν μέσα σὲ μιὰ περίοδο ὀκτῶ ἐτῶν, παράλληλα πρὸς τὰ συμβαίνοντα καὶ τὰ διαγραφόμενα στὸ νησί μας, καθὼς ἐμεῖς, τὸ μεγάλο σύνολο τῶν Ἑλλήνων τοῦ τόπου, δὲ μπορούσαμε νὰ συνειδητοποιήσουμε καὶ νὰ ἀποκρυπτογραφήσουμε τὴν ἀλληλουχία καὶ τὰ σήματά τους.

Ἡ Κυπριακὴ ἱστορία τῶν τελευταίων ἐτῶν ἔχει τὴ μορφή ἐναλλαγῆς ἐπεισοδίων τραγωδίας, ποὺ δὲν ἔχει φτάσει ἀκόμη στὴν κάθαρσίν της. Βρισκόμαστε ἀκόμη στὸν κοιμῶ, στὸν θρήνο, ὕστερα ἀπὸ ἓνα τραγικὰ ἀνέμελο ὑπόρχημα ποὺ χορέψαμε στὸ διάλειμμα τῆς εὐμάρειας ἀνάμεσα στὴν κρίση τοῦ 1967 καὶ τὴν καταστροφὴ τοῦ 1974. Αὐτὰ τὰ δυὸ χρονικά σημεῖα ὀρίζουν ἀκριβῶς καὶ τὸ πλαίσιο τῆς ποιητικῆς συλλογῆς, ποὺ παρουσιάζει ἓνα τετράπτυχο κάτω ἀπὸ τοὺς τίτλους: 1. Περιμένοντας τοὺς Βαρβάρους, 2. Διάλειμμα εὐμάρειας, 3. Ἦρθαν οἱ Βάρβαροι στὴν Κύπρο, 4. Μετὰ τὸ συμδάν.

Αὐτὸ ποὺ ἔγινε τὸν Νιόβρη τοῦ 1967 ἦταν συγκλονιστικὸ καὶ σφράγισε τὴν κατοπινὴ μοῖρα τοῦ τόπου μας. Ἐνῶ «γυαλίσαμε τὰ ὄπλα μὲ τὴν ἐπιθυ-

μία αιώνων» περιμένοντας στις άκτες και στα βουνά τους θαρσάλους, ξαφνικά, για λόγους που δέν μπορούσαμε ακόμη να τους εξηγήσουμε, υποχωρήσαμε χωρίς να ήττηθούμε, ήττηθήκαμε χωρίς να πολεμήσουμε. Κι όμως ή έξαρση εκείνων των ήμερών κι ό πόθος να πολεμήσουμε για τό νησί μας ήταν πρωτοφανής, όπως διεξηγηθείαται στα ποιήματα του πρώτου μέρους τής συλλογής, ιδιαίτερα στο «Μήνυμα από τό Μέτωπο» και «Τό Ντουφέκι»:

«Γιέ μου, τ' ώραίο παράστημά σου των που θάρθουν ήμερών κοιτάζω και γι' αυτό πυροβολώ. Δέν θέλω ανάπηρη ψυχή και μέτωπο να σέρνης μές στής ξεντειάς τά σικοτροφεία. . . Παιδί μου, δέν ανθίζουε τά στήθια δίχως να πληρώσης χρέος πατρίδας. . . 'Ο κάμπος πρέπει νάν' δικός μας κι ή δαντέλα του γιாலού κι' ή κόμη των βουνών και προπαντός τό στήθος και τό μέτωπο».

Κι όμως οι διασταυρώσεις των καιρών, μία ώρα αδυναμίας του έθνους, μάς ανάτρεψαν και πόθους και όνειρα και διάθεση θυσίας:

«Δέ δρήκαμε τό μέτωπο!

Μηδέ καπνό. . .

Τύλιξαν τις άσπίδες, σαν τις ανθοδέσμες, και τις φύλαξαν για κάποιους φρόνιμους καιρούς.

Κατάρρευσε τής ιστορίας ό τοίχος. Και δίχως στέγη μείνωμε».

Τήν έντονη άτμόσφαιρα των κρισίμων εκείνων ήμερών τήν αποδίδει ανάγλυφα και τήν αναπλάθει στην μνήμη όσων από μάς τή ζήσαμε συνειδητά τότε, τό ποίημα «Θά προσμένουμε»:

«Δέν ήρθανε τά πλοία των 'Αθηναίων. Κι έμεις φωταγωγήσαμε τους δρόμους. Και τό συμπόσιο έτοιμάστηκε μές τήν καρδιά μας. Τά όπλα γυάλισαμε μέ τήν έπιθυμία αιώνων.

Δέν ήρθανε τά πλοία των 'Αθηναίων. Και σκέφτεσαι γιατί φωταγωγήσαμε τους δρόμους μας, γιατί χτενίσαμε τήν όμη πριν τή μάχη και γιατί μέ τά σφιγμένα δόντια της μάς μίλησε ή μητέρα «ή τάν ή επί τās»

Δέν ήρθανε τά πλοία των 'Αθηναίων. Οι λίγοι που απομείναμε στην προκυμαία μαζεύοντας τους τελευταίους λαμπτήρες θά προσμένουμε μία νέα γραφή των 'Αθηναίων».

Μέ τήν προσμονή αυτή, και πιο πολύ μέ τήν απογοήτευση εκείνης τής δίχως μάχη ήττας, ριχτήκαμε όλοι σέ μία «περίοδο εδμάρεας», γεμάτη άνευθυνότητα απέναντι στη διακυβευόμενη μοίρα τής γής μας. Εέφτισαν όλα, όπως λέει ό ποιητής, «καθώς φτηνά θεάματα». Γίναμε υπερφίαλοι για τήν

ευμάρειά μας, ανεβήκαμε στα επικίνδυνα ύψώματα της «ύδρευσης», καταχωνιαστήκαμε στη συμβατικότητα, πιθηκίσαμε απέναντι σε ξένα πρότυπα ή συνήθειες. Παραμερίσαμε την ευθύτητα και την έντιμότητα, μάς κυρίεψε η εμποριοκρατία και ο θαυμασμός των οικονομικών επιτευγμάτων μας. Μας απασχόλησαν «Τά κιλά μας, τὸ μεταλλικό νερό, ποτήρια ἀπὸ κρύσταλλο, ούτσου, μετοχές και ὑποτιμήσεις νομισμάτων» Καί μιὰ ἐξάλλη ἀδελφοφαγία. Μιὰ περίοδος σύγχυσης θατιάς, χωρίς κανένα μίτο λογικῆς:

«γρονθοκοπιούνται τ' ἄρθρα κι οἱ ἐκπομπές, οἱ εἰδήσεις, τὰ γκοκυμανταίρ...»

καί στο κεφάλι μας χορεύει τὸ στομάχι μας μὲ τὴν πεψίνη του
στο στόμα μας φεγγοβαλά ἢ χολή τοῦ συκωτιοῦ μας...»

Μεγαλύτερη ἢ σύγχυση γιὰ τὴ νέα γενιά πού εἶχε χάσει τὸν προσανατολισμό της, δὲν ἤξερε τί νὰ πιστέψῃ, πού ἔδλεπε τὴν ἰδέα και τὴν πράξῃ νὰ γρονθοκοπιούνται, τὰ ὄνειρα και τὴν πραγματικότητα νὰ ἔχουν πάρει διαζύγιο. Καί πῆρε τοὺς δικούς της δρόμους, δίνοντας στὸν ποιητὴ τὴν ἀφορμὴ νὰ μᾶς δώσῃ μιὰν ἀκόμα ὄψη τῆς υπερφίαλης και παράλογης ἐκείνης ἐποχῆς:

«Κρατοῦσε ψεύτικο πιστόλι στ' ἀμφιρρέποντά του χρόνια
καί στὸν ἀγώνα μπῆκε τοῦ λαοῦ μὲ τὸ κασκέτο τῶν μεγάλων ἰδεῶν
ὑπόφερε τὸ γρόνθο κι ὄνειρεύτηκε στὴν εὐτυχία ἰσοπεδώσεως
γιαυτὸ συγκρούστηκε μὲ τὸ γονιό, πῶχε τ' ἀρχαῖα ἰδανικά
στ' ἀσπριδερὰ κροτάφια του...»

Πῆρε λοιπὸν μιὰ κούρσα στραφτερή κι ἓνα κοστοῦμι τοῦ κουτιοῦ
καθάρισε τὴ γλώσσα του μ' ἀρώματα
ἤπιε μιὰ κούπα σχέσεις...»

Αὐτὸ τὸ διάλειμμα ευμάρειας ὅμως δὲν ἦταν φαινόμενο μόνο τοῦ νησιοῦ μας. Δενόταν μέσα στα πλαίσια μιᾶς παγκόσμιας νέας ἐποχῆς, πού τὸν «διθύραμβό» της δίνει ὁ ποιητὴς σὲ μιὰ σειρά ποιημάτων, ξεφεύγοντας γιὰ λίγο ἀπὸ τὴ βασικὴ γραμμὴ του. Κι ὁ ὑπόλοιπος κόσμος ἔχει γίνει ἀλλοπρόσαλλος. Μπῆκε σ' ἓνα φουρτουναισμένο κανάλι, χωρίς νάχη προβλέφει τὴν ἐξοδὸ του. Καί κοντὰ σ' ὅλα αὐτά, μέσα σ' αὐτὸ τὸ διάλειμμα και τὸν διθύραμβο τῆς νέας ἐποχῆς, ξυπνοῦσε στὸν ποιητὴ μνήμες τοῦ χτέος, προσωπικὲς ἢ γενικώτερες, ὅπως τίς προβάλλει στα δυὸ ποιήματα «ἐνωρίς τὸ βράδυ» και «ἱστορίες παλιές», μὲ τὰ ὅποια κλείνει ὁ κύκλος τοῦ διαλείμματος.

Ἡ εἰσβολὴ τῶν βαρβάρων, πού ἔκλεισε ξαφνικά και θίαια αὐτὸν τὸν κύκλο, μᾶς πῆρε πάλλὰ — αὐτὰ πού ξέρει ὁ κόσμος ὅλος. Ἐκείνο ὅμως πού

λίγοι: τὸ ξέρομε κι ἀκόμη λιγώτεροι μποροῦν νὰ τὸ νιώσουν — καὶ νὰ μᾶς νιώσουν — εἶναι πῶς ἢ πλημμύρα τῶν θαρβάρων μᾶς πῆρε τὴν ψυχὴ μας, μᾶς σάλειψε ἀπὸ θαθιὰ ἐκείνες τίς θαθιές κι ὠραίες ρίζες ποὺ μᾶς ἔθρεψαν μὲ τὸ χυμὸ τῶν ἀγνότερων Ἰδανικῶν. Ἔτσι τὸ μέρος αὐτὸ τῆς συλλογῆς («1974, Ἦρθαν οἱ Βάρβαροι στὴν Κύπρο») ἀρχίζει μὲ μιὰ κραυγὴ:

«Δόστε μας πίσω τὰ παιδιὰ μας
καὶ τὴν ψυχὴ μας, τὴν ψυχὴ μας...
Δόστε μας πίσω τὰ παιδιὰ μας
καὶ τὴν κουρελιασμένη μας ψυχὴ,
τὴν ψυχὴ μας, τὴν ψυχὴ μας...
Δόστε μας πίσω τὴν ψυχὴ μας
τὸ μέγα πλοῦτος μας
κι ἄς εἶναι ἔλιὰ τὸ θεῖπνο μας
καὶ τὸ νερὸ γλυφὸ...»

Στὰ ποιήματα τοῦ μέρους αὐτοῦ, γραμμéνα «καταλογάδην» — ὥστε νὰ δίνομε τὴν εἰκόνα τοῦ πεζοῦ κειμένου —, χωρὶς στίξη, γιὰ νὰ συστοιχοῦνε ὅσως μὲ τὴ σύγχυση τῶν ἡμερῶν καὶ τὴ ρευστότητα τῶν καταστάσεων, ὁ ποιητὴς δίνει μὲ μιὰ παραστατικότητα γεμάτη θλίψη τὸ πρόσωπο τῶν συγκλονιστικῶν ἐκείνων ἡμερῶν, ὅπως τὸ ζήσαμε ὅλοι μας: τὸν ξεριζωμὸ, τὸν πόνο, τὸν ὄδυρό, τὸν πανικό, τὸν ἐξευτελισμὸ, τὴν ἀβεβαιότητα, τὴν ἀνευθυνότητα, τὴν ἀπογοήτευση, τὴν ἀγανάκτηση καὶ τὴ διαμαρτυρία, τὴν ὀδυνηρὴ μνήμη τῶν παλιῶν καλῶν καιρῶν, τὴν κραυγὴ τῆς ἀπελπισίας καὶ τῆς ἐλπίδας. Τὰ ποιήματα εἶναι γραμμéνα μὲ ἀμεσότητα, μιλοῦν σχεδὸν κουθεντιαστά, καὶ τοῦτο τοὺς δίνει μεγαλύτερη τραγικότητα. (Στὰ ἀποσπάσματα ποὺ παραθέτω ἔχω δώσει μόνο τὴν τελεία ὅπως ἐγὼ τὴ νιώθω) :

«Ἡ Μαριγὼ ζητᾷ τὸν ἄντρα της κι ὁ Προδρομιάκης τοὺς γονιούς του... χθὲς μάθαμε γιὰ μιὰ πορεία μανάδων ποὺ ζητᾶνε τὰ χαμένα τους παιδιὰ... Χθὲς βράδυ δὲν ἀκούσετε καλὲ δυὸ ἐκρήξεις κι ἓνα ψιλοντουφεκίδι πήρανε πολλοὶ τὰ υπάρχοντά τους καὶ τραβήξανε γιὰ τὰ χωριά νὰ ξεφυγτοῦνε σὲ χωματόδρομους ἀπόκεντρος...

Τοὺς περιμέναμε στὴν ἀποβάθρα... Δὲν εἶδαμε τὴ ναυμαχία μὲ τὰ τριαντάφυλλα τῆς νίκης ἐνωρὶς τὸ ἡλιοβασίλεμα... Ἄχ ποῦσαι ὑπόσχεση τῶν ἄλλων ἡμερῶν μας... Κι ἐκείνες οἱ μεγάλες ἀρετὲς τῆς ἱστορίας... Κι ἦρθανε τὰ καρδιά τῆς παρηγορίας μὲ τὰ σακκιά γεμάτα ρύζι: κι οἱ ἐπιστολὲς μὲ τὴ φιλία πᾶ στὰ κιβώτια τυπωμένες τυπικὰ καὶ κρύψαμε τὸ πρόσωπό μας.

Μιά μάνα πάσκιζε νοικοκυριὸ νὰ στήσῃ στὰ κλαδιὰ τοῦ δάσους καὶ στὶς πέτρες τῶν θαριῶν συλλογισμῶν. . . Περνᾷ ἢ φιλανθρωπία μὲ τὴ φακὴ. . . γράφει σὲ διβλία τὴ σύστασή της ἄλλοι θὰ τὴ μελετήσουνε θὰ πιοῦν κρασί σὲ θεῖπνον ἐργασίας θὰ θγάλουν ψήφισμα προσεκτικὰ νὰ μὴν ἀγγίξουν τρίχα. Ἐσταματᾶτε πιά τὰ παραμύθια καὶ βουλιάξαμε ἀπ' τὰ παραμύθια γίναμε τὸ παραμύθι: καθενός. Ἀφήστε μας καὶ λίγη ἀξιοπρέπεια παρακαλοῦμε.

Οἱ δύσκολοι καιροὶ τοῦ ὑπενθυμίζουσι τὴ λιτὴ ζωὴ τοῦ καφενεῖου χωρὶς ὑπεροφίαις χωρὶς προβλήματα. . . Ἡ καλημέρα μύριζε βιολέττα καὶ βασιλικό. . . Γιατί Θεέ μου μᾶς τὰ στέρησες καὶ ζοῦμε πιά στὴν ἀνομβρία. . . Δόσε μας Θεέ μου ἓνα ποτήρι ἀπ' τὸ λιτό μας παρελθόν.

Παρακαλῶ μιλήστε μας γὰ τὰ χαμένα μας παιδιὰ κι ἀφήστε τίς εὐχές στὰ χρυσαφένια σας δοχεῖα. . . Ἀφήστε νὰ πεθάνουμε μὲ λίγο πάθος κόσμιο σὰν τ' ἀρχαῖα χειρόγραφα».

«Ἡ Μαύρη Μπαλλάντα τῶν Κυπρίων Ἑγκλωδισμένων» ποὺ συμπληρώνει τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ διβλίου, ἀποτελεῖ μιὰ λυρική συμμετοχὴ στὸν πόνο τῶν χιλιάδων Ἑλλήνων τῆς Κύπρου ποὺ δύσκολη μοῖρα τοὺς οἰδήγησε νὰ γνωρίσουν τὴν ἀγωνία καὶ τὴν ταπείνωση μιᾶς δεύτερης τουρκοκρατίας:

«Ὅταν ἡ νύχτα μὲ χιλιάδες μαῦρα φύλλα

σκεπάζῃ τὸ τοπίο τῶν οὐρανῶν

τὸ ἐρείπιο παίρνει μιὰ ὄψη τραυματία

βογγᾷ μὲ κολασμένη ἀναπνοή

ἔλη μυρίζουσι γύρω στὸν ἀγέρα

ἔντομα κι ἐρπετὰ φαρμακερὰ μιᾶνε

μιὰ γλώσσα ἀλλοδαπὴ γεμάτη σύμφωνα. . .

Δὲν ἔχουν μάτια τὰ παράθυρα

κι οἱ πόρτες καλωσόρισμα.

Ὁ κῆπος τρέμει καὶ τὸ πέσιμο τοῦ φύλλου. . .

Μήτε ἓνα φῶς.

Καιτρακυλᾷ ἡ ζωὴ μὲς τὸ πηγᾶδι».

Τὸ τελευταῖο μέρος τοῦ διβλίου ἔχει τὸ τίτλο «Μετὰ τὸ Συμβάν». Ὑστερα ἀπὸ τὸν συγκλονισμὸ τῆς μεγάλης συμφορᾶς ὁ ποιητὴς συνέρχεται κάπως, εἶναι σὲ θέσῃ νὰ ἐρευνήσῃ καὶ νὰ κατατάξῃ τὰ συναισθηματὰ του. Καὶ βρίσκει: πῶς ἡ ἀνησυχία δὲν ἔφυγε, ἡ ταραχὴ μένει, οἱ φόβοι παραμένουν, ἡ ἀβεβαιότητα συνεχίζεται, καμμιά ἀχτίδα διεξόδου δὲν ἔχει χαράξει στὴν ἄλλη ἀκρὴ τῆς σήραγγας. Αἰσθάνεται ἀκόμη τὸν ἔλεγχο γιὰ τὴ δική του εὐθύνη — ποὺ εἶναι καὶ εὐθύνη ὄλων μας —, τὸν ταλαιπωροῦσι μνημέες καὶ

«ἀτίθασα αἰσθητάτα», λογαριάζει τὴν «ὄδριν» τοῦ εὐτυχισμένου καιροῦ, τὴν ἔλλειψη διορατικότητας γιὰ τὰ «προσιόντα», τὴν ἐπιμηθεϊκὴ μας ἐπιπολαϊότητα:

«Ἡ μοναξιά σου ἀποκαλύπτει τὶς κρυφές πληγές,
φωταγωγεῖ τὶς σκοτεινές λιποψυχίες σου...
Μετράς τὶς πράξεις σου μὲ πῆχyu ἐπιεικειᾶς
τρέμεις πολὺ τῆς ἐνοχῆς τὸ παγωμένο πρόσωπο...»

«Αὐτὲς οἱ μέρες ἔχουν ὕφος σκυθρωπό...
τὰ περιθώρια λιγιστεύουν. Ποῦ θὰ πάη
τὸ μῆκος τῆς ἀμφιβολίας;»

«Στὴν εὐτυχία ξεχάσαμε τὸ βλέμμα τῶν θεῶν,
ὑπερτιμήσαμε τῆς μοίρας μας τὰ πλούσια δῶρα...»

«Ἐλάχιστα μετρήσαμε τοῦ γείτονα τὸ θάρος
τὰ νὰ μᾶς ἔδανε τὰ χέρια ἢ θεβαιότητα.
Κοιμῶ ντυμένοι δὲν προσμέναμε τὴ μπόρα
μὲ τ' ἀπροφύλαχτα κεφάλια μας.»

«Οἱ ἀγαπημένες φωνές τοῦ παρελθόντος μόνο
τὶς χαραμίδες ξεγελοῦν καὶ φτάνουν ὡς τ' αὐτὴ σου
καὶ σοῦ ὑποβάλλουν μερικὲς εἰκόνες ἀπαλές...
Ἡ μνήμη κι ὅταν σταματήσῃ τὸ ρολοῦ ἀκόμη
μετρᾷ τὶς ἄλλες μέρες μας στὴν πύκνωσή τους.»

Καὶ μόνοι οἱ τίτλοι τῶν «μετὰ τὸ συμβᾶν» ποιημάτων εἶναι ἐνδεικτικοὶ τῶν αἰσθημάτων πού τὰ διαπερνοῦν: Ἡ Μοναξιά, Τὰ Ἐνδεχόμενα, Μικρὲς Μνήμες, Οἱ Διασπάσεις, Παράταση, οἱ Νύχτες, ἡ Πίκρα, Ἀγρύπνια, Ὁ Δισταγμὸς κ.ἄ.

Στὰ ποιήματα αὐτὰ εἶναι ἐμφανὴς μιὰ ἐπίδραση θεματικὴ, γλωσσικὴ, στιχουργικὴ ἀπὸ τὸν Καβάφη, τὸν Καρυωτάκη καὶ τὸν Βαφόπουλο. Ἡ συγγένεια τῶν αἰσθημάτων (ἀδιέξοδο, κλειστὰ τεῖχη, ἀκάλεστοι σιωπηλοὶ σύντροφοι, ἡ ἀίσθηση τοῦ χαμένου καιροῦ) εἶναι προφανῶς οἱ λόγοι αὐτῆς τῆς ἀντιστοιχίας.

Ἡ ἔγνια τῆς αἰμάσσουσας πατρῴδας καὶ ὁ ἄριμος ποιητικὸς λόγος καθίστουσιν τὶς «Δίσεκτες Χρονιές» τοῦ Κ. Χρυσάνθη μιὰν ἀπὸ τὶς σημαντικώτερες μαρτυρίες γιὰ τὴ σύγχρονη ἑλληνικὴ τραγωδία πού ἐκτυλίχθηκε στὸν ἀκραῖο αὐτὸ χωρὸ τοῦ ἑλληνισμοῦ, σὲ καιροὺς τόσο προχωρημένους' μιὰ τραγωδία πού κρατᾷ ἀνοιχτὲς τὶς πληγές ὄλων μας.

Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

«Πνευματικὴ Κύπρος», Χρονιὰ ΙΣΤ', 1976, σελ. 185.

Συγκλονιστικές οι σελίδες που μάς έδωσε ο Κύπρος Χρυσάνθης στο νέο του βιβλίο, «Οι Δίσεκτες Χρονιές» (Λευκωσία, 1975). Στίχοι γεμάτοι πόνο, πίστη και προσδοκία. Στίχοι που μάς λογχίζουν ως τα κατάβαθα του είναι μας. Όλακρη ή τραγωδία του χθές και του σήμερα. Ή Κυπριακή τραγωδία, κοιταγμένη με τα μάτια ενός ποιητή. Γυμνή αλήθεια! Χωρίς κοπετούς. Με την αξιοπρέπεια και την υπευθυνότητα του πνευματικού ανθρώπου. Στο πρώτο μέρος, με τον τίτλο «Περιμένοντας το βαρβάρους», συμπυκνώνει την τραγωδία του σήμερα:

«Στόν Πενταδάκτυλο κρατώ μίαν ιστορία γυμνή. Στο ξεροβόρι τρώγω το δικό μου πυρετό κι άμύνομαι να μὴν μετατραπῶ σὲ πάγο. Τὸ μάτι μου κοκκίνησε ἀπ' τὸ αἷμα τοῦ λαγοῦ καὶ τὸ πνιγμένο δάκρυ. Ὁσφραίνομαι τοὺς ἴσκιους καὶ τὰ κύματα καὶ τὸ χαμένο δρίζοντα. Ὁρθός, ὀρθός μ' ἕνα μαχαίρι κοφτερό στοὺς δυὸ κροτάφους μου. Τὰ κύτταρά μου τὴν καρδιά πετροβολοῦν».

Γιὰ νὰ κορυφωθῆ αὐτὴ ἡ συμπύκνωση τῆς τραγωδίας στὸ ποίημα «Θά περιμένουμε»:

«Δὲν ἤρθανε τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων. Κι ἔμεις φωταγωγῆσαμε τοὺς δρόμους. Καὶ τὸ συμπόσιο ἐτοιμάστηκε μὲς τὴν καρδιά μας. Τὰ ὄπλα γυαλίσαμε μὲ τὴν ἐπιθυμία αἰώνων.

Δὲν ἤρθανε τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων. Καὶ σκέφτεσαι γιατί φωταγωγῆσαμε τοὺς δρόμους μας, γιατί χτενόσαμε τὴν κόμη πρὶν τὴν μάχη καὶ γιατί μὲ τὰ σφιγμένα δόντια τῆς μᾶς μίλησε ἡ μητέρα «ἦ τὰν ἦ ἐπὶ τᾶς»;

Δὲν ἤρθανε τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων. Οἱ λίγοι ποὺ ἀπομείναμε στὴν προκυμαία μαζεύοντας τοὺς τελευταίους λαμπτήρες θὰ περιμένουμε μὴ νέα γραφὴ τῶν Ἀθηναίων».

Πόση τραγικὴ αλήθεια κρύβουν τοῦτοι οἱ στίχοι! Στὸ δεύτερο μέρος, με τίτλο «Δι' ἀλεμμά Εὐμάρειας», μιλάει, μὲ δυκαίολογημένη δεικτικότητα, γιὰ τὰ βαθύτερα αἶτα ποὺ ὀδηγήσανε στὴν τραγωδία. Πρώτη αἰτία: ἡ «βουλιαγμένη συνείδηση»:

«πὸ πέρα στὴ γωνιά χαρίζει ὁ δουλευτῆς μὲ δανεικὰ χαμόγελα οἰκόπεδα κοντὰ στὴ θάλασσα καὶ πτώση τῶν τιμῶν στὴν ἀγορά, ἕνας παπὰς τῆ βασιλεία τῶν Οὐρανῶν ξεχνᾷ καὶ συζητᾷ γιὰ μετοχές καὶ ὑποτιμήσεις νομισμάτων».

Internationally acknowledged
to be the finest King Size cigarette
in the world

dunhill
London, Paris, New York

THE MOST DISTINGUISHED TOBACCO HOUSE IN THE WORLD

Προειδοποίηση Υπουργείου Υγείας: Το κάπνισμα μπορεί να βλάψει την υγεία σας

ΜΠΥΡΑ ΚΕΟ

Η ΜΠΥΡΑ
ΣΑΣ

